

เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

มีนักวิจัยทั้งในและต่างประเทศจำนวนมาก ได้พยายามศึกษาถึงปัจจัยหรือองค์ประกอบที่มีความสัมพันธ์กับสัมฤทธิ์ผลในการเรียนของนักเรียน ทั้งในการเรียนวิชาทั่ว ๆ ไป และเฉพาะเจาะจง เป็นรายวิชาหรือกลุ่มประสบการณ์ แต่รายงานการวิจัยที่เกี่ยวข้องกับปัจจัยที่มีผลต่อความสำเร็จในการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนเพื่อพัฒนาประชาธิปไตย หรือสัมฤทธิ์ผลในด้านนี้โดยตรงยังไม่มี ดังนั้นในบทนี้ ผู้วิจัยจะนำเสนอแนวคิดจากเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนเพื่อพัฒนาประชาธิปไตยมาเทียบเคียง โดยจะเสนอเป็นตอน ๆ ดังนี้

- ตอนที่ 1 โรงเรียนประชาธิปไตยดีเด่น
- ตอนที่ 2 แนวคิดเกี่ยวกับการจัดกิจกรรมเพื่อพัฒนาประชาธิปไตย
- ตอนที่ 3 ปัจจัยที่มีผลต่อความสำเร็จในการจัดกิจกรรมเพื่อพัฒนาประชาธิปไตย
  - 3.1 ปัจจัยภายในโรงเรียน
  - 3.2 ปัจจัยภายนอกโรงเรียน
- ตอนที่ 4 งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ตอนที่ 1 โรงเรียนประชาธิปไตยดีเด่น

จากการดำเนินแผนโครงการสนับสนุนกิจกรรมการเรียนการสอนเพื่อพัฒนาประชาธิปไตยในโรงเรียนประถมศึกษาของสำนักงานคณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติ ตั้งแต่ปีการศึกษา 2528 เป็นต้นมา ได้มีโรงเรียนประถมศึกษาจำนวนมากที่จัดกิจกรรมการเรียนการสอนเพื่อพัฒนาประชาธิปไตยขึ้นในโรงเรียน แต่มีโรงเรียนประถมศึกษาจำนวนหนึ่งเท่านั้นที่สามารถจัดกิจกรรมนี้ได้ดีเด่น และถือเป็นตัวอย่งของการจัดกิจกรรมเพื่อพัฒนาประชาธิปไตยในโรงเรียนได้ ซึ่งสำนักงานคณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติได้กำหนดเกณฑ์ขั้นต่ำของโรงเรียนประถมศึกษาที่อยู่บนชายที่จะได้รับคัดเลือกให้เป็นโรงเรียนประชาธิปไตยดีเด่น ดังต่อไปนี้¹

¹สำนักงานคณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติ, สรุปผลการประชุมสัมมนาเรื่องการพัฒนาประชาธิปไตยในโรงเรียนประถมศึกษา 2520, หน้า 7, (อัสสาเนา).

พฤติกรรมซึ่งวิถีชีวิตประชาธิปไตยด้านคาราวธรรม ของนักเรียน

1. เข้าแถวรับสิ่งของหรือรับบริการตามลำดับก่อนหลัง
2. เคารพผู้ฟังและผู้พูด
3. ปฏิบัติตามข้อตกลง
4. ไม่ละเมิดสิทธิเสรีภาพของบุคคลอื่นและของส่วนร่วม
5. ไม่ละเมิดสถานที่ส่วนตัวของบุคคลอื่น
6. พุคแสดงความคิดเห็นโดยใช้เหตุผล

พฤติกรรมซึ่งวิถีชีวิตประชาธิปไตยด้านสามัคคีธรรมของนักเรียน

1. ร่วมกันทำงานของกลุ่มตามที่ได้รับมอบหมายจนสำเร็จ
2. ร่วมกันทำงานตามที่ได้รับมอบหมายจนสำเร็จ
3. ยอมรับผลงานของกลุ่มและร่วมปรับปรุงแก้ไขผลงานของกลุ่ม
4. ร่วมรับผิดชอบในผลงานของกลุ่มจะร่วมปรับปรุงแก้ไขงานของกลุ่ม

พฤติกรรมซึ่งวิถีชีวิตประชาธิปไตยด้านปัญญารธรรมของนักเรียน

1. อธิบายเหตุผลได้เมื่อต้องมีการตัดสินใจหรืออภิปรายซักถามและพูดจาโต้ตอบ
2. ยอมรับข้อบกพร่องของตนเองของกลุ่มและพยายามหาทางปรับปรุงแก้ไข
3. ยอมรับฟังข้อบกพร่องของตนเองของกลุ่มและพยายามปรับปรุงแก้ไข
4. แก้ไขปัญหาโดยใช้เหตุผล

พฤติกรรมซึ่งด้านระบบประชาธิปไตยของนักเรียนระดับประถมศึกษา

1. เข้าร่วมเป็นสมาชิกกลุ่ม (สี)
2. รับรู้และปฏิบัติตามนโยบายของกลุ่ม
3. ร่วมกำหนดนโยบายและปฏิบัติตามนโยบายของกลุ่ม
4. ควบคุมและเสนอแนะการปฏิบัติตามนโยบาย
5. ใช้สิทธิในการออกเสียงเลือกตั้งทุกชั้นตอน
6. สนับสนุนกิจกรรมการหาเสียง

นอกจากนักเรียนในโรงเรียนประชาธิปไตยดีเด่น จะมีพฤติกรรมประชาธิปไตยแล้ว ครูผู้สอนและครูที่ปรึกษากิจกรรมประชาธิปไตย ก็จะต้อง มีบทบาทและพฤติกรรมซึ่งบ่งในการจัดกิจกรรมการเรียนการสอน หรือฝึกฝนอบรมนักเรียน เรื่องวิถีชีวิต มีการฝึกฝนอบรมนักเรียนให้มีเหตุผล รับฟังความคิดเห็นของคนอื่น มีระเบียบวินัยในตนเอง เคารพในสิทธิของผู้อื่น ปฏิบัติตามข้อบังคับหรือกฎหมาย ให้ความร่วมมือในการทำงาน กระตุ้นให้นักเรียนรวมกลุ่มเข้ากลุ่มและ เลือกตัวแทนเข้าไปทำหน้าที่แทนตน และระบบประชาธิปไตยด้วยเช่นกัน เพราะครูเป็นผู้มีบทบาทโดยตรงในการปลูกฝังนักเรียนให้มีวิถีชีวิตประชาธิปไตย ซึ่งควรมีพฤติกรรมดังนี้²

พฤติกรรมซึ่งของครูผู้สอนในการฝึกฝนนักเรียนเรื่องวิถีชีวิตประชาธิปไตย

1. ใช้กระบวนการกลุ่มในการจัดกิจกรรมการเรียนการสอน
2. มีการเปลี่ยนแปลงสมาชิกกลุ่มและบทบาทของสมาชิกในการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนอย่างสม่ำเสมอ
3. ชี้แนะให้มีการสร้างข้อตกลงร่วมกันทั้งในและนอกห้องเรียน
4. กระตุ้นให้นักเรียนมีการศึกษาค้นคว้าหาความรู้ด้วยตัวเอง
5. มีบรรยากาศในการเรียนการสอนประชาธิปไตย

พฤติกรรมซึ่งของครูผู้สอนในการฝึกฝนนักเรียนเรื่องระบบประชาธิปไตย

1. กระตุ้นให้นักเรียนสมัคร เป็นสมาชิกกลุ่ม (สี่)
2. แนะนำวิธีการเลือกตั้งและกระตุ้นให้นักเรียนสนใจการเลือกตั้ง
3. ชี้แนะหลักเกณฑ์ในการเลือกบุคคลที่จะเป็นตัวแทนของกลุ่ม (สี่)
4. กระตุ้นให้นักเรียนสนใจ และติดตามการทำงานของกลุ่ม (สี่) ของตนเอง
6. กระตุ้นและ เป็นที่ปรึกษาแก่นักเรียนในการกำหนดและควบคุมนโยบาย

²สำนักงานคณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติ, คู่มือการประเมินพฤติกรรมประชาธิปไตย, (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์กราฟิการ์ต, 2523), หน้า 4,10,16,22.

พฤติกรรมบ่งชี้ของครูที่ปรึกษาในการฝึกฝนนักเรียนเรื่องระบอบประชาธิปไตย

1. ชี้แนะแนวทางการศึกษาเรื่องระเบียบการตั้งกลุ่มแก่นักเรียน
2. ร่วมเป็นที่ปรึกษาในการกำหนดนโยบายของกลุ่ม (สี)
3. แนะนำให้คำปรึกษาเกี่ยวกับหลักเกณฑ์และวิธีดำเนินงานกิจกรรมกลุ่ม
4. ติดตามการปฏิบัติงานของกลุ่ม (สี) ทุกขั้นตอน

การที่จะเป็นโรงเรียนประชาธิปไตยดีแค่ไหนนั้น นอกจากการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนของครู จะสัมฤทธิ์ผลคือนักเรียนมีพฤติกรรมประชาธิปไตยแล้ว ยังจะต้องมีบทบาทในการเผยแพร่การจัดกิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับประชาธิปไตยไปสู่ชุมชนอีกด้วย ซึ่งสำนักงานคณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติ ได้กำหนดพฤติกรรมบ่งชี้ของโรงเรียนที่เผยแพร่กิจกรรมประชาธิปไตยสู่ชุมชน ดังนี้³

1. ให้ความรู้เรื่องประชาธิปไตยแก่ชุมชน
2. จัดกิจกรรมที่ต้องทำงานร่วมกันระหว่างโรงเรียนกับชุมชน
3. นำนักเรียนไปสังเกตการประชุมขององค์การในหมู่บ้าน
4. ชักชวนผู้ปกครองไปใช้สิทธิออกเสียงเลือกตั้งในชุมชน

นอกจากนี้ยังมีผู้เสนอคุณลักษณะของโรงเรียนประชาธิปไตยดีเด่นเพิ่มเติมไว้ดังนี้⁴

1. โรงเรียนเป็นศูนย์กลางเผยแพร่ประชาธิปไตย โดยให้นักเรียนนำประชาธิปไตยที่เรียนรู้ในโรงเรียนไปเผยแพร่
2. โรงเรียนเป็นแหล่งวิทยาการของชุมชน
3. โรงเรียนมีบรรยากาศที่ประทับใจของผู้มาเยี่ยมชม
4. ผู้ปกครองและชุมชนให้ความร่วมมือ

³สำนักงานคณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติ, คู่มือการประเมินพฤติกรรมประชาธิปไตย, หน้า 27-28, 30-32.

⁴เรื่องเดียวกัน, หน้า 34-35.

5. ผู้ปกครองให้การสนับสนุนในการจัดกิจกรรมนอกเวลา
6. มีงบประมาณพอควร เหมาะแก่การจัดกิจกรรม
7. มีการประชาสัมพันธ์ที่⁵

จากเกณฑ์ที่กล่าวมาแล้วนี้จะเห็นว่า โรงเรียนที่ได้รับคัดเลือกให้เป็นโรงเรียนประชาธิปไตยดีเด่นนั้น นักเรียนต้องมีวิถีชีวิตประชาธิปไตยทั้ง 3 ด้าน คือ ด้านคาราวธรรม สามัคคีธรรม ปัญญาธรรม และมีพฤติกรรมด้านระบบประชาธิปไตยด้วย พร้อมทั้งนี้ครูก็จะต้องมีบทบาทในการปลูกฝังประชาธิปไตยแก่นักเรียนด้วยวิธีการต่าง ๆ ที่เหมาะสมกับเนื้อหาวิชา กิจกรรม อายุของนักเรียน เมื่อทางโรงเรียนสามารถพัฒนาประชาธิปไตยในโรงเรียนได้ดีแล้ว ก็จะต้องนำวิถีชีวิตและระบบประชาธิปไตยไปสู่ชุมชน โดยอาศัยนักเรียนและกิจกรรมเป็นสื่อ แต่การที่ทางโรงเรียนจะสามารถจัดกิจกรรมการเรียนการสอนเพื่อพัฒนาประชาธิปไตยได้ผลดีนั้น ก็ต้องมีแนวคิดและหลักการในการจัดกิจกรรมนั้น ๆ เป็นองค์ประกอบที่สำคัญ

ตอนที่ 2 แนวคิดเกี่ยวกับการจัดกิจกรรมเพื่อพัฒนาประชาธิปไตย

เพื่อให้การจัดกิจกรรมการเรียนการสอนเพื่อพัฒนาประชาธิปไตยเป็นไปได้ดีและมีทิศทางที่ชัดเจน ในปีการศึกษา 2528 สำนักงานคณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติจึงได้กำหนดนโยบายให้โรงเรียนประถมศึกษาในสังกัดทุกโรงเรียนจัดกิจกรรมการเรียนการสอนเพื่อพัฒนาประชาธิปไตย โดยมีวัตถุประสงค์ดังนี้⁶

1. เพื่อให้โรงเรียนประถมศึกษาในสังกัดจัดกิจกรรมการเรียนการสอนเพื่อพัฒนาประชาธิปไตยในโรงเรียนควบคู่กับการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนตามหลักสูตรประถมศึกษา พุทธศักราช 2521

⁵สำนักงานคณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติ, เอกสารในการสัมมนาเรื่องความสำคัญของการจัดกิจกรรมส่งเสริมประชาธิปไตยในโรงเรียนประถมศึกษา ปีการศึกษา 2532, หน้า 33-35, (อัสสานา).

⁶สำนักงานคณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติ, คู่มือการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนเพื่อพัฒนาประชาธิปไตยในโรงเรียนประถมศึกษา เล่ม 2, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์คุรุสภาลาดพร้าว, 2531), หน้า 1.

2. เพื่อให้นักเรียนประถมศึกษาได้ฝึกปฏิบัติจริงในเรื่องวิถีชีวิตประชาธิปไตย และระบบประชาธิปไตย

3. เพื่อสร้างเสริมให้นักเรียนมีพฤติกรรมประชาธิปไตยตามคุณลักษณะที่ต้องการ เน้น 3 ประการคือ คาราวธรรม สามัคคีธรรม และปัญญาธรรม

เนื่องจากการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนเพื่อพัฒนาประชาธิปไตยในโรงเรียนประถมศึกษาเป็นส่วนหนึ่งของการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนตามหลักสูตรประถมศึกษา พุทธศักราช 2521 โดยเน้นให้ครูผู้สอนใช้กระบวนการกลุ่มแทรกเข้าไปในการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนตามหลักสูตร ไม่ใช้แยกสอนในเรื่องประชาธิปไตยโดยเฉพาะ การฝึกฝนวิถีชีวิตประชาธิปไตยนั้น เน้นให้ทางโรงเรียนฝึกฝนโดยสอดแทรกเข้าไปในการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนทุกกลุ่ม ประสพการณ์ ดังคำกล่าวของนายสมชัย วุฒิบรีชา เลขาธิการสำนักงานคณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติ ความว่า

การสร้างประชาธิปไตยต้องสอดแทรกอยู่ในการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนทุกกลุ่ม ประสพการณ์ ในรูปของกระบวนการกลุ่มโดยเน้น คาราวธรรม สามัคคีธรรม และปัญญาธรรม ซึ่งเป็นการจำลองชีวิตประจำวันเพื่อให้นักเรียนมีประสพการณ์และ เกิดการเรียนรู้ตลอดเวลา 6 ปี ที่อยู่ในโรงเรียน⁷

ส่วนเรื่องระบบประชาธิปไตย โรงเรียนสามารถฝึกฝนนักเรียนได้หลังจากที่นักเรียนได้รับการฝึกฝนเรื่องวิถีชีวิตประชาธิปไตยในห้องเรียน จนมีพฤติกรรมประชาธิปไตยที่ต้องการเน้นพอสมควรแล้ว โดยดำเนินการในรูปของคณะกรรมการนักเรียน แล้วให้คณะกรรมการนักเรียนร่วมกันจัดกิจกรรมเพื่อส่งเสริมประชาธิปไตยตามแนวทางที่สำนักงานคณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติ ได้เสนอแนะไว้ในคู่มือการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนเพื่อพัฒนาประชาธิปไตยใน

---

⁷สมชัย วุฒิบรีชา, "แนวคิดในการดำเนินงานตามโครงการสนับสนุนกิจกรรมประชาธิปไตยในโรงเรียนประถมศึกษา" เอกสารในการสัมมนาเรื่อง การประถมศึกษาพัฒนาประชาธิปไตย เสนอที่ห้องประชุม 301 หอประชุมคุรุสภากรุงเทพมหานคร, 26 พฤศจิกายน 2529, หน้า 13, (อัครสาเนา).

โรงเรียนประถมศึกษา⁸ ศิริกาญจน์ ทองอินทร์ ได้กล่าวในเรื่องนี้ว่า

เมื่อครูได้ฝึกฝนนักเรียนในห้องเรียนจนแน่ใจว่านักเรียนมีพฤติกรรมประชาธิปไตยแล้วจึงขยายการจัดกิจกรรมออกมาเป็นการจัดกิจกรรมนอกห้องเรียน ซึ่งโรงเรียนอาจให้นักเรียนจัดกิจกรรมอย่างใดอย่างหนึ่งหรือหลาย ๆ อย่างได้ตามความเหมาะสมของโรงเรียน โดยกิจกรรมเหล่านั้นต้องเลือกคณะกรรมการเข้ามาดำเนินการ⁹

จากแนวคิดเกี่ยวกับการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนเพื่อพัฒนาประชาธิปไตยของสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาตินั้น เป็นการเน้นกระบวนการหรือวิธีการจัดกิจกรรมมากกว่ารูปแบบของกิจกรรม โดยเน้นกระบวนการกลุ่มการเรียนการสอนทุกกลุ่ม ประสบการณ์และมุ่งเน้นการฝึกฝนวิถีชีวิตประชาธิปไตยภายในห้องเรียน แล้วขยายการฝึกฝนเรื่องระบบประชาธิปไตยออกมานอกห้องเรียนในรูปแบบของคณะกรรมการ นอกจากนี้ยังได้เสนอแนะแนวทางการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนเพื่อพัฒนาประชาธิปไตยไว้เพื่อให้โรงเรียนประถมศึกษาจัดกิจกรรมนี้ไปในทิศทางเดียวกัน และเน้นคุณลักษณะที่พึงประสงค์อันเป็นจุดหมายปลายทางของการจัดกิจกรรมนี้ให้เกิดมีขึ้นในตัวนักเรียน 3 ประการ คือ คาราวธรรม สามัคคีธรรม ปัญญาธรรม¹⁰

นอกจากนี้ยังมีนักวิชาการ นักการศึกษา ได้เสนอแนวคิดว่าการพัฒนาประชาธิปไตยนั้นต้องอาศัยวิธีการศึกษารูปแบบใหม่ คือการศึกษาที่มุ่งพัฒนาบุคลากรและระบบหรือพัฒนาชีวิต และสังคมให้เป็นประชาธิปไตย ทั้งในทางการเมืองการปกครอง ทางเศรษฐกิจ สังคมวัฒนธรรม

⁸สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ, คู่มือการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนเพื่อพัฒนาประชาธิปไตยในโรงเรียนประถมศึกษา เล่ม 2, หน้า 2-3.

⁹ศิริกาญจน์ ทองอินทร์, "แนวคิดเรื่องการจัดกิจกรรมส่งเสริมประชาธิปไตยในโรงเรียนประถมศึกษา" เอกสารในการสัมมนาเรื่องความสำคัญของการจัดกิจกรรมส่งเสริมประชาธิปไตยในโรงเรียนประถมศึกษา ปีการศึกษา 2532, หน้า 46.

¹⁰วิริยทศ วิเชียรโชติ, "รูปแบบการศึกษาเพื่อพัฒนาประชาธิปไตย" วิทยากรณ์ 6 (มิถุนายน 2527): 13.

และทางการศึกษาโดยอาศัยศาสนธรรมเป็นหลัก โดยให้การศึกษาเพื่อพัฒนาประชาธิปไตยใน
ครอบครัว ในโรงเรียน ในชุมชนและสังคมทั่วไป ทิศนา แคมมณี ได้กล่าวถึงหลักการของ
รูปแบบการศึกษาทักษะการทำงานกลุ่ม เพื่อสร้างคุณสมบัติประชาธิปไตยให้แก่นักเรียนประถม
ศึกษาไว้ว่า¹¹

ในการพัฒนาพฤติกรรมที่พึงประสงค์ที่เกิดขึ้นในตัวเด็กอย่างมั่นคงนั้นเด็ก
จำเป็นต้องเห็นความสำคัญและความจำเป็นของพฤติกรรมนั้น เกิดการเห็นคล้อยตาม
และยอมรับพฤติกรรมนั้น มีความรู้ที่พฤติกรรมนั้น ๆ เป็นอย่างไร จะทำให้เกิดขึ้น
ได้อย่างไร และต้องได้รับการฝึกฝนอย่างสม่ำเสมอจนเกิดเป็นนิสัย โดยมีหลักการ
ฝึกดังนี้

1. ฝึกโดยบูรณาการสอดแทรกเข้าไปในการสอนเนื้อหาวิชาต่าง ๆ ที่สอนอยู่
2. ฝึกโดยอิงสิ่งที่นักเรียนได้เรียนไปแล้ว กล่าวคือ นักเรียนได้เรียนเนื้อหา
มาก่อนสักอะไรไป ครูก็ต้องฝึกให้นักเรียนนำความรู้ความเข้าใจนั้นมาใช้
3. ฝึกให้มากและสม่ำเสมอ จนกระทั่งนักเรียนได้พัฒนาทักษะนั้นจนชำนาญ
4. ฝึกให้มากเป็นพิเศษในทักษะที่นักเรียนขาดและทักษะที่ยาก
5. ในการฝึกทักษะใหม่จะต้องให้นักเรียนฝึกทักษะเก่าควบคู่ไปด้วย และการ
จะนำทักษะใดมาฝึกควบคู่ไปกับทักษะใหม่นั้น ให้พิจารณาให้เหมาะสมกับจุดมุ่งหมาย
และสถานการณ์

ศิริกาญจน์ ทองอินทร์ กล่าวว่า หลักใหญ่ของการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนเพื่อ
พัฒนาประชาธิปไตยในโรงเรียน คือ การจัดกิจกรรมในห้องเรียน ทว่าอย่างไรจะฝึกให้นักเรียน
รู้จักเคารพซึ่งกันและกัน รู้จักทำงานร่วมกัน รู้จักแก้เหตุผลในการแก้ปัญหา กล่าวแสดงออก
ทว่าอย่างไรจะจัดบรรยากาศในห้องเรียนให้มีลักษณะที่เป็นวิถีชีวิตประชาธิปไตย ส่วนนี้ต่างหากที่

¹¹ทิศนา แคมมณี, "นักประชาธิปไตยน้อย: ความสำเร็จแค่เอื้อม" ใน ทิศทางที่
ท้าทาย, สุนทร อมรวิวัฒน์ บรรณาธิการ. (จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2530), หน้า 80,86.

เป็นจุดเน้นของการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนเพื่อพัฒนาประชาธิปไตย¹²

สมชัย วุฑฒิปรีชา ปลัดกระทรวงศึกษาธิการ ได้ให้แนวคิดเกี่ยวกับการเรียนการสอนเพื่อพัฒนาประชาธิปไตยในโรงเรียนประถมศึกษาว่า

การสอนประชาธิปไตยในโรงเรียนประถมศึกษา ควรเริ่มต้นด้วยการสอนปัญหาธรรม ซึ่งเป็นเจตนารมณ์อันหนึ่งของ สปช. คำว่า "ประชาธิปไตย" มิใช่วิถีทางการเมือง เพียงอย่างเดียว แต่หมายถึงวิถีการดำเนินชีวิต จุดอ่อนของคนไทยอยู่ที่ว่ามักจะทำงานร่วมกันไม่ค่อยได้ . . . ดังนั้นสามัคคีธรรมจึงเป็นสิ่งสำคัญยิ่ง . . . วิธีสอนในปัจจุบันใช้วิธี . . . โดยใช้กระบวนการกลุ่ม . . . ร่วมกันทำและร่วมกันแก้ปัญหา อีกสิ่งหนึ่งคือ คารวธรรม การนับถือซึ่งกันและกัน โดยเริ่มต้นจากครอบครัว ฝึกความอดทนในการรับฟังความคิดเห็นของผู้อื่น . . .¹³

รุ่ง แก้วแดง ได้ให้แนวคิดในการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนเพื่อพัฒนาประชาธิปไตย โดยสรุปว่า เราจะต้องบูรณาการแนวคิดเรื่องประชาธิปไตย โดยเน้นพฤติกรรม คารวธรรม สามัคคีธรรม และปัญหาธรรมเข้ากับการเรียนการสอนปกติ ผู้สอนต้องดำเนินการเรียนการสอนเป็นกระบวนการต่อเนื่องตั้งแต่เข้าจนกระทั่ง เย็น ควรนำประชาธิปไตยเข้าไปช้กับโครงการต่าง ๆ ที่มีมากมายในโรงเรียนประถมศึกษา และต้องพยายามนำวิถีชีวิตประชาธิปไตยระบบประชาธิปไตยเข้าสู่ชุมชนให้ได้ด้วย¹⁴

¹²ศิริกาญจน์ ทองอินทร์, "การจัดกิจกรรมการเรียนการสอนเพื่อพัฒนาประชาธิปไตยในโรงเรียนประถมศึกษา," ประชาศึกษา 10 (กรกฎาคม 2529): 21.

¹³สมชัย วุฑฒิปรีชา, "แนวคิดในการดำเนินงานตามโครงการสนับสนุนกิจกรรมประชาธิปไตยในโรงเรียนประถมศึกษา," เอกสารในการสัมมนาเรื่องการพัฒนาประชาธิปไตย, หน้า 11.

¹⁴รุ่ง แก้วแดง, อ้างถึงใน สำนักงานคณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติ, เอกสารสรุปผลการสัมมนาเรื่องการพัฒนาประชาธิปไตย ปีการศึกษา 2529, หน้า 13.

ไทยแบดห้า ได้ให้ข้อคิดว่าการจัดกิจกรรมเพื่อพัฒนาประชาธิปไตยนั้น อย่างน้อย
โรงเรียนต้องกระทำใน 3 เรื่อง คือ¹⁵

1. กิจกรรมการบริหารแบบประชาธิปไตย กล่าวคือ การจัดองค์การบริหาร
เป็นคณะในโรงเรียน เช่น คณะกรรมการวิชาการ คณะกรรมการอาคารสถานที่ ฯลฯ เป็นการ
กระจายงาน ซึ่งเป็นระบบการทำงานแบบประชาธิปไตย

2. กิจกรรมการเรียนการสอนแบบประชาธิปไตย โดยเน้นกระบวนการกลุ่มทุก
ชั้นตอนทุกกลุ่มวิชาทุกกิจกรรม ช่วยกันคิด ช่วยกันทำและช่วยกันแก้ปัญหาทุกกลุ่มวิชา โดยที่ครูมีต้อง
บอกความรู้ให้เด็ก แต่จะเตรียมมวลประสบการณ์ เตรียมความพร้อมต่าง ๆ ไว้ให้เด็กได้ศึกษา
คิดค้น อภิปรายตกลงกันเองก่อน จนเด็กจนปัญญา ครูจึงบอกหรือแนะนำและสรุปเพิ่มเติมแก้ไขให้

3. กิจกรรมพิเศษแบบประชาธิปไตย เป็นกิจกรรมนอกตารางสอน เช่น
กิจกรรมสหกรณ์ ชุมนุ่มต่าง ๆ สภานักเรียน ฯลฯ กิจกรรมเหล่านี้ย่อมต้องใช้เวลาเข้าร่วมด้วยเป็น
จำนวนมาก งานจึงจะสำเร็จเรียบร้อย จำเป็นจะต้องจัดองค์กรแบบประชาธิปไตยเข้ามารองรับ
การทำงาน โดยแบ่งหน้าที่รับผิดชอบ มีการประชุมก่อนทำงาน หลังเสร็จงาน ประชุมประเมินผล
กันอีก

สุดใจ เหล่าสุนทร ได้ให้หลักการปฏิบัติ เสริมสร้างประชาธิปไตยในโรงเรียนว่า
การสร้างความคิดระบบประชาธิปไตยนั้น มีหลักใหญ่ ๆ อยู่ 3 ประการ ที่จะนำไปใช้เป็นข้อปฏิบัติ
ในโรงเรียน และ จะเกิดความคิดในระบอบประชาธิปไตยได้เป็นอย่างดี คือ¹⁶

1. ทุกคนมีความเท่าเทียมเสมอกันทั้งในสิทธิและหน้าที่ในฐานะที่เป็นพลเมืองของ
ประเทศหรือของชุมชนนั้น ๆ

2. ทุกคนมีโอกาสเท่าเทียมเสมอกันในการปฏิบัติหน้าที่ แสวงหาความรู้และออก
ความคิดเห็นอย่างเป็นอิสระ

¹⁵ไทยแบดห้า (นามแฝง), "อันใดคือประชาธิปไตยในโรงเรียน" สารพัฒนาหลักสูตร
32 (พฤศจิกายน 2527): 49-50.

¹⁶สุดใจ เหล่าสุนทร, ความเข้าใจเกี่ยวกับการศึกษา, (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์
เคสดีไทย, 2517), หน้า 210-211.

3. ทุกคนมีความรับผิดชอบต่อส่วนรวมและปฏิบัติตนด้วยสุจริตใจในการทำงานบางส่วนรวมมาให้เจริญการ

เมื่อนำความคิดสำคัญทั้ง 3 ประการ มาเป็นหลักในการปฏิบัติในโรงเรียนแล้ว สิ่งที่สำคัญที่สุดในการจะสร้างความคิดดังกล่าวนี้ให้เกิดขึ้นในโรงเรียน ก็คือการสร้างสภาพการณ์และบรรยากาศให้นักเรียนได้รับความคิดที่ได้กล่าวแล้วข้างต้น ฉะนั้นการสร้างบรรยากาศประชาธิปไตยจึง เป็นความจำเป็นเบื้องต้นในการสร้างความคิดในระบอบประชาธิปไตย

บุศรินทร์ ปัทมาคม ได้กล่าวถึงการปลูกฝังความเป็นพลเมืองดีของประเทศที่ผู้ป่วนว่า¹⁷ การเรียนการสอนต้อง เน้นความสามัคคีขั้นมูลฐาน และความมีระเบียบวินัยเป็นพิเศษ ความสามัคคีขั้นมูลฐาน คือ การรู้จักทำงานร่วมกัน การปรับตัว อดทนรับฟัง และพิจารณาความคิดเห็นของผู้อื่น การเสียสละ เห็นแก่ประโยชน์ส่วนรวม การรู้จักการเป็นผู้นำและผู้ตามที่ดี ดังนั้นการอบรมสั่งสอนของผู้ป่วนจึงให้เด็กได้ทำงานร่วมกันเป็นกลุ่ม และมีการทำกิจกรรมร่วมกันให้มากที่สุดคนทุก ๆ ระดับ ทั้งนี้เพราะถือว่าคนเก่งเพียงคนเดียวเมื่อเติบโตขึ้นจะกลายเป็นคนเห็นแก่ตัว และงานที่สำคัญ ๆ ก็ต้องทำเป็นกลุ่ม

ปรีชา หงษ์ไกรเลิศ ได้กล่าวถึงขั้นตอนการเรียนรู้ประชาธิปไตยของมนุษย์ว่ามีอยู่ 5 ขั้น ดังนี้คือ¹⁸

ขั้นที่ 1 ขั้นเรียนรู้มูลฐานของมนุษย์ ขั้นนี้จะได้รับการอบรมสั่งสอนในด้านต่าง ๆ จากครอบครัว และบุคคลที่ใกล้ชิด เช่น ด้านค่านิยม ทศนคติ ทักษะ ตลอดจนความสัมพันธ์ในบทบาทต่าง ๆ เป็นต้น

ขั้นที่ 2 ขั้นเรียนรู้จากประสบการณ์ต่าง ๆ ที่ได้รับมาจากการอบรมสั่งสอนอันขั้นมูลฐาน เป็นขั้นที่บุคคลได้รับความรู้ ความเข้าใจด้านค่านิยม ทศนคติ ความเชื่อ ความดี

¹⁷บุศรินทร์ ปัทมาคม, "ข้อความที่ควรมีในแผนการศึกษาแห่งชาติ," วารสารจันทร์-เกษม 119 (กรกฎาคม-สิงหาคม 2517): 78-80.

¹⁸ปรีชา หงษ์ไกรเลิศ, "ประชาธิปไตย," เยาวชนจะก้าวหน้าเพราะประชาธิปไตย (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์กรมการศาสนา, 2518), หน้า 52.

ความเลว ฯลฯ ซึ่งได้รับมาจากชั้นที่ 1 จะกลายเป็นสิ่งประทับใจ ผังแนอยู่ทับทัศนคติเป็น
 บันทัดฐานเบื้องต้นของพฤติกรรม ถ้าสถาบันที่มีอิทธิพลต่อพฤติกรรมของมนุษย์อื่น ๆ เช่น
 โรงเรียน กลุ่มทางสังคม กลุ่มเพื่อนฝูง กลุ่มอาชีพ กลุ่มการกุศล กลุ่มการเมือง สถาบันทาง
 ศาสนา สถาบันการศึกษาชั้นสูง ฯลฯ ได้เปลี่ยนแปลงเนื้อหาในการสอนหรือการอบรมแล้ว
 บุคคลก็就会有ความเชื่อในค่านิยม ทัศนคตินั้น ๆ ผังแนขึ้น เช่น ครอบครัวสอนให้เชื่อในระบบ
 อาวุโสมากกว่าหลักการ อาจมีอิทธิพลทำให้เกิดค่านิยมในบุคคลมากกว่าหลักการ เมื่อบุคคลนั้น
 เข้ามาอยู่ในโรงเรียนหรือกลุ่มทางสังคมอื่น ๆ โรงเรียนและกลุ่มทางสังคมนั้นก็ยังมียึดถือบุคคล
 มากกว่าหลักการ เช่นเดียวกับครอบครัว บุคคลนั้นก็จะมีทัศนคติ และค่านิยมที่ยอมรับความ
 ถูกต้องของบุคคลมากกว่าหลักการขึ้นไปอีก

ชั้นที่ 3 ขั้นการเรียนรู้ทางการเมืองของบุคคล เมื่อบุคคลมีค่านิยมและทัศนคติ
 ตลอดจนพฤติกรรมที่ได้รับจากการเรียนรู้ใน 2 ชั้นแรก บุคคลก็จะเข้าจากการเมืองในทัศนะของ
 เขา สามารถวินิจฉัยและตัดสินใจ ตลอดจนมีความรู้ความเข้าใจในเหตุการณ์ทางการเมืองได้
 สามารถตัดสินใจความถูก ผิด ความดี เลว ในการกระทำของบุคคลอื่น ๆ ได้ในขั้นนี้ถ้าสถาบันใน
 2 ชั้นแรก ให้การฝึกอบรมมาดีในด้านประชาธิปไตย บุคคลก็จะมีทัศนคติและค่านิยมในหลักการ
 และแนวปฏิบัติของประชาธิปไตยได้อย่างถูกต้อง กล่าวคือจะไม่คำนึงถึงประชาธิปไตยแต่เพียง
 รูปแบบ หากแต่เป็นวิถีชีวิตและอุดมการณ์ประชาธิปไตยด้วย

ชั้นที่ 4 ขั้นสนใจในกิจกรรมบ้านเมืองเป็นพิเศษ และพิจารณาที่จะเข้ามีส่วนร่วม
 การเมือง ซึ่งได้แก่การร่วมกันก่อตั้งกลุ่มการเมือง พรรคการเมือง ตลอดจนการสมัครเข้ารับ
 เลือกลงเป็นสมาชิกสภาต่าง ๆ ชั้นนี้เป็นขั้นที่บุคคลมีความรู้ ความเข้าใจในเรื่องการเมืองพอ
 สมควร ถ้าบุคคลยึดถือหลักการของประชาธิปไตยในรูปอุดมการณ์ และวิถีชีวิต เขาย่อมจะเป็น
 นักการเมืองที่เป็นประชาธิปไตย

ชั้นที่ 5 ขั้นที่บุคคลได้รับอิทธิพลจากวัฒนธรรมสากล ทั้งนี้หมายความว่า การแพร่
 ของวัฒนธรรมซึ่งเกิดจากภาพยนตร์ โทรทัศน์ หนังสือพิมพ์ วิทยุและสื่อมวลชนชนิดต่าง ๆ ตลอดจน
 จนาการเดินทางเข้าออกของชาวต่างประเทศหรือนานาชาติ หนังสือ ตำรา เอกสารต่าง ๆ
 ซึ่งทำให้บุคคลในสังคมได้รับอิทธิพลทางวัฒนธรรมของต่างประเทศ ถ้าสิ่งที่ได้รับจากสื่อต่าง ๆ
 เหล่านั้นเป็นแบบประชาธิปไตยที่ถูกต้อง ก็จะทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทางการเมืองตามหลักการ
 ประชาธิปไตยมากขึ้น

जारอลิเมค (Jarolimek) กล่าวถึงการสอนประชาธิปไตยในโรงเรียนว่านอกจากจะอบรมนักเรียนให้มีความรู้ความเข้าใจและทัศนคติที่ดีต่อประชาธิปไตยแล้วยังต้องฝึกทักษะต่างๆ เพื่อนำไปปฏิบัติในการดำรงชีวิตในสังคมประชาธิปไตย ทักษะที่ต้องฝึกหัดได้แก่¹⁹

1. ทักษะทางสังคม คือการรู้จักทำงานร่วมกัน อยู่ร่วมกัน การรู้จักให้การรู้จัก รับผิดชอบ การยอมรับสิทธิของผู้อื่น
2. ทักษะการทำงาน เช่น การตั้งสมมติฐาน การเก็บรวบรวมข้อมูล การเขียน การรายงาน การพูดในกลุ่ม
3. ทักษะการทำงานเป็นกลุ่ม ได้แก่ การวางแผนร่วมมือกัน การเป็นผู้นำ การตัดสินใจร่วมกันในกลุ่ม และการประเมินผลการทำงาน
4. ทักษะทางปัญญา ได้แก่ การรู้จักคิด การใช้และการประยุกต์เหตุผลสำหรับการแก้ปัญหา

จากหลักการและแนวคิดที่กล่าวมาแล้วนี้ มีความสอดคล้องกันว่าการฝึกฝนอบรมวิถีชีวิตประชาธิปไตยนั้นไม่ได้แยกการสอนออกมาต่างหาก แต่หากว่าต้องสอดแทรกเข้าไปในกิจกรรมการเรียนการสอนตามหลักสูตรทุกกลุ่มประสบการณ์ โดยอาศัยกระบวนการกลุ่มที่นักเรียนได้ลงมือปฏิบัติจริงหรือมีส่วนร่วมมากที่สุด เมื่อนักเรียนมีวิถีชีวิตประชาธิปไตยพอสมควรแล้วจึงขยายกิจกรรมการเรียนการสอนระบบประชาธิปไตยออกมานอกห้องเรียน เช่น สถานักเรียน ซึ่งมีผู้ให้แนวคิดและหลักการในการจัดกิจกรรมสถานักเรียนหรือคณะกรรมการนักเรียนดังนี้

อรรวรณ พนาพันธ์ มีความเห็นว่าก่อนที่โรงเรียนจะตัดสินใจจัดตั้งสถานักเรียน ควรจะได้พิจารณารูปแบบที่เหมาะสมกับความพร้อมของบุคลากร อาคารสถานที่ ตลอดจนสิ่งแวดล้อมของโรงเรียนเป็นสำคัญ เพราะสถานักเรียนมีหลายรูปแบบดังนี้²⁰

¹⁹Jarolimek, John, Social Study in Elementary Education, (New York: Macmillan Company, 1967), pp.9-13.

²⁰อรรวรณ พนาพันธ์, การจัดสถานักเรียนในโรงเรียนมัธยมศึกษา (สำนักงานการประถมศึกษาจังหวัดอุบลราชธานี, แผนงานประจำปีงบประมาณ 2526), หน้า 14.

1. แบบเจ้าหน้าที่ของโรงเรียน เป็นแบบที่ให้นักเรียนทำหน้าที่ต่าง ๆ ในโรงเรียน เช่น หัวหน้าชั้น รองหัวหน้าชั้น เป็นตัวแทนนักเรียนชั้นเข้าไปเป็นสมาชิกในสภานักเรียน แบบนี้เหมาะสำหรับโรงเรียนขนาดเล็กเพราะสะดวกในการจัดและประสานงาน
  2. แบบชุมชน เป็นแบบที่ให้ประชาชนชุมชนหรือผู้แทนชุมชนต่าง ๆ เป็นสมาชิกสภานักเรียน แบบนี้ไม่เป็นที่นิยมนัก เพราะมีข้อเสียนครึ้นเมื่อนักเรียนเป็นสมาชิกหลายชุมชนเวลาเดียวกัน ก็จะทำให้ตัวแทนนักเรียนไม่ได้สัดส่วนถูกต้องกับจำนวนนักเรียนในโรงเรียน และตัวแทนของนักเรียนที่เข้าไปเป็นสมาชิกสภานักเรียนส่วนใหญ่มักจะคำนึงถึงประโยชน์ของชุมชนตนเป็นหลัก ทำให้มองข้ามประโยชน์ส่วนรวมไป
  3. แบบรัฐสภาของประเทศ เป็นแบบแบ่งหน้าที่ของสภานักเรียนออกเป็นฝ่ายบริหาร ฝ่ายนิติบัญญัติ และฝ่ายตุลาการ โดยจำลองมาจากรัฐสภาของประเทศ การจัดสภานักเรียนแบบนี้อาจเกิดความขัดแย้งระหว่างครูกับนักเรียนในการตัดสินเรื่องราวต่าง ๆ ได้
  4. แบบสภาทวิคูณ แบบนี้สมาชิกสภานักเรียนได้รับเลือกมาจากนักเรียนส่วนใหญ่นักเรียน แต่จัดให้มีสองสภาคือสภาระดับชั้นสูงสภาหนึ่งกับสภานักเรียนระดับชั้นต่ำอีกสภาหนึ่ง พร้อมทั้งจัดให้มีคณะกรรมการทำหน้าที่ประสานงานระหว่างสภาทั้งสอง การจัดสภานักเรียนแบบนี้อาจทำให้นักเรียนแบ่งพวกกัน ทำให้การทำงานต่าง ๆ สำเร็จได้ยาก
  5. แบบผสม เป็นแบบนำเอาวิธีการต่าง ๆ มาดัดแปลงผสมผสานกันเพื่อจะทำให้กิจการของสภานักเรียนดำเนินไปด้วยดี สอดคล้องกับสภาพนโยบายของโรงเรียนนั้นๆ
- อรสา กุมาริ (บุษุต) จันทรสารทูล ได้กล่าวถึงหลักในการจัดตั้งสภานักเรียนไว้ดังนี้²¹

1. หลักแห่งประชาธิปไตย กล่าวคือกิจกรรมทั้งหลายต้องอาศัยความร่วมมือกันระหว่างครูกับนักเรียน มิใช่ว่าจะปล่อยให้เด็กเรียนดำเนินการเอง โดยที่ครูไม่สนใจหรือมิใช่ว่าครูจะเป็นผู้สั่งและควบคุมทุกฝักนิ้ว แต่สภานักเรียนควรดำเนินงานไปภายใต้การแนะนำของครู และให้นักเรียนทำงานกันโดยให้เป็นความคิดริเริ่มของนักเรียนเองบ้าง

²¹อรสา กุมาริ (บุษุต) จันทรสารทูล, "สภานักเรียน," วิทยาสาร 22 (พฤษภาคม 2524): 10-11.

2. หลักแห่งความเจริญของสถานักเรียนกับอุดมคติของครู สถานักเรียนจะต้องมีความเจริญไปตามความต้องการของสถานศึกษา นั้น ๆ เพราะสถานศึกษาแต่ละแห่งไม่เหมือนกัน เพราะขึ้นอยู่กับสภาพของโรงเรียน ครูและนักเรียนว่ามีสภาพอย่างไร

3. หลักแห่งเวลากับโครงการ กล่าวคือ ความใจร้อนเร่งจะเห็นความสำเร็จของกิจกรรมสถานักเรียนให้ทันใจนั้น ย่อมจะทำให้กิจการของสถานักเรียนเกิดผลไม่ดีเท่าที่ควร จึงควรจะวางโครงการให้มีการดำเนินการเป็นค่อยเป็นค่อยไป เวลาที่ผ่านไปย่อมจะเป็นบทเรียนสำหรับการดำเนินการขั้นต่อ ๆ ไป และได้เสนอแนะในการจัดตั้งสถานักเรียนไว้ดังนี้²²

1. ควรตั้งขึ้นในโรงเรียนที่มีความพร้อมและตั้งขึ้นจากความต้องการของตัวนักเรียนเอง มิใช่เพราะจะเอาอย่างโรงเรียนอื่น ๆ

2. ควรมีการจัดเยี่ยมโรงเรียนที่จัดตั้งสถานักเรียนขึ้นมา เพื่อจะได้ประสพการณ์มาดัดแปลงปรับปรุงให้เหมาะสมกับโรงเรียนของตน

3. ควรมีกฎข้อบังคับหรือธรรมนูญของสถานักเรียน เพื่อเป็นแนวทางปฏิบัติงานของสถานักเรียนให้รัดกุมแน่นอน เช่นอาจจะว่าด้วย

- วิธีดำเนินการเลือกผู้แทนเข้าสถานักเรียน
- คุณสมบัติของสมาชิกและการหมดสภาพ
- การประชุมสถานักเรียน
- การเงินของสถานักเรียน
- อำนาจหน้าที่ ความรับผิดชอบของเจ้าหน้าที่ เป็นต้น

อนุพงศ์ สุขเกษม ได้กล่าวถึงหลักในการจัดสถานักเรียนไว้ดังนี้²³

1. หลักแห่งประชาธิปไตย การจัดกิจกรรมสถานักเรียนจะต้องอาศัยความร่วมมือระหว่างครูและนักเรียน มิใช่ฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งดำเนินการแต่เพียงฝ่ายเดียว กล่าวคือ

²² อรรถกฤษณ์ (บุคหุต) จันทรสารทูล, "สถานักเรียน," : 12.

²³ อนุพงศ์ สุขเกษม, "สถานักเรียน," วารสารแนะแนว, 10 (สิงหาคม-กันยายน

5. สถานักเรียนที่ดีจะต้องมีผู้ปฏิบัติงานที่มีความกระตือรือร้น คล่องแคล่ว ซื่อสัตย์ และมีผลงานดีเด่นและสร้างความสำเร็จก้าวหน้าร่วมกัน

บึงอร อนุเมธางกูร ได้กล่าวถึงลักษณะของสถานักเรียนที่ดีไว้ดังนี้²⁵

1. ต้องกำหนดอำนาจหน้าที่และขอบเขตของสถานักเรียนไว้อย่างแน่ชัด เพื่อให้ก้าวก้าวถ่ายอำนาจหน้าที่บริหารของโรงเรียน
2. การดำเนินงานต้องเป็นไปตามหลักประชาธิปไตยและป้องกันไม่ให้สถานักเรียนอยู่ภายใต้อิทธิพลของนักเรียนกลุ่มใดกลุ่มหนึ่ง
3. คณะครูต้องเข้าใจจุดประสงค์และช่วยส่งเสริมกิจกรรมนี้ และผู้บริหารต้องทำให้คณะครูเข้าใจว่าสถานักเรียนไม่ได้มีอำนาจเหนือครู
4. สถานักเรียนถือว่าเป็นเกียรติที่ได้มีส่วนช่วยเหลือกิจกรรมต่าง ๆ ของนักเรียน และทำด้วยความเต็มใจ

ซึ่งสอดคล้องกับ ประดับ นิลพงา ที่กล่าวว่าสถานักเรียนที่ดีควรมีลักษณะดังนี้²⁶

1. การกำหนดอำนาจหน้าที่และขอบเขตของนักเรียนไว้แน่ชัด ถ้าไม่กำหนดสิ่งต่าง ๆ ไว้ที่แน่ชัด อาจจะทำให้เกิดความลำบากขึ้นในภายหลัง เช่น สถานักเรียนมีมติให้หยุดเรียนเพิ่มขึ้นจากที่กำหนดไว้ อันเป็นการก้าวถ่ายอำนาจบริหารของโรงเรียน เป็นต้น สถานักเรียนหลายแห่งต้องยุบเลิกไปเพราะไม่ได้กำหนดอำนาจหน้าที่และขอบเขตไว้โดยแน่ชัด
2. การดำเนินงานของสถานักเรียน เป็นไปด้วยหลักการประชาธิปไตยอันมีจุดหมายของสถานักเรียน มิใช่น้อยที่สถานักเรียนตกอยู่ภายใต้อิทธิพลของนักเรียนชั้นสูง ๆ ดังนั้น กิจกรรมต่าง ๆ ที่จัดขึ้นก็เพื่อประโยชน์ของนักเรียนชั้นสูง ๆ เหล่านั้นเท่านั้น วิธีป้องกันที่โรงเรียนอาจช่วยได้คือ การร่างธรรมนูญหรือข้อบังคับของสถานักเรียนให้รัดกุมไม่เปิดโอกาสให้สภาอำนวยการของนักเรียนกลุ่มใดกลุ่มหนึ่ง การให้อำนาจผู้บริหารยับยั้งมติของสถานักเรียนนั้นเป็นการ

²⁵บึงอร อนุเมธางกูร, กิจกรรมเสริมหลักสูตร, (ฉะเชิงเทรา: วิทยาลัยครู ฉะเชิงเทรา, ม.ป.ป.), หน้า 69.

²⁶ประดับ นิลพงา, การศึกษา 332 กิจกรรมร่วมหลักสูตร, พิมพ์ครั้งที่ 3 (กรุงเทพมหานคร: แพร่พิทยา, 2524), หน้า 81-82.

ปฏิบัติโดยทั่วไป

3. คณะครูเข้าใจจุดประสงค์และช่วยส่งเสริมกิจกรรมนี้ ผู้บริหารต้องทำให้คณะครูเข้าใจว่าสถานักเรียนไม่มีอำนาจเหนือครู แต่เป็นส่วนที่จะช่วยสื่อความรู้สึกนึกคิดของคณะนักเรียนให้โรงเรียนหรือคณะครูได้ทราบ

4. สถานักเรียนถือเป็นเกียรติที่ได้มีส่วนช่วยเหลือกิจกรรมต่าง ๆ ของนักเรียนและกระทำด้วยความเต็มใจ

อนุพงศ์ สุขเกษม ได้ให้ขั้นตอนการจัดตั้งสถานักเรียนไว้ดังนี้²⁷

1. ชั้นศึกษางาน ผู้บริหาร คณะครูและนักเรียน ควรจะได้ทำการศึกษาเกี่ยวกับลักษณะและโครงสร้างของสถานักเรียนเป็นอย่างดี ก่อนที่จะทำการจัดตั้งขึ้นในโรงเรียนของตน วิธีการศึกษาอาจทำได้หลายวิธี เช่น ศึกษาข้อมูลการจัดสถานักเรียนจากเอกสารและสิ่งพิมพ์ต่าง ๆ ตลอดจนไปเยี่ยมชมโรงเรียนซึ่งได้ดำเนินการไปแล้ว หรือเชิญวิทยากรที่มีความรู้ทางด้านสถานักเรียนเป็นอย่างดีมาบรรยายที่โรงเรียน นอกจากนี้ยังควรศึกษาถึงรูปแบบของการจัดสถานักเรียนอีกด้วย เพื่อจะได้รูปแบบที่สอดคล้องกับความต้องการจำเป็นของท้องถิ่น ความพร้อมของบุคลากร อาคารสถานที่ ตลอดจนสิ่งแวดล้อมของโรงเรียน

2. ชั้นเตรียมงาน ในการทำงานทุกประเภท ถ้าผู้ทำงานได้เตรียมการไว้ล่วงหน้าย่อมจะทำให้งานนั้นดำเนินไปด้วยความรวดเร็วและราบรื่น การเตรียมการจัดตั้งสถานักเรียนควรจะได้เตรียมในสิ่งต่อไปนี้

2.1 การเตรียมสถานที่ โรงเรียนควรจะได้ตระเตรียมสถานที่ไว้สำหรับเป็นที่ทำงานของสถานักเรียน ก่อนที่จะมีการจัดตั้งสถานักเรียนขึ้น โดยอาจจะจัดให้อยู่ในห้องที่ว่างห้องใดห้องหนึ่ง เพื่อสะดวกในการทำงานและเก็บเอกสารต่าง ๆ หรือสถานที่อื่นตามความเหมาะสม

2.2 การเตรียมบุคลากร เมื่อได้มีการอนุมัติให้จัดตั้งสถานักเรียนขึ้นแล้ว ก่อนที่จะดำเนินการจัดตั้งสถานักเรียน บุคคลที่เกี่ยวข้องจะต้องทราบหน้าที่และบทบาทของตนเองว่าจะต้องทำอะไรบ้าง ดังนั้นในการเตรียมบุคลากร ควรจะต้องมีการปรึกษาและตกลงกันเสียก่อน

²⁷อนุพงศ์ สุขเกษม, "สถานักเรียน," วารสารแนะแนว: 32-36.

เพื่อให้บุคลากรทุกฝ่ายที่เข้ามาดำเนินการนั้นได้ทราบถึงบทบาทและหน้าที่ของตนเอง

2.3 การเตรียมอุปกรณ์ ทางโรงเรียนควรจะได้เตรียมอุปกรณ์ต่างๆ ที่สำคัญเช่น ป้ายนิเทศ ตู้ เครื่องเขียน กระดาษ ฯลฯ เพื่อใช้ในกิจการของสภานักเรียน

2.4 การเตรียมงบประมาณ ทางโรงเรียนจะต้องจัดสรรเงินงบประมาณไว้ส่วนหนึ่งสำหรับเป็นค่าใช้จ่ายในการดำเนินงานของสภานักเรียน (อยู่ในดุลพินิจของแต่ละโรงเรียนว่าจะสามารถเจียดจ่ายช่วยเหลือได้อย่างไร)

3. ขั้นตอนการดำเนินการ วิธีการจัดตั้งสภานักเรียนขึ้นอยู่กับความต้องการจำเป็นของแต่ละโรงเรียน อาจจะแตกต่างกันไปบ้าง แต่ทว่าหลักใหญ่แล้วย่อมจะคล้ายคลึงกัน ซึ่งควรมีขั้นตอนดังนี้

3.1 เลือกและแต่งตั้งคณะกรรมการร่างธรรมนูญสภานักเรียน ซึ่งจะต้องประกอบด้วยคณะครูและนักเรียน

3.2 คัดเลือกครูผู้ทำหน้าที่เป็นที่ปรึกษาของสภานักเรียน ซึ่งควรมีคุณสมบัติดังต่อไปนี้

- เป็นผู้ที่เข้าใจหลักประชาธิปไตยอย่างแท้จริง ทั้งทางด้านทฤษฎีและปฏิบัติ
- เป็นผู้ที่เข้าใจจุดมุ่งหมาย วิธิดำเนินงานและประโยชน์ของการจัดสภานักเรียนเป็นอย่างดี
- เป็นผู้ที่มีความเข้าใจถึงความต้องการของนักเรียนและยอมรับความคิดเห็นของนักเรียน
- เป็นผู้ที่มีความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ มีมนุษยสัมพันธ์ที่ดี และเป็นที่เคารพรักของนักเรียน

3.3 พิจารณาธรรมนูญสภานักเรียน โดยมีคณะกรรมการเสนอร่างธรรมนูญสภานักเรียน ำให้หัวหน้าสถานศึกษาเป็นผู้อนุมัติ แต่ถ้าเห็นว่าควรจะมีการแก้ไขอีกจะต้องส่งคืนให้คณะกรรมการร่างธรรมนูญสภานักเรียนแก้ไข

3.4 ประกาศธรรมนูญสภานักเรียนที่ได้รับอนุมัติแล้ว ำให้นักเรียนทราบโดยทั่วกัน จากนั้นก็กำหนดการเลือกตั้ง โดยระบุตำแหน่งและคุณสมบัติของผู้สมัครรับเลือกตั้งไว้ในเวลาเดียวกัน

3.5 การดำเนินการ เลือกตั้งสมาชิกสภานักเรียนและคณะกรรมการ สภานักเรียนตามธรรมนูญสภานักเรียน

จากแนวคิดในการจัดกิจกรรมสภานักเรียนหรือคณะกรรมการสภานักเรียนที่กล่าวมาแล้วนี้พอสรุปได้ว่า ผู้บริหารและคณะครูต้องศึกษาถึงสภาพความพร้อมของโรงเรียนและความต้องการของนักเรียน ตลอดจนรูปแบบของสภานักเรียนหรือคณะกรรมการนักเรียนที่จะนำมาจัดในโรงเรียนให้เหมาะสมกับขนาดและความพร้อมของโรงเรียน มีการเตรียมด้านบุคลากร อาคารสถานที่ให้พร้อม ร่วมกับวางแผน กำหนดนโยบาย วัตถุประสงค์ แนวทางปฏิบัติ วิธีดำเนินงาน การวัดผลประเมินผลให้ชัดเจน พร้อมกันนี้จะต้องประชุมชี้แจงให้คณะครู นักเรียน ผู้ปกครอง กรรมการศึกษาและชุมชนให้ทราบโดยทั่วถึง องค์ประกอบที่สำคัญที่จะช่วยให้การจัดกิจกรรมนี้บรรลุเป้าหมายก็คือทั้งผู้บริหารและครูต้องเป็นผู้มีวิถีชีวิตแบบประชาธิปไตย นำหลักประชาธิปไตยมาดำเนินการด้วยความอดทน มีความรู้ความเข้าใจในจุดมุ่งหมาย วิธีการดำเนินการและประโยชน์ของกิจกรรมนี้ บุคลากรทุกคนในโรงเรียนต้องให้ความร่วมมือด้วยความเต็มใจและเต็มความสามารถ การจัดกิจกรรมนี้ก็จะย่อมจะมีความเจริญก้าวหน้าและบรรลุวัตถุประสงค์ที่ตั้งไว้

ตอนที่ 3 ปัจจัยที่มีผลต่อความสำเร็จในการจัดกิจกรรมเพื่อพัฒนาประชาธิปไตย

ปัจจัยด้านสภาพทั่วไปของโรงเรียน

การจัดกิจกรรมการเรียนการสอนตามหลักสูตร และกิจกรรมเสริมหลักสูตร หรือกิจกรรมการเรียนการสอนเพื่อพัฒนาประชาธิปไตยที่มีประสิทธิภาพนั้น สภาพทั่วไปของโรงเรียนเป็นส่วนสนับสนุนให้การจัดกิจกรรมการเรียนการสอนประสบผลสำเร็จอย่างสำคัญยิ่งประการหนึ่ง เพราะสภาพแวดล้อมของโรงเรียนเป็นศูนย์กลางการจัดกิจกรรมทางการศึกษาของนักเรียน ซึ่งย่อมจะมีอิทธิพลต่อการหล่อหลอมพฤติกรรม เจตคติ ค่านิยม สติปัญญา สังคมของนักเรียนและครูอีกด้วย สภาพแวดล้อมที่ดีจะช่วยให้นักเรียนเกิดความรู้สึกที่ดีต่อการเรียน อันจะก่อให้เกิดประโยชน์ต่อการปลูกฝังและพัฒนาประชาธิปไตยแก่นักเรียน ในเรื่องนี้มีผู้ทำการศึกษาไว้ดังนี้

ด้านทำเลที่ตั้งของโรงเรียน

พอล ดับบลิว ซีเกอร์ส (Paul W. Seagers) ได้ทำแนวทางกว้าง ๆ ในการเลือกทำเลที่ตั้งไว้ว่าโรงเรียนควรตั้งในที่ที่เหมาะสมกับความต้องการของชุมชน มีความ

ปลอดภัย สวยงาม สงบเงียบ ห่างจากที่มีการจราจรแออัด มีเนื้อที่กว้างขวาง สามารถขยายอาคารเรียนได้ในอนาคต เหมาะสมกับโครงการของโรงเรียน²⁸ ซึ่งสอดคล้องกับ รีคเตอร์ วาร์ด เกลน (Reeder Ward Glen) ได้ให้ความเห็นเกี่ยวกับการเลือกทำเลที่ตั้งของโรงเรียนที่เหมาะสมอันจะก่อให้เกิดประโยชน์ต่อการเรียนการสอนไว้ดังนี้²⁹

1. ควรเป็นระยะทางไกล ๆ หรือการคมนาคมไป-มาได้สะดวก
2. ควรตั้งในสิ่งแวดล้อมที่ดี ปราศจากสิ่งรบกวนทางเสียง กลิ่นและ

แหล่งอบายมุข

สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติได้ทำการวิจัยและประเมินผลประสิทธิภาพของการประถมศึกษา ได้ศึกษาถึงปัจจัยต่าง ๆ ที่มีอิทธิพลต่อสัมฤทธิ์ผลทางการเรียนของนักเรียน พบว่าโรงเรียนประถมศึกษาที่มีประสิทธิภาพสูงนั้น โดยเฉลี่ยโรงเรียนจะตั้งอยู่ในท้องถิ่นที่เจริญ เช่น ใกล้อำเภอ การติดต่อโดยไปรษณีย์ทำได้รวดเร็วกว่า และนักเรียนสามารถเดินทางมาเรียนได้สะดวกและได้หลายวิธีกว่า เมื่อเปรียบเทียบกับโรงเรียนที่มีประสิทธิภาพต่ำ³⁰

จากการศึกษาเกี่ยวกับทำเลที่ตั้งของโรงเรียนดังที่กล่าวมาพอสรุปได้ว่าสภาพทั่วไปของโรงเรียนด้านทำเลที่ตั้งของโรงเรียนมีผลต่อผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนของนักเรียนโรงเรียนประถมศึกษาจึงควรตั้งอยู่ใกล้ชุมชน มีการคมนาคมสะดวก มีสิ่งแวดล้อมที่ดี ไม่มีสิ่งรบกวน และมีบริเวณที่กว้างขวางเพียงพอกับจำนวนนักเรียนที่จะจัดกิจกรรมการเรียนการสอนในปัจจุบันและในอนาคต ซึ่งสิ่งแวดล้อมดังกล่าวนี้น่าจะมีผลต่อความสำเร็จในการจัดกิจกรรมเพื่อพัฒนาประชาธิปไตยในโรงเรียนประถมศึกษาด้วย

²⁸Paul W. Seagers, Proposed School Buidling Code for Thailand Table of Contents, (15 May 1961), pp.5-6.

²⁹Ward Glen, Reeder, The Fundamental of Publish School Admi-nistration, (New York: Macmillan Company. 1958), p.210.

³⁰สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ, เอกสารการรายงานผลการวิจัยและประเมินผลประสิทธิภาพของการประถมศึกษา พ.ศ.2532, หน้า 50, (อัสสาเนา).

ด้านผู้บริหาร

ผู้บริหารโรงเรียน คือบุคคลที่ได้รับมอบหมายตามกฎหมายให้เป็นผู้นำในการดำเนินงานของโรงเรียน เพื่อให้งานบรรลุวัตถุประสงค์ที่ได้กำหนดไว้ เป็นที่ทราบกันดีอยู่แล้วว่าผู้บริหารนั้นจะเป็นผู้มีอิทธิพลต่อความรู้สึกนึกคิดและพฤติกรรมของผู้ร่วมงาน อีกทั้งเป็นผู้ที่มีบทบาทต่อความสำเร็จและความล้มเหลวของงาน การที่ผู้บริหารโรงเรียนจะบริหารงานให้เกิดประสิทธิภาพได้นั้นผู้บริหารจะต้องมีคุณลักษณะ และบทบาทดังนี้³¹

ลักษณะของผู้บริหาร

1. ผู้บริหารต้องเป็นผู้มีความคิดริเริ่มสร้างสรรค์และเปิดโอกาสให้บุคลากรในโรงเรียนได้ร่วมกันกำหนดนโยบาย หรือเป้าหมายหลักของโรงเรียนในด้านการจัดการเรียนการสอน เพื่อให้เกิดสัมฤทธิ์ผลทางการเรียน และนักเรียนมีคุณสมบัติที่พึงปรารถนา โดยเป้าหมายหลักของโรงเรียนนั้นจะต้องสอดคล้องกับหลักการและจุดมุ่งหมายของหลักสูตร เพื่อเป็นแนวทางในการพัฒนาและปลูกฝังสิ่งดี ๆ ในตัวเด็ก เพื่อเตรียมตัวเด็กให้พร้อมที่จะออกไปเป็นพลเมืองดีของสังคมประชาธิปไตย ด้วยมีปรัชญาของโรงเรียนเป็นคำชี้นำ
2. ผู้บริหารต้องเป็นผู้พัฒนา และสร้างความสัมพันธ์ระหว่างโรงเรียนกับชุมชนมีส่วนร่วมในวิธีที่เกี่ยวข้อง งานสาธารณประโยชน์ของสังคมและชุมชนที่โรงเรียนตั้งอยู่ มีเวลาปรึกษากับผู้ร่วมงานและผู้เกี่ยวข้องในเรื่องสำคัญ ๆ ที่ต้องตัดสินใจ
3. ผู้บริหารต้องทันเวลา ทันเหตุการณ์ ทันสมัย และต้องติดตามความก้าวหน้าทางวิทยาการ การเปลี่ยนแปลงของสถานการณ์ เหตุการณ์ที่สำคัญทั้งในและนอกประเทศ
4. ผู้บริหารต้องสร้างขวัญกำลังใจแก่เพื่อนร่วมงาน และสร้างบรรยากาศที่ทั้งผู้บริหาร ครูและนักเรียนจะสามารถทำงานด้วยกันอย่างสงบสุข และมีความสุขด้วยการให้ความใส่ใจ สนใจ อาหาร จัดสภาพแวดล้อมของโรงเรียนให้ดึงดูดความสนใจ เพื่อให้เด็กเรียนอยากเรียน อยากอยู่ อยากเล่น อยากมาโรงเรียน

³¹วันทนา เมืองจันทร์, "บทบาทของผู้บริหารนักพัฒนาโรงเรียน," มิตรครู

จาก รายงานการประชุมสัมมนาของสำนักงานคณะกรรมการการ
 ประถมศึกษาแห่งชาติเกี่ยวกับการจัดกิจกรรมเพื่อพัฒนาประชาธิปไตยของโรงเรียนประชาธิปไตย
 ดีเด่นว่า ปัจจัยด้านคุณลักษณะของผู้บริหารที่จะเอื้ออำนวยต่อความสำเร็จในการจัดกิจกรรมนั้น
 มีลักษณะดังนี้ ผู้บริหารต้องมีความรู้ความเข้าใจในการดำเนินงานตามโครงการกิจกรรมประชา
 ธิปไตยจริงและนำไปปฏิบัติจริง ผู้บริหารสามารถประสานแนวคิดกับบุคลากรทั้งในและนอก
 โรงเรียนได้ และต้องเป็นแบบอย่างที่ดีในการดำรงชีวิตตามวิถีทางประชาธิปไตย³² ซึ่ง
 อรารณ หนาพันธ์ ได้กล่าวถึงคุณลักษณะของผู้บริหารโรงเรียนที่จะส่งเสริมในการจัดกิจกรรม
 สภานักเรียนหรือคณะกรรมการนักเรียนว่า ผู้บริหารควรมีความรู้เกี่ยวกับการจัดสภานักเรียน
 หรือคณะกรรมการนักเรียน โดยอาจจะศึกษาจาก เอกสาร หนังสือ ข้อเขียน บทความใน
 วารสารต่าง ๆ ตลอดจนได้ไปศึกษาดูงานโดยตรงจากโรงเรียนอื่นที่จัดกิจกรรมคณะกรรมการ
 นักเรียนได้ผลดี นอกจากนี้ผู้บริหารจะต้องเป็นผู้มีจิตใจเป็นประชาธิปไตย ยอมรับฟังความ
 คิดเห็นของนักเรียน และแก้ไขข้อบกพร่องต่าง ๆ ตามข้อเสนอแนะหรือความเห็นของนักเรียน³³

สมศักดิ์ คงเที่ยง ได้ให้ความเห็นว่าคุณลักษณะของผู้บริหารที่จะช่วย
 สร้างบรรยากาศประชาธิปไตยให้เกิดขึ้นในโรงเรียนนั้น ผู้บริหารต้องมีความอดทนในการที่
 ครูผู้สอนพยายามที่จะปรับปรุงตัวเองให้เข้ากับกระบวนกรใหม่ ๆ แต่ก็ยังมีปัญหาอยู่ทั้ง ๆ ที่ได้
 พยายามปรับปรุงตัวเองตลอดมา ผู้บริหารได้ใช้เวลาพิจารณา ศึกษาถึงความสามารถพิเศษของ
 แต่ละคน และได้มอบหมายงานให้ทำตามความสามารถ ผู้บริหารยอมรับผิดชอบจากการกระทำ
 ผิดต่าง ๆ โดยไม่สะทกสะท้าน ทวาดหัวนต่อคำติชม และได้ใช้ความพยายามอย่างยิ่งยวดที่จะ

³²สำนักงานคณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติ, เอกสารในการสัมมนาเรื่อง
 ความสำคัญของการจัดกิจกรรมส่งเสริมประชาธิปไตยในโรงเรียนประถมศึกษา, หน้า 33-34.

³³อรารณ หนาพันธ์, "การจัดสภานักเรียนในโรงเรียนมัธยมศึกษา" (วิทยานิพนธ์
 ปริญญาโทบัณฑิต ภาควิชามัธยมศึกษา บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2518),
 หน้า 75.

สร้างขวัญและกำลังใจให้เกิดขึ้นในหมู่คณะ³⁴ และการบริหารงานในสถานศึกษาปัจจุบันได้มุ่งเน้นการบริหารโดยองค์คณะบุคคล การบริหารโดยองค์คณะบุคคลภายในโรงเรียนจะดำเนินการไปอย่างมีประสิทธิภาพได้นั้น ย่อมขึ้นอยู่กับคุณลักษณะของผู้บริหารเป็นส่วนสำคัญ ผู้บริหารที่เอื้อต่อการบริหารดังกล่าวควรมีคุณลักษณะต่าง ๆ ดังนี้³⁵

1. เป็นผู้มีความสุขุมรอบคอบ มีเหตุผล
2. ใจกว้างและยอมรับฟังในความคิดเห็นของผู้อื่น
3. เป็นผู้มีมนุษยสัมพันธ์ที่ดีกับบุคคลทั่วไป
4. มีความสามารถในการวิเคราะห์และสรุปความคิดเห็นต่าง ๆ ได้ดี
5. เข้าใจในระเบียบหรือกฎหมายต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับกาปฏิบัติงาน
6. เข้าใจในบทบาทหน้าที่ขององค์คณะบุคคล
7. เป็นผู้มีคามประนีประนอมได้ดี
8. มีความรู้ความสามารถในเรื่องทั่ว ๆ ไป
9. มีคุณสมบัติของผู้นำการประชุมและผู้ร่วมประชุมที่ดี

กล่าวโดยสรุป คุณลักษณะของผู้บริหารที่น่าจะมีความสัมพันธ์กับความสำเร็จงานการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนเพื่อพัฒนาประชาธิปไตยในโรงเรียนนั้นที่สำคัญ ๆ มีดังนี้

1. ผู้บริหารมีความรู้ความเข้าใจในเรื่องของประชาธิปไตยเป็นอย่างดี และเป็นนักประชาธิปไตย เป็นตัวแบบประชาธิปไตยแก่นักเรียนและบุคคลทั่วไป
2. ผู้บริหารมีลักษณะผู้นำที่ดี และมีมนุษยสัมพันธ์ที่ดี
3. ผู้บริหารมอบหมายงานให้เหมาะสมกับความรู้ความสามารถ

ความหนักของบุคลากร

4. ผู้บริหารต้องอุทิศเวลาให้แก่งานและห่วงใยเอื้ออาทรต่อผู้ร่วมงาน

³⁴สมศักดิ์ คงเที่ยง, "สถาบันการศึกษากับการปลูกฝังประชาธิปไตย," มิตรครู 23 (ปีที่แรก 15 กรกฎาคม 2524): 10-11.

³⁵สนอง เครือมาก, คู่มือปฏิบัติการโรงเรียนสังกัดสำนักงานคณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติ (นครสวรรค์: บริษัทเรียนดีจำกัด, 2534), หน้า 1000.

5. ผู้บริหารมีความสนใจและให้การสนับสนุนกิจกรรมประชาธิปไตย
ทุกวิถีทาง
6. ผู้บริหารมีความรับผิดชอบสูงในการทำงาน มีความคิดริเริ่มสร้าง
สรรค์ มีการนิเทศ ติดตามงานอย่างใกล้ชิดและสม่ำเสมอ

บทบาทของผู้บริหาร

บทบาทของผู้บริหารที่จะเอื้อต่อการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนเพื่อพัฒนา
ประชาธิปไตยนั้น มีผู้กล่าวไว้ดังนี้

สนอง เครือมาก ได้กล่าวถึงบทบาทของผู้บริหารโรงเรียนต่อการดำเนินการ
การจัดกิจกรรมต่าง ๆ ของโรงเรียนให้มีประสิทธิภาพนั้น พอสรุปได้ดังนี้³⁶

ผู้บริหารต้องกำหนดนโยบาย เป้าหมาย วัตถุประสงค์และวางแผนงาน
ของโรงเรียนอย่างชัดเจน เป็นผู้ริเริ่มในการวางแผนงานการจัดกิจกรรมต่าง ๆ เช่น กิจกรรม
ส่งเสริมประชาธิปไตย กิจกรรมสหกรณ์ การ จัดตั้งชุมนุมต่าง ๆ กิจกรรมสร้างเสริมวินัย เป็นต้น
ผู้บริหารต้องจัดโครงสร้างการบริหารงานบุคคลให้เป็นระบบ มีการแบ่งสายงานรับผิดชอบใน
แต่ละกิจกรรม และเป็นผู้ร่วมกำหนดแนวทางการปฏิบัติงาน มีการนิเทศติดตามผล ควบคุมดูแล
ให้บุคลากรทุกฝ่ายปฏิบัติงานตามแผนที่วางไว้ ผู้บริหารจะต้องสนับสนุนส่งเสริมให้คำปรึกษาและ
ข้อเสนอแนะในการดำเนินงานทุก ๆ ด้าน พร้อมทั้งนี้ก็ส่งเสริมให้บุคคลศึกษาหาความรู้เพิ่มเติม
และพัฒนาวิธีการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนด้วยเทคนิควิธีการใหม่ ๆ ที่เหมาะสมมาใช้ใน
โรงเรียน มีการวัดผลประเมินผลเป็นระยะๆตามลักษณะของงาน ซึ่งสอดคล้องกับ วันทนา
เมืองจันทร์ ที่กล่าวถึงบทบาทของผู้บริหารไว้ว่า ผู้บริหารต้องเป็นผู้ริเริ่ม และเปิดโอกาสให้ครู
อาจารย์ทั้งบุคลากรในโรงเรียนได้ร่วมกันกำหนดนโยบายหรือเป้าหมายหลักของโรงเรียนในด้าน
การจัดการเรียนการสอนเพื่อเป็นแนวทางการมุ่งมั่นพัฒนาและปลูกฝังสิ่งดี ๆ ในตัวเด็ก เพื่อ
เตรียมเด็กให้พร้อมที่จะออกไปเป็นพลเมืองดีของสังคมประชาธิปไตย โดยมีปรัชญาของโรงเรียน

³⁶สนอง เครือมาก, คู่มือปฏิบัติการในโรงเรียนสังกัดสำนักงานคณะกรรมการการ
ประถมศึกษาแห่งชาติ, หน้า 1022-1023.

เป็นตัวชี้หน้า ผู้บริหารต้องรู้จักใช้กิจกรรมและวิธีการพัฒนาให้เหมาะสมกับโอกาสและสภาพการณ์ เป็นผู้ริเริ่มและส่งเสริมการจัดทำโครงการ พิจารณาและประเมินความสำเร็จของโครงการร่วมกับคณะครู ติดตามช่วยเหลือการดำเนินงานของโครงการ เป็นผู้ประเมินหรือแต่งตั้งคณะบุคคลทำการประเมินโครงการและเผยแพร่ผลที่ได้จากโครงการ นอกจากนี้ผู้บริหารต้องกระจายคณะทำงานอย่างมีประสิทธิภาพเพื่อรับผิดชอบงาน มีการแบ่งงาน มอบหมายงานแก่บุคลากรตามความรู้ความสามารถ ทั้งรู้จักกระตุ้นให้เกิดการพัฒนางาน แสวงหาครูอาจารย์ที่มีทักษะความรู้ความสามารถที่ครบถ้วนที่รับผิดชอบ ผู้บริหารต้องแน่ใจว่า วัสดุ ครุภัณฑ์ อุปกรณ์การเรียนการสอน รวมทั้งอาคารสถานที่อยู่สภาพที่ใช้การได้ดี ปลอดภัย แข็งแรงทนทานและเหมาะสม ผู้บริหารต้องกระตุ้น ส่งเสริมให้เกิดมีการพัฒนากิจกรรมเสริมหลักสูตรที่การเรียนการสอนหลักสูตรสมบูรณ์ยิ่งขึ้น เช่น กิจกรรมคณะกรรมการนักเรียนหรือสภานักเรียน กิจกรรมสหกรณ์ การบำเพ็ญตนให้เป็นประโยชน์ต่อสังคม ชุมชน เป็นต้น ผู้บริหารต้องมีบทบาทเป็นผู้ประสานงานและนิเทศงานของโรงเรียนโดยสม่ำเสมอ ผู้บริหารต้องวางระบบการบริหารที่มีประสิทธิภาพ เพื่อจะตอบสนองต่อความต้องการของนักเรียน³⁷ โรงเรียนที่มีคุณภาพนั้นขึ้นอยู่กับภาวะผู้นำการบริหารของผู้บริหาร มีการปรึกษาและตกลงกันทั้งผู้บริหารและคณะครูว่าจะทำอะไร ไร อย่างไร และเชื่อว่าจะทำได้สำเร็จ³⁸ สมศักดิ์ คงเที่ยง กล่าวว่า ผู้บริหารปรารถนาจะสร้างสรรค์บรรยากาศประชาธิปไตยที่เกิดขึ้นในโรงเรียนจักต้องเปิดโอกาสให้ครูผู้สอนมีสิทธิเสรีภาพในการเรียนการสอน ตลอดจนการใช้พฤติกรรมการสอนแบบใหม่ หรือใช้วัสดุการสอนแบบใหม่ และแนวคิดใหม่ ได้ตามความเหมาะสม ผู้บริหารจะต้องได้รับฟังความคิดเห็นจากหลาย ๆ ฝ่ายด้วยนโยบายหรือข้อกำหนดกฎเกณฑ์หลาย ๆ กลุ่ม และเปิดโอกาสให้ทุกคนมีส่วนรับผิดชอบด้วยแล้ว ย่อมจะมีความมั่นคง มีเหตุผลและประสบผลสำเร็จ ผู้บริหารควรจะเปิดโอกาสให้ครูอาจารย์ผู้ร่วมงานต่าง ๆ มีส่วนร่วมในการแก้ไขปัญหาและ/หรือร่วมในการตัดสินใจต่าง ๆ อันจะเป็น

³⁷ วันทนา เมืองจันทร์, "บทบาทของผู้บริหารนักพัฒนาโรงเรียน," มิตรครู 31 (บั๊กซ์ หลัง มิถุนายน 2532): 19-21.

³⁸ สุรัฐ, ทิลปอนันต์, "อะไรทำให้โรงเรียนดี," ใน สำนักงานการประถมศึกษาจังหวัดราชบุรี การประถมศึกษา, 2529, หน้า 108.

การปลูกฝังให้ครูผู้สอนเป็นนักประชาธิปไตยและจะได้อำนาจถอดทัศนคติ ความรู้สึกนึกคิดที่ดีไปยังผู้เรียนอีกด้วย อันจะทำให้การปลูกฝังประชาธิปไตยดำเนินไปด้วยดีและมีประสิทธิภาพ³⁹ ในทำนองเดียวกับผลการประชุมสัมมนาของสำนักงานคณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติที่ได้สัมมนาเกี่ยวกับการจัดกิจกรรมเพื่อพัฒนาประชาธิปไตยในโรงเรียนประชาธิปไตยดีเด่น ได้สรุปถึงบทบาทของผู้บริหารที่เป็นปัจจัยสำคัญในการจัดกิจกรรมไว้หลายประการ ดังนี้⁴⁰

1. ผู้บริหารต้องกำหนดนโยบายกิจกรรมการเรียนการสอนเพื่อพัฒนาประชาธิปไตยในโรงเรียน โดยมีโครงการบรรจุไว้ในแผนปฏิบัติการของโรงเรียน
  2. ผู้บริหารเป็นผู้มีการวางแผนที่ดีในการทำงาน
  3. ผู้บริหารแบ่งงานอย่างชัดเจนให้แก่ทุกคนในโรงเรียน
  4. ผู้บริหารให้การสนับสนุนกิจกรรมประชาธิปไตยอย่างจริงจัง
- และต่อเนื่อง
5. ผู้บริหารมีการนิเทศ ติดตามผล วัตถุประสงค์ ประเมินผลอย่างต่อเนื่อง
  6. ผู้บริหารสร้างขวัญและกำลังใจแก่ผู้ร่วมงาน

อรารรรถ พนาพันธ์ ได้กล่าวถึงบทบาทของผู้บริหารโรงเรียนในการส่งเสริมกิจกรรมสถานักเรียนหรือคณะกรรมการนักเรียน อันเป็นกิจกรรมที่สำคัญในการฝึกฝนนักเรียนให้เกิดการเรียนรู้เรื่องระบบประชาธิปไตยไว้ดังนี้⁴¹

1. ผู้บริหารควรให้การสนับสนุนและส่งเสริมการจัดสถานักเรียน เพื่อให้ผู้ดำเนินการจัดสถานักเรียนจะได้มีกำลังใจในการทำงาน ซึ่งจะเป็นประโยชน์ให้แก่นักเรียนได้อย่างเต็มที่ เช่นให้ความสะดวกในด้านอาคารสถานที่ เวลา อุปกรณ์ต่าง ๆ เป็นต้น
2. ผู้บริหารควรสนใจในกิจกรรมสถานักเรียน และให้คำปรึกษาแนะแนวทางที่ถูกที่ควรให้กับนักเรียนตามครรลองแห่งประชาธิปไตย

³⁹สมศักดิ์ คงเที่ยง, "สถาบันการศึกษากับการปลูกฝังประชาธิปไตย," : 10-11.

⁴⁰สำนักงานคณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติ, เอกสารในการสัมมนาเรื่องความสำคัญของการจัดกิจกรรมส่งเสริมประชาธิปไตยในโรงเรียนประถมศึกษา, หน้า 33-35.

⁴¹อรารรรถ พนาพันธ์, "การจัดสถานักเรียนในโรงเรียนมัธยมศึกษา," หน้า 75.

3. ผู้บริหารควรเป็นสื่อกลางที่จะชี้แจงให้นักเรียนและครูทราบ สิทธิและหน้าที่ของตนเอง ตลอดจนจะต้องชี้แจงให้ครูและนักเรียนเข้าใจเกี่ยวกับสถานักเรียน ทั้งในด้านวัตถุประสงค์ การดำเนินการอย่างถ่องแท้เสียก่อน ซึ่งจะช่วยให้การจัดสถานักเรียน มีประสิทธิภาพ

4. ในการเลือกตั้งสมาชิกสถานักเรียน คณะกรรมการต่าง ๆ และ อาจารย์ที่ปรึกษาของสถานักเรียนนั้นควรจะให้นักเรียนเป็นผู้เลือกตามระบอบประชาธิปไตยและ ลงคะแนนเสียงเอง มิใช่ผู้บริหารโรงเรียนหรือครูเป็นผู้เลือก

5. ผู้บริหารควรส่งครูไปศึกษาการจัดสถานักเรียนของโรงเรียน อื่นที่จัดแล้วได้ผลเพื่อนำมาปรับปรุงการจัดสถานักเรียนให้ดีขึ้น

นอกจากนี้ผู้บริหารจะต้องมีบทบาทในการโน้มน้าวชุมชนให้เข้ามามีส่วน ร่วมในการพัฒนาโรงเรียน อันจะมีผลต่อการจัดกิจกรรมต่าง ๆ ของโรงเรียน ดัง เมอร์เลอ อาร์ ซัมพ์ตัน (Merle R. Sumpton) ได้กล่าวถึงบทบาทของผู้บริหารในเรื่องนี้ไว้ดังนี้⁴²

1. ผู้บริหารต้อง เสนอรายงานให้ชุมชนทราบเกี่ยวกับกิจการและ ข่าวสารของโรงเรียน
2. ผู้บริหารจะต้องรับทราบข่าวสารการเคลื่อนไหวจากภายนอก เพื่อประโยชน์ของโรงเรียน
3. จะต้องส่งเสริมให้ประชาชนมีความเข้าใจในความสำคัญของการศึกษาและ เกิดความรู้สึกว่าเป็นหน้าที่ของประชาชนในระบอบประชาธิปไตยที่จะต้องสนใจต่อ การศึกษา
4. ส่งเสริมให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมดูแลจัดการศึกษาของ โรงเรียน
5. ส่งเสริมให้ชุมชนเข้ามามีบทบาทในการวาง เป้าหมายของการ ศึกษาและการพัฒนาการเรียนการสอน

---

⁴²Merle R. Sumpton, School Community Relations (New York: McGraw-Hill Book Company, 1966), pp.104-106.

6. สร้างความสัมพันธ์เป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน ระหว่างโรงเรียน บ้าน ชุมชนหรือท้องถิ่นที่โรงเรียนตั้งอยู่ให้เกิดขึ้น โดยมีโรงเรียนเป็นศูนย์ประชาคม ศูนย์การศึกษาและวัฒนธรรม

7. แก้ไขข้อข้องใจและสิ่งที่จะทำให้ประชาชนเข้าใจโรงเรียน ผิด ๆ ช่วยทำให้ประชาชนมองโรงเรียนในแง่ดี ด้วยความเชื่อถือและนิยมยกย่อง

จากบทบาทและคุณลักษณะ ของผู้บริหารโรงเรียนดังที่กล่าวมาแล้วข้างต้น จะเห็นว่าการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนเพื่อพัฒนาประชาธิปไตยจะประสบผลสำเร็จมากน้อยเพียงใดนั้น บทบาทและคุณลักษณะ ของผู้บริหารนับได้ว่าเป็นปัจจัยที่มีความสำคัญอย่างยิ่งประการหนึ่ง ดัง โรเบิร์ต เบนจามิน อ่างถึงใน สุรัฐ ศิลปอนันต์ กล่าวว่า สูตรสำเร็จของโรงเรียนนั้น เกี่ยวกับการเป็นครูใหญ่ดี ความเชื่อและความคาดหวังว่านักเรียนจะ เรียนได้ดีและใช้เวลาในการสอนทักษะพื้นฐานอย่างจริงจังและมีประสิทธิภาพ⁴³ เจนไอสเนอร์ เห็นด้วยกับเรื่องนี้ว่า โรงเรียนจะมีคุณภาพอย่างดีถ้ามีผู้บริหารที่เข้มแข็ง มีครูดี และคาดหวังนักเรียนไว้สูง⁴⁴ ซึ่งสอดคล้องกับความเห็นของ วันทนา เมืองจันทร์ ที่ว่าผู้บริหารในโรงเรียนที่มีประสิทธิภาพสูง จะต้องตั้งความหวังทางด้านวิชาการและพฤติกรรมทางสังคมของนักเรียนไว้สูง เสมอ นอกจากนี้ผู้บริหารโรงเรียนต้องมีความเป็นผู้นำ กระตือรือร้น สนับสนุนให้กำลังใจแก่ผู้ใต้บังคับบัญชา ทั้งเป็นผู้ให้โอกาส ให้ความสะดวกในการทำงาน และสิ่งที่สำคัญที่สุดที่ผู้บริหารควรแสดงให้เป็นที่ประจักษ์ทั้งครู นักเรียน ก็คือ ต้องเป็นผู้ที่ส่งเสริม สนับสนุน เอาใจใส่ รักนักเรียนและตั้งใจจริงที่จะทำทุกอย่าง เพื่อให้โรงเรียนมีประสิทธิภาพ⁴⁵ และผู้บริหารจะต้อง เป็นนักประชาธิปไตย มีวิถีชีวิตแบบประชาธิปไตย มีการบริหารงานตามหลักประชาธิปไตย ดัง เซอร์วิลเลียม ชวัญเมือง กล่าวว่า ผู้บริหารในปัจจุบันได้บริหารงานในโรงเรียนตามหลักประชาธิปไตย โดยให้ผู้ร่วมงาน

⁴³อ่างถึงใน สุรัฐ ศิลปอนันต์, "อะไรทำให้โรงเรียนดี." หน้า 109.

⁴⁴เรื่องเดียวกัน, หน้า 120.

⁴⁵วันทนา เมืองจันทร์, "ปัจจัยสำคัญที่เสริมสร้างประสิทธิภาพให้กับโรงเรียน,"

ได้มีส่วนร่วมในการกำหนดหลักการ นโยบาย และ เป้าหมายในการดำเนินงาน และผู้บริหารได้ดำเนินงานตามหลักการที่ได้กำหนดไว้ร่วมกัน โดยไม่ยึดตัวเองเป็นใหญ่ ยอมรับฟังความคิดเห็น และ ข้อเสนอแนะจากผู้ร่วมงานมาประกอบการตัดสินใจ ทำให้ผู้ร่วมงานมีความรู้สึกว่าคุณมีส่วนร่วมในการกำหนดนโยบาย และความสำเร็จของงาน ได้รับการยอมรับนับถือในการทำงาน จึงพร้อมที่จะให้ความร่วมมือและทำงานอย่างเต็มความสามารถ ผลงานย่อมดำเนินไปด้วยความก้าวหน้า นับเป็นเรื่องที่น่ายินดีที่ผู้บริหารโรงเรียนประถมศึกษาได้นำหลักการบริหารงานแบบประชาธิปไตยมาใช้ในการบริหารงานวิชาการและบริหารโครงการในโรงเรียนมากขึ้น⁴⁶ ซึ่งน่าจะทำให้การเรียนการสอนเพื่อพัฒนาประชาธิปไตยในโรงเรียนประถมศึกษาประสบผลสำเร็จมากขึ้น

ปัจจัยด้านครู

การปลูกฝังวิถีชีวิตประชาธิปไตยให้แก่ประชาชนในชาตินั้น มีหลายสถาบันที่ทำหน้าที่ให้ความรู้ ความเข้าใจ ให้มีทักษะในการปฏิบัติ และมีทัศนคติที่ดีต่อระบบประชาธิปไตย ทั้งโดยตรงและโดยอ้อม เริ่มตั้งแต่สถาบันครอบครัว สถาบันการศึกษา สถาบันวัฒนธรรมต่างๆ⁴⁷ การที่จะปลูกฝังวิถีชีวิตประชาธิปไตยและฝึกฝนระบบประชาธิปไตยให้กับสมาชิกของสังคมให้ได้ผลนั้น สถาบันต่าง ๆ ในสังคมจะต้องร่วมมือและช่วยเหลือกันอย่างใกล้ชิด และทำไปพร้อม ๆ กัน ในสถาบันต่าง ๆ เหล่านี้สถาบันที่สำคัญที่ทำหน้าที่โดยตรงในการปลูกฝังวิถีชีวิตประชาธิปไตย และฝึกฝนเรื่องระบบประชาธิปไตยให้แก่สมาชิกของสังคมนั้น ได้แก่ สถาบันการศึกษา ซึ่งผู้มีหน้าที่ปลูกฝังวิถีชีวิตประชาธิปไตยให้แก่ผู้เรียนโดยตรงและสำคัญที่สุดก็คือ ครู ดังนั้นคุณภาพ

⁴⁶เชาว์เลิศ ชวัญเมือง, "การปฏิบัติการ ความต้องการและปัญหาในการพัฒนาสมรรถภาพด้านการสอนของครูสังกัดสำนักงานการประถมศึกษาจังหวัดสมุทรปราการ," (ปริญญานันท์การศึกษามหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร, 2527), หน้า 71-72.

⁴⁷ชวนพิศ ทองทวี, จิตวิทยาการศึกษา (ขอนแก่น: โรงพิมพ์ศรีภักดิ์ออฟเซต, 2527), หน้า 40.

ของครูจึง เป็นเรื่องสำคัญมาก และมีส่วนอย่างมากในการที่จะปลูกฝังวิถีชีวิตประชาธิปไตยให้กับผู้เรียนประสบผลสำเร็จหรือล้มเหลว ดังคำกล่าวของนายตารา ณ เมืองใต้ ที่ได้กล่าวถึงแนวทางในการปลูกฝังวิถีชีวิตประชาธิปไตยในโรงเรียนว่า "ถ้าเราต้องการให้สังคมเป็นประชาธิปไตย เราต้องเริ่มพัฒนาที่ตัวครูก่อน ถ้าพัฒนาตัวครูไม่สำเร็จ ไม่สามารถทำให้ครูมีบุคลิกภาพประชาธิปไตยได้แล้ว การส่งเสริมประชาธิปไตยในโรงเรียนหรือในสังคมจะเกิดไม่ได้"⁴⁸

จึงกล่าวได้ว่าครูทุกคนไม่ว่าจะทำการสอนในกลุ่มประสบการณ์ใดหรือวิชาใดก็ตาม ย่อมมีบทบาทสำคัญยิ่งในการที่จะส่งเสริมและพัฒนาประชาธิปไตยในโรงเรียน ซึ่งมีผู้เสนอลักษณะและบทบาทของครูที่จะเอื้อต่อความสำเร็จในการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนเพื่อพัฒนาประชาธิปไตยดังต่อไปนี้

ลักษณะของครู

สำนักงานคณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติ ได้เสนอลักษณะของครูที่เอื้อต่อการเรียนการสอนเพื่อพัฒนาประชาธิปไตยแก่นักเรียนไว้ดังนี้⁴⁹

1. มีความยุติธรรม รับฟังความคิดเห็นของผู้อื่น
2. ยอมรับความแตกต่างของนักเรียนแต่ละคน
3. ยิ้มแย้มแจ่มใสเป็นกันเองกับนักเรียน กระตุ้นให้นักเรียนกล้าแสดงออก
4. มีความมั่นคงทางอารมณ์ มีความอดทน อดกลั้น
5. เป็นผู้ประสานงานทำให้นักเรียนได้แสดงออกมากที่สุด
6. มีความรักเมตตาเด็กอย่างจริงจัง

⁴⁸นายตารา ณ เมืองใต้ (นามแฝง), "ครูกับประชาธิปไตย," วิทยาสาร (มีนาคม 2517): 10.

⁴⁹สำนักงานคณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติ, คู่มือการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนเพื่อพัฒนาประชาธิปไตยในโรงเรียนประถมศึกษา, หน้า 62-64. ๒๕๖๐

7. มีความรับผิดชอบต่องาน มีความกระตือรือร้นและมีความสุข
กับการทำงาน

ซึ่งสอดคล้องกับผลจากการสัมมนาเรื่องความสำคัญของการจัดกิจกรรมส่งเสริมประชาธิปไตยใน
โรงเรียนประถมศึกษาของสำนักงานคณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติที่ได้เสนอคุณลักษณะ
ของครูที่เอื้อต่อการจัดกิจกรรมส่งเสริมประชาธิปไตยไว้ดังนี้⁵⁰

1. ครูต้องมีความรู้ความเข้าใจในเรื่องประชาธิปไตย และสามารถ
นำไปปฏิบัติได้
2. ครูต้องเป็นผู้เสียสละ อุทิศตน เวลา ตั้งใจจริงและมีความ
รับผิดชอบสูง
3. ครูต้องเป็นแบบอย่างของความ เป็นประชาธิปไตยที่ดี
4. ครูสามารถนำกระบวนการกลุ่มไปบูรณาการกับทุกกลุ่มประสบการณ์
ในการจัดกิจกรรมการเรียนการสอน ให้เกิดมโนทัศน์ที่นักเรียนสามารถนำไปใช้ได้ และจัด
กิจกรรมให้เหมาะสมกับสภาพของชุมชน

สมศักดิ์ พันธุ์วัฒนา ได้กล่าวถึงคุณลักษณะของครูที่เอื้อต่อการปลูกฝังแนวคิด
ประชาธิปไตยในโรงเรียนไว้ว่า ครูต้องเป็นตัวอย่างที่ดีเกี่ยวกับประชาธิปไตยให้กับนักเรียน
ครูต้องมีความรู้ความเข้าใจคำว่าประชาธิปไตยดีพอ และเข้าใจถึงพฤติกรรมต่าง ๆ ของนักเรียน
ในวัยต่าง ๆ ถ้าครูเข้าใจถึงพฤติกรรมที่นักเรียนแสดงออกได้ก็จะทำให้สามารถเสริมรากฐาน
ความรู้สึกและความคิดให้กับนักเรียนเพิ่มเติมได้เต็มที่ เมื่อนักเรียนนั้นจะโตขึ้นเป็นผู้ใหญ่ที่มีการ
ปรับตัวดี มีบุคลิกภาพที่มั่นคงสมบูรณ์ต่อไปภายหน้า⁵¹ ซึ่ง มอร์ค (Mork) ได้กล่าวว่าครูต้อง
ใจกว้าง ภูมิเขตต์ต่าง ๆ ครูต้องหาความเข้าใจและยินยอมจากนักเรียนเสียก่อน มีการแสดง
ความพอใจและเข้าใจบุคคลหรือกลุ่มคนที่มีความแตกต่างไปจากตน ทั้งด้านสีผิว ศาสนา ประเพณี

⁵⁰สำนักงานคณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติ, เอกสารในการสัมมนาเรื่อง
ความสำคัญของการจัดกิจกรรมส่งเสริมประชาธิปไตยในโรงเรียนประถมศึกษา, หน้า 50.

⁵¹สมศักดิ์ พันธุ์วัฒนา, "คุณลักษณะของครูที่เอื้อต่อการปลูกฝังแนวคิดประชาธิปไตย
ในโรงเรียน," มิตรครู 31 (ปีที่แรก 15 กรกฎาคม 2533): 10-11.

และความสามารถ⁵² เกரியง กิรติกร กล่าวว่าการยอมรับฟังความคิดเห็นของกันและกันเป็นคุณสมบัติของคนในสังคมประชาธิปไตย ครูจึงต้องรับฟังความคิดเห็นของนักเรียนโดยที่ครูมีความคิดสติปัญญา มีประสบการณ์มากกว่านักเรียน ให้ใช้ความคิดที่เหนือกว่าชี้แจงด้วยเหตุผล และตระล่อมความคิดเห็นของเด็กให้ถูกทาง ให้เหมาะแก่วัยและระดับของนักเรียน⁵³ ชิน ขำเพชร ได้กล่าวถึงคุณลักษณะของครูในโรงเรียนประชาธิปไตยดีเด่นไว้โดยสรุปได้ดังนี้⁵⁴

1. ครูวางตัวเป็นกันเองกับนักเรียน เป็นทั้งเพื่อน ทั้งพี่ เป็นผู้แนะนำนักเรียน
2. ครูไม่เป็นเผด็จการผู้หวังดี แต่วางตัวเป็นนักประชาธิปไตยทางการสอนที่เอาการเอางาน
3. ครูถือว่างานสอนเป็นงานที่สนุกเพลิดเพลิน
4. ครูทุกคนรู้สึกเป็นอิสระที่จะพูดว่ามีอะไรไม่ดีในโรงเรียน มีอะไรข้างที่เป็นปัญหาในความรู้สึกของตัวเอง และมีความเชื่อมั่นว่าปัญหาที่เขา รู้สึกนั้นจะได้รับการแก้ไข และกินาที่จะแก้ไขได้
5. ครูทุกคนมีความรู้สึกว่าเป็นเจ้าของโรงเรียน และมีการแสดงออกถึงความ เป็นเจ้าของ

⁵²Mork, Gordon M.A. in Jarolimek, John, Social Studies in Elementary Education, (New York: The Macmillan Company, 1971), pp.342-344.

⁵³เกரியง กิรติกร, ประชาธิปไตยกับการเมือง, (กรุงเทพมหานคร: ไทยวัฒนาพานิช, 2517), หน้า 50.

⁵⁴ชิน ขำเพชร, "แนวคิดโรงเรียนประชาธิปไตย," สารพัฒนาหลักสูตร, 32 (พฤศจิกายน 2527)" 30, 32.

อรรณพ พนาพันธ์ ได้กล่าวถึงคุณลักษณะของครูที่เหมาะสมกับการจัดสภาพ
นักเรียนไว้ดังนี้⁵⁵

1. ครูควรจะเป็นผู้ที่มีความสนใจในกิจกรรมของสถานักเรียนอยู่เสมอ
และให้ความร่วมมือกับเด็กในการจัดกิจกรรม เช่น ให้คำแนะนำปรึกษา ร่วมในการวางแผน
เป็นต้น ซึ่งนับว่าเป็นการช่วยเหลือเด็กให้ดำเนินงานได้อย่างถูกต้อง รัดกุม นอกจากนี้ยังทำให้
เด็กเกิดกำลังใจที่จะทำงาน ทั้งยังทำให้ครูรู้จักนักเรียนได้อีกด้วย

2. ครูที่เป็นที่ปรึกษาของสถานักเรียนนั้น จะต้องเป็นผู้ที่ใช้เวลาที่แก่
เด็ก เป็นผู้รอบรู้ ทันต่อเหตุการณ์ มีมนุษยสัมพันธ์ ตลอดจนเข้าใจพฤติกรรมการแสดงออกของ
เด็กได้เป็นอย่างดี และสามารถที่จะแนะนำแนวทางให้คาปรึกษาหารือแก่เด็กได้อย่างถูกต้อง

3. ครูควรเป็นผู้มีจิตใจเป็นประชาธิปไตย ยอมรับฟังความคิดเห็นของ
นักเรียน เช่น เปิดโอกาสให้นักเรียนได้มีส่วนร่วมเสนอแนะข้อคิดเห็นต่าง ๆ เกี่ยวกับโรงเรียน
เป็นต้น

4. ครูควรมีความรู้ในรายละเอียด เกี่ยวกับการจัดสภาพนักเรียน โดย
ศึกษาจากธรรมชาติ หนังสือ เอกสารต่าง ๆ และตระหนักถึงสิทธิหน้าที่ ความรับผิดชอบของ
ตนเองที่มีต่อสถานักเรียน มิใช่จำกัดว่าเป็นหน้าที่ของอาจารย์ที่ปรึกษาแต่เพียงฝ่ายเดียว

อรสาकुมาří (บุกหุด) จันทรสารทูล กล่าวว่ำ⁵⁶ สถานักเรียนที่ดีต้องได้รับ
ความสนับสนุนจากครูใหญ่และคณะครู ครูใหญ่และคณะครูจะต้องมีทัศนคติที่ดีต่อสถานักเรียน มี
ความกระตือรือร้นและมีความซื่อสัตย์

สวส์ดี สายประสิทธิ์ และคณะ ได้กล่าวว่ำ⁵⁷ คุณลักษณะของครูในด้าน
วุฒิของครู เจตคติของครูต่อการสอน และความสม่ำเสมอในการปฏิบัติงานของครูเป็นองค์ประกอบ

⁵⁵อรรณพ พนาพันธ์, "การจัดสภาพนักเรียนในโรงเรียนมัธยมศึกษา," (วิทยานิพนธ์
ปริญญาโทมหาบัณฑิต ภาควิชามัธยมศึกษา บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2518), หน้า 76.

⁵⁶อรสาकुมาří (บุกหุด) จันทรสารทูล, "สถานักเรียน," : 53.

⁵⁷สวส์ดี สายประสิทธิ์ และคณะ, คู่มือปฏิบัติราชการ (กรุงเทพมหานคร: พัฒนาศึกษา,
2534), หน้า 38.

ที่สำคัญอย่างหนึ่งในการปรับปรุงคุณภาพการเรียนการสอน เพราะครูที่มีคุณวุฒีย่อมมีส่วนสำคัญในการปรับปรุงการเรียนการสอนในด้านความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ การนำความรู้ใหม่ ๆ ที่สร้างสรรค์เข้ามาใช้ในการเรียนการสอน หากครูมีความรู้ลึกที่ต่อการสอนต่อนักเรียน และมาปฏิบัติงานด้วยความตั้งใจโดยสม่ำเสมอแล้ว จะทำให้การปรับปรุงคุณภาพการเรียนการสอนทำได้ดียิ่งขึ้น ซึ่งรวมถึงกิจกรรมการเรียนการสอนเพื่อพัฒนาประชาธิปไตยด้วย

จากคุณลักษณะต่าง ๆ ของครูที่กล่าวมาแล้วข้างต้น น่าจะเป็นองค์ประกอบที่สำคัญยิ่งประการหนึ่งที่มีความสัมพันธ์กับความสำเร็จในการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนเพื่อพัฒนาประชาธิปไตยในโรงเรียน ซึ่งพอจะสรุปถึงคุณลักษณะที่สำคัญ ๆ ได้ดังนี้

1. ครูผู้สอนต้องมีความรู้ความเข้าใจ มีทักษะและเจตคติในเรื่องของประชาธิปไตยที่ดีพอ สามารถนำไปประยุกต์ใช้ในการสอนได้
2. ครูผู้สอนต้องคอยเป็นที่เลี้ยงที่ดี ให้คำปรึกษา ติดตามดูแลนักเรียนอย่างใกล้ชิด
3. ครูผู้สอนต้องรับผิดชอบต่อหน้าที่และเสียสละ มีความคิดริเริ่มสร้างสรรค์
4. ครูผู้สอนต้อง เป็นแบบอย่างด้านประชาธิปไตยแก่นักเรียนและบุคคลทั่วไป
5. ครูผู้สอนต้อง เป็นผู้มีเหตุผล มีความมั่นคงทางอารมณ์ รับฟังความคิดเห็นของผู้อื่น และความสามารถของผู้อื่น
6. ครูผู้สอนมีความสามัคคี ทำงานเป็นทีม และพัฒนาตัวเองอยู่เสมอ

บทบาทของครู

เด็กพบกับครู เป็นครั้งแรกในโรงเรียน ซึ่งเป็นเวลาที่เหมาะสมกับความต้องการของเด็กที่จะรู้จักอะไรต่าง ๆ นอกบ้าน ครูจะเป็นผู้มีบทบาทในการอบรมและมีส่วนในการสร้างสิ่งแวดล้อมนอกบ้าน หรือบรรยากาศในโรงเรียนให้เป็นสิ่งแวดล้อมที่ดีที่มีความอบอุ่นแบบประชาธิปไตย ถ้าหากเด็กมาจากครอบครัวที่บรรยากาศหรือสิ่งแวดล้อมไม่ดี ครูจะต้องเป็นผู้ที่มีส่วนในการแก้ไขและส่งเสริมสิ่งที่ดีให้ ปัจจุบันเราพูดถึงการสอนประชาธิปไตยกันมากขึ้น แต่ประชาธิปไตยไม่ใช่เป็นเพียงวิชา ๆ หนึ่งที่สอนให้เด็กท่องจำเอาไปสอบได้เท่านั้น ประชาธิปไตยเป็นสิ่งที่ต้องการให้นักเรียนเข้าใจ ให้ซึมซาบเข้าไปในทัศนคติของเขา จะต้องให้โอกาสนักเรียนที่จะเรียนรู้การปกครอง

ตนเอง การเคารพสิทธิและรับฟังผู้อื่น มีความรับผิดชอบ ไม่ใช้การท่องจำที่ไร้ความหมาย⁵⁸ ดังนั้นในการเรียนการสอนนักเรียนจะต้องมีส่วนร่วมทำกิจกรรม และกิจกรรมเหล่านั้นเปิดโอกาสให้นักเรียนได้ฝึกฝนนิสัยประชาธิปไตยอย่างเต็มที่ ครูจะทำหน้าที่เป็นผู้จัดกิจกรรมหลากหลายให้นักเรียนปฏิบัติ หรือครูทำหน้าที่อำนวยความสะดวกในการเรียนให้นักเรียน มีใช่เป็นผู้บอกวิชาหรือถ่ายทอดวิชาให้แก่นักเรียน⁵⁹ ซึ่งสอดคล้องกับ วินิจ เกตุชา (อ้างถึงใน สุกิตติ บุญเอก) ที่กล่าวถึงบทบาทของครูไว้ดังนี้⁶⁰

1. มีการส่งเสริมให้นักเรียนได้เรียนโดยการกระทำ
2. มีการส่งเสริมให้นักเรียนทำงานเป็นหมู่ โดยกระบวนการกลุ่ม มีการปรึกษาหารือกัน การแบ่งงานกันทำ การมีส่วนร่วม ร่วมมือกัน และการประเมินผล
3. มีการตอบสนองความต้องการ
4. มีการส่งเสริมความสัมพันธ์ระหว่างวิชาอื่น ๆ ในหลักสูตรเป็นอย่างดี
5. มีการใช้อุปกรณ์การสอน
6. มีการส่งเสริมความคิดริเริ่ม และความคิดสร้างสรรค์
7. มีการส่งเสริมการดำเนินชีวิตแบบประชาธิปไตย
8. มีการวัดผลประเมินผลการเรียนการสอนอยู่ทุกระยะ
9. มีการสร้างความสนใจอยู่เสมอ

⁵⁸สมศักดิ์ พันธุ์วัฒนา, "คุณลักษณะของครูที่เอื้อต่อการปลูกฝังแนวคิดประชาธิปไตยในโรงเรียน," หน้า 12.

⁵⁹สุจริต คงกะพัน, "ครูกับกิจกรรมการปลูกฝังประชาธิปไตยในโรงเรียน," มิตรครู: 12-13.

⁶⁰ชิน ชาเพชร, "แนวคิดโรงเรียนประชาธิปไตย," สารพัฒนาหลักสูตร, ปีที่ 32 (พฤศจิกายน 2527): 30-32.

กรมสามัญศึกษา ได้กล่าวถึงบทบาทของครูในการจัดกิจกรรมส่งเสริม
ประชาธิปไตยในโรงเรียนไว้ว่า⁶¹

1. ส่งเสริมให้นักเรียนได้แสดงความคิดเห็นมากที่สุด ทำที่จะทำได้
2. ส่งเสริมให้นักเรียนได้ซักถามปัญหาเมื่อมีสิ่งสงสัย
3. ส่งเสริมให้นักเรียนมีส่วนร่วมในกิจกรรมต่าง ๆ
4. ส่งเสริมให้นักเรียนหาวิธีการ หลักการและ เหตุผลจากบทเรียนไป

ใช้แก้ปัญหาในสังคมและในชีวิตประจำวัน

5. ส่งเสริมให้นักเรียนมีอิสระ ในการ เลือกริธี เรียนหลายบทเรียนตาม

ขอบเขตของหลักสูตร

6. ฝึกหัดให้นักเรียนมีความรับผิดชอบ
7. จัดสิ่งแวดล้อมในโรงเรียนให้เป็นประชาธิปไตย
8. เปิดโอกาสให้นักเรียนได้ทราบกฎเกณฑ์สำหรับหมู่คณะ ของนักเรียนเอง

เพราะธรรมชาติของเด็กต้องการเรียนรู้ ต้องการกระทำ ต้องการมีส่วนร่วม จึง เป็นหน้าที่ของครูที่จะต้องส่งเสริมและทะล่อมให้เด็กได้แสดงออก รู้ ทำ และมีส่วนร่วมในทางที่ ถูกที่ควร ตามวัยและระดับ ไม่สะกดกันและปล่อยตามใจเด็ก ครูจึงต้องพยายามสร้างบรรยากาศ ในห้องเรียน ในโรงเรียนให้เป็นประชาธิปไตย ทั้งในแง่การสอน การปกครอง โดยวิธีสอนที่ ส่งเสริมการแสดงความคิดเห็น การเป็นคนมีเหตุผล ความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ การค้นคว้าหา ความรู้โดยครูเปิดโอกาสให้เด็กมีส่วนร่วมตลอดเวลา⁶²

⁶¹กรมสามัญศึกษา, หน่วยศึกษานิเทศก์, คู่มือการนิเทศการศึกษา การสอนประชาธิปไตย (กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์คุรุสภา, 2528), หน้า 84.

⁶²เกรียง กิจติกร, ประชาธิปไตยกับการเมือง, (พระนคร: ไทยวัฒนาพานิช, 2517), หน้า 50.

มอร์ค (Mork) ได้เสนอบทบาทของครูในการจัดกิจกรรมประชาธิปไตย
 ในโรงเรียนแบบใหม่ สรุปได้ว่า⁶³

1. การทำงาน การเรียนควรเป็นไปตามธรรมชาติ ห้องเรียนจัดแบบ
 ตามความเหมาะสม ครูและนักเรียนมีอิทธิพลที่ดีและให้ความพึงพอใจต่อกัน
2. ครูต้องแนะแนวทาง เป็นรายบุคคลตามความแตกต่างของแต่ละบุคคล
 เพื่อก่อประโยชน์ให้แก่เรียนในวัยเด็กและ เมื่อเติบโตเป็นผู้ใหญ่
3. การจัดบทเรียนและประสบการณ์ต่าง ๆ ต้องเหมาะสมกับโอกาส
 ขอบเขตและระดับความสนใจของแต่ละบุคคล
4. ครูเปิดโอกาสให้นักเรียนแสดงความคิดสร้างสรรค์ การแสดงความคิด
 เห็นตามความสนใจและความสามารถ
5. ครูต้องจัดประสบการณ์ประชาธิปไตยแก่นักเรียน เช่น การเลือกตั้ง
 การเคารพในตำแหน่งหน้าที่ การทำงานเป็นกลุ่ม การยอมรับการตัดสินใจของผู้แทนและการ
 ยอมรับความแตกต่างระหว่างบุคคล
6. สอนให้นักเรียนมีการตัดสินใจด้วยวิธีการประชาธิปไตย และยอมรับ
 ข้อผิดพลาดของตน
7. แบ่งความรับผิดชอบให้นักเรียนรักษาอุปกรณ์ต่าง ๆ ในห้องเรียน
 โดยจัดทั้ง เป็นรายบุคคลและร่วมกันเป็นกลุ่มตามความสามารถ

ชิน ขาเพชร ได้กล่าวถึงบทบาทของครูในโรงเรียนประชาธิปไตย ไว้ว่า⁶⁴

1. ครูต้องสร้างบรรยากาศใหม่ ๆ ขึ้นทั้งในโรงเรียนและในห้องเรียน
 ท้าให้นักเรียนกล้าพูดกล้าทำ กล้าคิด มีความรับผิดชอบมากขึ้น มีเหตุผลมากขึ้น
2. ครูต้องเป็นผู้กระตุ้น ท้าทายนักเรียนให้คิด ให้ทำ มีการโต้ตอบด้วย
 เหตุผล เพื่อแลกเปลี่ยนความคิดเห็นระหว่างครูกับนักเรียนอยู่เสมอ

⁶³Mork, Gordon M.A. in Jarolimek, Jphn. Social Studies in
 Elementary Education, (New York: The Macmillan Con\mpany, 1971),
 pp.342-344.

⁶⁴ชิน ขาเพชร, "แนวคิดโรงเรียนประชาธิปไตย," : 30-32.

3. ครูเปิดโอกาสให้นักเรียนคิดเอง ทำเอง โดยมีครูเป็นผู้แนะนำเป็นที่ปรึกษา อันจะส่งผลให้นักเรียนสามารถปกครองกันเองได้
4. ครูทุกคนทำงานร่วมกันเป็นทีม เป็นคณะ
5. คณะครูในโรงเรียนมีการประชุมเพื่อสรุปผลการทำงาน วิเคราะห์และให้ข้อเสนอแนะแก่กันและกัน เพื่อปรับปรุงแก้ไขการทำงาน
6. ครูทุกคนมีส่วนร่วมในการวางจุดมุ่งหมาย ช่วยกันสร้างภาพอนาคตของโรงเรียน ช่วยกันวางแผนปฏิบัติงาน ช่วยกันกำหนดวินัยในการทำงาน แบ่งงานรับผิดชอบกันโดยทั่วถึง ครูทุกคนทุ่มเทแรงงานไปที่การบรรลุจุดมุ่งหมายของหลักสูตร จุดมุ่งหมายของโรงเรียนและชุมชน

ทิศนา ขัมมณี และคณะ ได้กล่าวถึงบทบาทของครูในการนำหลักสูตรการสอนกลุ่มสัมพันธ์ไปปฏิบัติ อันเป็นการเรียนการสอนที่จะทำให้นักเรียนมีวิถีชีวิตประชาธิปไตยได้วิธีหนึ่งพอสรุปได้ดังนี้⁶⁵

1. ครูควรพยายามจัดการเรียนการสอนให้ผู้เรียนมีโอกาสเข้าร่วมในกิจกรรมการเรียนไม่ว่าทั่วถึงกันและกันมากที่สุดเท่าที่จะทำได้ เพราะการที่ผู้เรียนได้มีบทบาทต่างๆ จะช่วยให้ผู้เรียนเกิดความพร้อม ความกระตือรือร้นที่จะเรียน และเรียนอย่างมีชีวิตชีวา
2. ครูควรพยายามจัดการเรียนการสอนให้ผู้เรียนมีโอกาสเรียนรู้จากกลุ่มให้มาก ทั้งนี้เพราะมนุษย์เป็นสัตว์สังคม จำเป็นต้องอาศัยอยู่ร่วมกับผู้อื่น ซึ่งความคิด ความรู้สึกในลักษณะกลุ่มนี้จะช่วยให้ผู้เรียนเกิดความรู้ความเข้าใจ และเรียนรู้ที่จะปรับตัวให้สามารถอยู่และทำงานร่วมกับผู้อื่นได้ดีขึ้น
3. ครูควรพยายามจัดการเรียนการสอน ส่งเสริมให้ผู้เรียนได้พยายามค้นหาและพบคำตอบด้วยตนเอง ทั้งนี้เพราะการค้นพบความจริงใด ๆ ด้วยตนเองนั้น ผู้เรียนจะจดจำได้ดี และจะมีผลก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมได้มากกว่าการเรียนรู้ที่ได้รับการบอกเล่าจากผู้อื่น

⁶⁵ทิศนา ขัมมณี และคณะ, กลุ่มสัมพันธ์: ทฤษฎีและแนวปฏิบัติ เล่ม 1, (กรุงเทพมหานคร: บุรณาศิลป์การพิมพ์, 2522), หน้า 55.

4. ครูควรพยายามเน้นให้ผู้เรียนได้คิดวิเคราะห์ถึงกระบวนการต่างๆ ในการแสวงหาคำตอบด้วย ไม่ใช่มุ่งแต่ที่คำตอบแต่อย่าง เดียวโดยไม่คำนึงถึงกระบวนการ และวิธีการที่ได้คำตอบนั้นมา

5. ครูควรจัดกระบวนการเรียนการสอนส่งเสริมให้ผู้เรียนได้มีโอกาส คิดค้นหาแนวทางที่จะนำความรู้ ความเข้าใจที่ได้รับจากการเรียนไปใช้ใน ชีวิตประจำวัน รวมทั้งพยายามติดตามผลการปฏิบัติของผู้เรียนด้วย

สำนักงานคณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติ ได้กล่าวว่า การจัดกิจกรรม การเรียนการสอนตามกลุ่มประสบการณ์เป็นการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนตามปกติของโรงเรียน แต่การจัดกิจกรรมโดยเน้นการใช้กระบวนการกลุ่มในการเสริมสร้างประชาธิปไตย และ เน้นการใช้ กระบวนการกลุ่มในทุกขั้นตอนการสอน และทุกกลุ่มประสบการณ์จึง เป็นหน้าที่และบทบาทของครูที่จะ ทำให้นักเรียนเกิดความรักใคร่ปรองดองกัน รู้ธำยาศัยซึ่งกันและกัน ทำให้เกิดการแข่งขันในรูป คณะบุคคล งานก็สำเร็จลุล่วงไปโดยเร็ว เพราะทุกคนช่วยกันคิด ช่วยกันทำ ประหยัดวัสดุและ เวลา นักเรียนมีความมั่นใจในการเรียน กล้าแสดงออกมากขึ้น รู้จักใช้เหตุผลในการทำงาน รู้จัก ใช้บทบาทและหน้าที่ของตนในการทำงานกลุ่มอย่างถูกต้อง การเสริมสร้างการทำงานในระบบ ประชาธิปไตย เป็นการฝึกฝนให้นักเรียนทำงานร่วมกัน นอกเหนือจากการเรียนการสอนที่กำหนด ไว้ในหลักสูตร เป็นกิจกรรมที่คณะครูและนักเรียนร่วมกันคิด ร่วมกันจัดขึ้นในรูปของกลุ่มบุคคล คือ คณะกรรมการ โดยมีคณะกรรมการนักเรียนเป็นผู้ดำเนินงาน โดยมีครูเป็นที่ปรึกษา กิจกรรมเหล่านี้ ต้องอาศัยนักเรียนที่จะมาร่วมงานจำนวนมาก คณะกรรมการจึงต้องดำเนินงานโดยกระบวนการ กลุ่ม มีการแบ่งหน้าที่กันรับผิดชอบ วางแผนในการทำงาน ดำเนินงานร่วมกันและประเมินผลการ ทำงานร่วมกัน ในการทำงานเป็นกลุ่ม ครูในฐานะ เป็นผู้ให้คำแนะนำช่วยเหลือนักเรียน ควรปฏิบัติ ดังนี้⁶⁶

1. ยอมรับฟังความคิดเห็นของสมาชิกทุกคน
2. ปฏิบัติงานร่วมกับนักเรียนงานที่ครูพิจารณาเห็นว่าควรทำ

⁶⁶สำนักงานคณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติ, คู่มือการจัดกิจกรรมการเรียน การสอนเพื่อพัฒนาประชาธิปไตยในโรงเรียนประถมศึกษา เล่ม 1, หน้า 138.

3. กระตุ้นให้ทุกคนมีส่วนร่วมในการปฏิบัติงาน
  4. หน้าที่ประชุมตัดสินงานปัญหาต่าง ๆ โดยครูไม่ตัดสินใจเสียเอง
เว้นแต่นักเรียนจะตัดสินใจผิดพลาดเพราะความรู้เท่าไม่ถึงการณ์ ครูจะคัดค้านและให้นักเรียน
ตัดสินใจใหม่
  5. นามติที่ประชุมไปปฏิบัติจริง
  6. พยายามสร้างมนุษยสัมพันธ์ด้วยความจริงใจ
  7. ให้ความยุติธรรมแก่ทุกคนในกลุ่ม
  8. ช่วยแนะนำให้การอภิปรายอยู่ในประเด็น
  9. ใช้เทคนิคต่าง ๆ ของกระบวนการกลุ่มเพื่อฝึกให้นักเรียนปกครอง
กันเอง ซึ่งสอดคล้องกับผลการสัมมนาของสำนักงานคณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติ
ที่สัมมนานเรื่อง "การประถมศึกษาพัฒนาประชาธิปไตย" ผู้เข้าสัมมนาเป็นครูจากโรงเรียน
ประชาธิปไตยดีเด่นระดับการศึกษาทั้ง 12 เขต นักวิชาการและอาจารย์จากวิทยาลัยครูต่าง ๆ
และได้แบ่งกลุ่มสัมมนาเป็น 3 กลุ่ม โดยถือเอาขนาดของโรงเรียน คือ ใหญ่ กลาง เล็ก เป็น
เกณฑ์ในการแบ่งกลุ่ม ผลการสัมมนาของทั้ง 3 กลุ่ม ได้สรุปถึงบทบาทของครูในการพัฒนากิจกรรม
การเรียนการสอน เพื่อพัฒนาประชาธิปไตยในโรงเรียนไว้ดังนี้⁶⁷
1. ครูเป็นแบบอย่างในเรื่องพฤติกรรมประชาธิปไตยแก่เด็ก
  2. ครูทำหน้าที่ที่พี่เลี้ยง คอยกำกับติดตามดูแล ให้คำปรึกษาแก่เด็ก
  3. จัดบรรยากาศทั้งในและนอกห้องเรียนให้เป็นแบบประชาธิปไตย
  4. ทุกกิจกรรมทั้งในและนอกห้องเรียนต้องให้นักเรียนมีส่วนร่วม
  5. ครูสนใจติดตามและเอาใจใส่อย่างจริงจัง
  6. ยอมรับการจัดกิจกรรมประชาธิปไตยเป็นอย่างดี
  7. มีความรู้ความเข้าใจในกิจกรรมประชาธิปไตยเป็นอย่างดี

⁶⁷สำนักงานคณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติ, เอกสารสรุปผลการสัมมนาเรื่อง
การประถมศึกษาพัฒนาประชาธิปไตย, ระหว่างวันที่ 24-27 พฤศจิกายน 2529 ณ ห้อง 301
ชั้น 3 ณ หอประชุมคุรุสภา, หน้า 35.

8. ปรับปรุงบุคลิกภาพของครูให้ดีและ เหมาะสมอยู่เสมอ
9. ร่วมมือปฏิบัติอย่างจริงจังกับนักเรียน
10. ครูต้องรู้และ เข้าใจพื้นฐาน แนวความคิดในระบอบประชาธิปไตย
11. ครูต้องยอมรับความคิดเห็นของนักเรียน
12. การจัดกิจกรรมการเรียนการสอนครูต้องสอดคล้องชีวิต

ประชาธิปไตยอยู่อย่างสม่ำเสมอ

13. นอกจากนี้จะต้องนำโรงเรียนออกสู่ชุมชน โดยพานักเรียนไปร่วมกิจกรรมตามสภาพของท้องถิ่น
14. มีการวัดผล ประเมินผลในโรงเรียนทุกชั้นตอน และมีการใช้ผลการประเมินไปพัฒนาให้ประชาธิปไตยเจริญต่อไป
15. ขยายแนวความคิดในการจัดกิจกรรมประชาธิปไตยไปสู่โรงเรียนอื่น

หน่วยศึกษานิเทศก์ สำนักงานการประถมศึกษาจังหวัดเพชรบุรี ได้กล่าวถึงบทบาทของครูในการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนเพื่อพัฒนาประชาธิปไตยว่าเป็นการสอนข่าว และ เหตุการณ์ กับกิจกรรมที่ก่อให้เกิดวิถีเรียน วิธีคิดและการทำงานร่วมกับผู้อื่น พอสรุปวิธีการจัดกิจกรรมได้ดังนี้⁶⁸

1. การปฏิบัติ เป็นกิจกรรมการเรียนการสอนที่ส่งผลต่อการพัฒนาความรู้ขึ้นเหตุผลแก่นักเรียน ซึ่งแบ่งได้ 4 ประเภท คือ
  - 1.1 กิจกรรมเกี่ยวกับการพูด การเขียน ได้แก่ รายงาน อภิปรายสรุปอ้างอิง จัดหมวดหมู่หรือแยกประเภท แปลความ ตีความ วางแผนและวิเคราะห์
  - 1.2 กิจกรรมเกี่ยวกับค้นหาความรู้ ความเข้าใจ ได้แก่ สอบถามหรือสัมภาษณ์ ทดลองปฏิบัติ เก็บรวบรวมสะสม และตั้งสมมติฐาน

---

⁶⁸หน่วยศึกษานิเทศก์ สำนักงานการประถมศึกษาจังหวัดเพชรบุรี, บทบาทของครูในการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนเพื่อพัฒนาประชาธิปไตย, หน้า 10-12. (อัคราเนา)

1.3 กิจกรรมที่เกี่ยวกับการทำให้เกิดทักษะ หรือความชำนาญ ได้แก่ อ่าน พูด คิด ฟัง สังเกต ปฏิบัติ

1.4 กิจกรรมที่เกี่ยวกับการสร้างหรือคิดประดิษฐ์ เป็นกิจกรรมที่ต้องให้นักเรียนคิด ออกแบบ และทำงานเป็นผลสำเร็จรูปออกมา

2. การฝึกให้นักเรียนแสดงความคิดเห็น มีความสำคัญในแง่ของการสร้างความรู้และการสื่อความหมาย

3. การฝึกให้นักเรียนคิด ครูเป็นผู้มีบทบาทในการฝึกให้นักเรียนคิด ซึ่งทำได้โดยจัดกิจกรรมที่เกี่ยวกับการคิดให้นักเรียนปฏิบัติ นอกจากนี้การใช้คำถามของครูก็เป็นส่วนในการฝึกให้นักเรียนคิด ถ้าครูสนใจในการตั้งคำถาม ตั้งคำถามเป็น คำถามเหล่านั้นจะสามารถพัฒนาสมองและบุคลิกภาพของนักเรียนได้

พรณี ชูทัย ได้สรุปแนวคิดของนักจิตวิทยาว่า องค์ประกอบ 6 ประการที่ครูต้องคำนึงในการสร้างบรรยากาศในชั้นเรียนที่จะช่วยให้นักเรียนสามารถพัฒนาความสำเร็จในการเรียนได้ ดังนี้⁶⁹

1. บรรยากาศที่ท้าทาย (Challenge) ครูผู้สอนกระตุ้นให้กำลังใจ และความเชื่อมั่นในความสามารถของนักเรียน เพื่อให้นักเรียนประสบผลสำเร็จในการเรียน

2. บรรยากาศที่มีอิสระ (Freedom) นักเรียนมีอิสระที่จะเลือกตัดสินใจที่จะศึกษาค้นคว้า บรรยากาศชั้นเรียนนี้จะก่อให้เกิดการเรียนรู้ นักเรียนมีความมั่นใจในตนเองและไม่เกิดความตึงเครียด

3. บรรยากาศที่มีการยอมรับนับถือ (Respect) ครูให้ความยอมรับนับถือนักเรียน นักเรียนจะรู้สึกว่าคุณค่า มีความมั่นใจในตนเอง ซึ่งเป็นสิ่งที่มีผลดีต่อการรวมทำกิจกรรมต่าง ๆ ของนักเรียน

⁶⁹พรณี ชูทัย, จิตวิทยาการเรียนการสอน, (กรุงเทพมหานคร: วารุณาการพิมพ์, 2522), หน้า 261-263.

4. บรรยากาศที่มีความอบอุ่น (Warmth) ครูมีความเข้าใจเป็นมิตร ยอมรับ ตลอดจนให้ความช่วยเหลือจะทำให้ให้นักเรียนเกิดความอบอุ่น สบายใจอยากเข้าไปติดต่อกับ สิ่งเหล่านี้จะส่งผลมายังการเรียนของนักเรียน บรรยากาศที่มีความอบอุ่น การช่วยเหลือซึ่งกันและกันและนักเรียนรู้ว่าครูเอื้ออาทร จะทำให้ให้นักเรียนเกิดความรู้สึกรักในโรงเรียนและรักที่จะเรียน

5. บรรยากาศการควบคุม (Control) เป็นความจำเป็นที่ครูจะต้องฝึกให้นักเรียนมีระเบียบวินัยแต่มีได้อู่ภายใต้การควบคุมลงโทษ โดยครูผู้สอนชี้แจงทำความเข้าใจความสำคัญของระเบียบแก่นักเรียนก่อน

6. บรรยากาศของความสำเเร็จ (Success) เป็นการเห็นชอบจากครูที่มีความสำคัญต่อนักเรียนจะมีผลต่อความสำเเร็จในการกระทำกิจกรรมต่าง ๆ โดยเน้นการพูดถึงจุดที่นักเรียนประสบความสำเร็จมากกว่าพูดเกี่ยวกับความล้มเหลว

ในการจัดบรรยากาศในชั้นเรียนนั้น มีเป้าหมายเพื่อให้นักเรียนเกิดการเรียนรู้อย่างดี มีความรู้ความเข้าใจในเนื้อหาวิชาที่เรียน เป็นพลเมืองดี เป็นคนคิดเป็น ทำเป็น แก้ปัญหาได้ มีเหตุผล มีเจตคติที่ดี และมีวิถีชีวิตแบบประชาธิปไตย ดังนั้นการจัดบรรยากาศในชั้นเรียนจึงต้องเอื้อให้นักเรียนได้พัฒนาในสิ่งดังกล่าว ซึ่ง สิริวรรณ ศรีพหล ได้สรุปแนวทางการจัดบรรยากาศในห้องเรียนสำหรับครูนำไปปฏิบัติดังนี้⁷⁰

1. บรรยากาศของการเรียนการสอนในชั้นเรียน ครูต้องเปิดโอกาสให้นักเรียนได้มีพัฒนาการในทางสติปัญญา จิตใจ อารมณ์ และสังคมอย่างเต็มที่ โดยการฝึกฝนการดำเนินชีวิตของนักเรียน ฝึกฝนการใช้สติปัญญาคือมีกระบวนการในการคิดอย่างมีเหตุผล การมีเจตคติที่ดีต่อผู้อื่น การใช้ชีวิตอยู่ร่วมกับผู้อื่นอย่างมีความสุข รวมทั้งการมีสัมพันธภาพที่ดีต่อผู้อื่นอีกด้วย

⁷⁰ สิริวรรณ ศรีพหล, "การจัดสภาพแวดล้อมการเรียนการสอนในวิชาสังคมศึกษา," เอกสารการสอนชุดวิชาการสอนสังคมศึกษา หน่วยที่ 10-15, สาขาวิชาศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช, 2526, หน้า 172-174.

2. การจัดบรรยากาศในห้องเรียนที่ดีต้องส่งเสริมให้นักเรียนมีทักษะในการควบคุมตนเองและรับผิดชอบตนเอง โดยให้นักเรียนได้ปฏิบัติกิจกรรมการเรียนรู้ด้วยตนเองให้มากที่สุด ให้โอกาสนักเรียนในการค้นคว้าวิธีการเรียนรู้ด้วยตนเอง โดยครูคอยให้คำแนะนำและแก้ไขปัญหาที่อาจเกิดขึ้น

3. การจัดบรรยากาศในห้องเรียนที่ดี จะต้องส่งเสริมให้นักเรียนที่มีความคิดและแนวการปฏิบัติแบบประชาธิปไตย ทั้งนี้อาจเริ่มมาจากครูเป็นตัวอย่างที่ดี มีลักษณะความเป็นผู้นำแบบประชาธิปไตย เปิดโอกาสให้นักเรียนได้แสดงความคิดเห็นอย่างเสรี ยอมรับมติของกลุ่ม

นอกจากนั้นบรรยากาศการเรียนรู้ของนักเรียนเป็นสิ่งที่ผู้บริหารในฐานะที่เป็นผู้นำในโรงเรียนจะต้องเป็นผู้ให้บริการและประสานงานให้บรรยากาศของพฤติกรรมที่สร้างปฏิสัมพันธ์ให้เกิดขึ้นในโรงเรียน เพื่อก่อให้เกิดบรรยากาศที่ดีในโรงเรียน นพพงษ์ บุญจิตราคุลย์ ได้เสนอการสร้างบรรยากาศที่จะก่อให้เกิดพฤติกรรมปฏิสัมพันธ์ที่ดีให้เกิดขึ้นในโรงเรียน ดังนี้⁷¹

1. ปฏิสัมพันธ์ระหว่างนักเรียนกับครู ผู้บริหารจะต้องเป็นผู้สร้างบรรยากาศให้นักเรียนและครูผู้สอนอยู่ร่วมกันด้วยความรู้สึกเป็นมิตร มีชีวิตอยู่ในอาณาเขตของความกล้า กล้าคือการเรียนรู้จะเกิดขึ้นเมื่อบรรยากาศในชั้นเรียนที่ครูให้คำบรรยายแล้วนักเรียนกล้าที่จะซักถามปัญหา หรือตอบปัญหา กล้าอภิปรายแสดงความคิดเห็นโดยครูไม่แสดงอาการโกรธเมื่อถูกซักถามหรือนักเรียนอภิปรายไม่ถูกต้องตรงตามเจตคติของตน นอกชั้นเรียนก็เป็นสิ่งจำเป็นและจะช่วยส่งเสริมบรรยากาศในชั้นเรียนให้เกิดความเป็นมิตรยิ่งขึ้น ครูจะต้องเปิดโอกาสให้นักเรียนได้พบ ซักถามหรือวางตนเป็นมิตรกับนักเรียนนอกชั้นเรียนด้วย ผู้บริหารควรจัดสถานที่ที่จะให้ครูกับนักเรียนได้พบกัน ต้องให้มีชั้นนอกชั้นเรียน เช่น มีห้องให้นักเรียนและครูพบกันง่ายและเปิดโอกาสให้พบได้ตลอดเวลาที่เรามีให้ (Open door policy)

2. ปฏิสัมพันธ์ระหว่างนักเรียนกับนักเรียน การเรียนรู้นอกจากนักเรียน

⁷¹นพพงษ์ บุญจิตราคุลย์, หลักการบริหารการศึกษา, (กรุงเทพมหานคร: ศูนย์การพิมพ์กรุงเทพฯ, 2529), หน้า 107-110.

จะได้รับจากครูแล้ว ยังเกิดจากนักเรียนกับนักเรียนแลกเปลี่ยนความคิดเห็นกันเอง ซึ่งภาษาและท่าทางของคนในวัยเดียวกันจะสื่อให้เกิดการเรียนรู้เข้าใจกันเร็วขึ้น ดังนั้นการจัดหน่วยสถานที่เพื่อให้นักเรียนได้มีโอกาสศึกษาร่วมกัน แลกเปลี่ยนความคิดเห็นกันและทำงานร่วมกันเป็นการสร้างบรรยากาศของสังคมที่เป็นกันเองระหว่างนักเรียนด้วยกันอีกด้วย

กล่าวโดยสรุป บรรยากาศในชั้นเรียนแบบประชาธิปไตยมีความสำคัญในการเสริมสร้างการเรียนรู้และการพัฒนาด้านสติปัญญาของผู้เรียน รวมทั้งการปลูกฝังคุณลักษณะที่จำเป็นทั้งหลายแก่ผู้เรียน ไม่ว่าจะเป็นลักษณะการเป็นผู้นำ ความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ ความร่วมมือร่วมใจในการทำงานเป็นหมู่คณะ ความรับผิดชอบต่องาน ความเชื่อมั่นในตนเอง พฤติกรรมกล้าแสดงออก รวมทั้งบุคลิกภาพและสุขภาพจิตที่ดีของผู้เรียน⁷²

กระทรวงศึกษาธิการ ได้กล่าวถึงบทบาทของครูในการจัดการเรียนการสอนไว้ว่า การจัดการเรียนการสอนโดยใช้ผู้เรียนเป็นศูนย์กลาง ครูลดบทบาทลงเป็นเพียงผู้กำกับนั้น ไม่ได้หมายความว่าครูจะได้นิ่งอยู่เฉย ๆ แต่ครูจะต้องปรับบทบาทของตัวเองมาทำหน้าที่เป็นผู้จัดการ เป็นผู้ดำเนินการวางแผนจัดกิจกรรมการเรียนการสอนให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้มากที่สุด ครูจะต้องศึกษาหลักสูตรให้เข้าใจและปรับเนื้อหากระบวนการและทฤษฎีการเรียนการสอนต่าง ๆ ให้เข้ากับสภาพแวดล้อมที่จะเอื้ออำนวยให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้ ครูจะต้องกำหนดกิจกรรมที่จะให้ผู้เรียนปฏิบัติอย่างหลากหลายและเหมาะสมสอดคล้องกับท้องถิ่น เมื่อดำเนินการสอนไปตามแผนแล้วครูจะต้องประเมินผลการปฏิบัติตามบทบาทของตนว่า มีข้อดี ข้อเสียอย่างไร แล้วปรับปรุงให้ดีขึ้นจนครูเกิดความรู้สึกชื่นชมในการปฏิบัติงานของตนเองที่ได้พยายามทำอย่างดีที่สุด⁷³

72 จีรวัดณ์ นิลเนตร, "บรรยากาศในชั้นเรียนกับการสร้างสติปัญญาและคุณลักษณะที่สำคัญแก่เยาวชน," ครูปริทัศน์, 10 (มกราคม 2528): 28.

73 กระทรวงศึกษาธิการ, "คู่มือหลักสูตรประถมศึกษา พุทธศักราช 2521 (ฉบับปรับปรุง พ.ศ. 2533)," (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์การศาสนา, 2533), หน้า 27.

กล่าวโดยสรุปการปลูกฝังและพัฒนาประชาธิปไตยให้นักเรียนนั้น เป็นบทบาทและหน้าที่ของครูทุกคนที่จะสอดแทรกทัศนคติที่ถูกต้องในเรื่องประชาธิปไตยให้นักเรียน เพื่อที่จะปลูกฝังให้เป็นผู้ใหญ่ที่มีวิถีชีวิตตามแบบประชาธิปไตย โดยสอดแทรกเข้าในการเรียนการสอนทุกกลุ่มประสบการณ์ ทั้งกิจกรรมในหลักสูตรและเสริมหลักสูตร ใช้กระบวนการกลุ่มให้นักเรียนได้ลงมือปฏิบัติจริง ได้อภิปรายแสดงออกซึ่งความคิดเห็น ครูเป็นผู้กำกับติดตามดูแลและให้ข้อเสนอแนะ แต่ทั้งนี้ครูจะต้องเป็นผู้ที่มีพฤติกรรมการดำเนินชีวิตแบบประชาธิปไตยเป็นแบบอย่างที่ดีแก่นักเรียน ครูจะต้องมีความรู้ความเข้าใจในหลักการ แนวคิดและปรัชญาของประชาธิปไตยอย่างถูกต้องเสียก่อน จึงจะเอื้อต่อการจัดการเรียนการสอนเพื่อพัฒนาประชาธิปไตยได้เป็นผลสำเร็จตามเป้าหมายของหลักสูตรและของชาติ

ปัจจัยด้านนักเรียน

การจัดกิจกรรมการเรียนการสอนเพื่อพัฒนาประชาธิปไตยในโรงเรียนนั้น สำนักงานคณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติ และนักการศึกษาหลายท่านมีความเห็นตรงกันว่าควรเน้นกระบวนการกลุ่มในทุกกลุ่มประสบการณ์และทุกชั้นตอน โดยมีครูเป็นผู้ชี้แนะแนวทาง และอำนวยความสะดวกในการปฏิบัติกิจกรรมให้นักเรียนในขณะที่นักเรียนเป็นผู้แสดงบทบาท ทั้งในฐานะผู้ปฏิบัติ แสดงความคิดเห็นต่าง ๆ⁷⁴

ในการทำงานกลุ่มเพื่อให้นักเรียนสำเร็จบรรลุเป้าหมายที่กำหนด องค์ประกอบที่สำคัญประการหนึ่งคือ บทบาทของผู้ร่วมทำกิจกรรมในรูปของกระบวนการกลุ่ม ได้แก่ ประธาน เลขานุการ และสมาชิกกลุ่ม ซึ่งควรมีบทบาทและคุณลักษณะดังต่อไปนี้⁷⁵

⁷⁴สำนักงานคณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติ, คู่มือการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนเพื่อพัฒนาประชาธิปไตยในโรงเรียนประถมศึกษา, หน้า 63.

⁷⁵สำนักงานคณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติ, คู่มือการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนเพื่อพัฒนาประชาธิปไตยในโรงเรียนประถมศึกษา เล่ม 2, หน้า 9.

ลักษณะของประธานที่ดี

1. มีบุคลิกภาพดีน่าเชื่อถือ
2. เตรียมแผนการประชุมไว้ล่วงหน้า และมีขั้นตอนลักษณะของการประชุม
3. รับฟังความคิดเห็นของสมาชิกด้วยความเต็มใจ ยุติธรรม ไม่เอนเอียง
4. กระตุ้นสมาชิกให้มีส่วนร่วมโดยทั่วถึงกัน และยับยั้งการผูกขาดอภิปราย
5. มีความสามารถในการเชื่อมโยง ประนีประนอมหรือจัดความคิดเห็นที่ไม่ตรงกัน หรือจัดการโต้แย้งในกลุ่มได้
6. มีความสามารถในการสรุปและประเมินผลได้อย่างตรงประเด็นและกะทัดรัด
7. ตรงต่อเวลาและรักษาเวลาการประชุม
8. มีความสามารถในการสร้างบรรยากาศของกลุ่มได้ดีเสมอ
9. ไม้ใช้อำนาจของการเป็นประธานชี้แนะ เพื่อเปลี่ยนแปลงความคิดเห็นของกลุ่ม

ลักษณะของเลขานุการที่ดี⁷⁶

1. เป็นผู้ฟังที่ดี เพราะหน้าที่ของเลขานุการมีข้อผู้พูด นอกจากจะ ได้รับอนุญาต
2. มีความรับผิดชอบสูง
3. มีทักษะในการเขียนและการใช้ภาษาอย่างดี
4. มีความสามารถในการสรุปเกี่ยวกับคำพูดและเขียนคือทั้งสั้นและได้ใจความ
5. มีเทคนิคในการให้คำแนะนำหรือคำปรึกษาแก่ประชาชน
6. มาก่อนเวลา และกลับทีหลังเวลาที่มีการประชุม
7. แจ้งกำหนดล่วงหน้าก่อนมีการประชุมทุกครั้งไป
8. หากมีการสรุปผลการประชุมเป็นลายลักษณ์อักษรก็จะเสร็จทันต่อสภาพการณ์

---

⁷⁶สำนักงานคณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติ, คู่มือการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนเพื่อพัฒนาประชาธิปไตยในโรงเรียนประถมศึกษา เล่ม 2, หน้า 10-11.

9. มีมนุษยสัมพันธ์ดี เข้ากับสมาชิกทุก ๆ คนในกลุ่มได้

ลักษณะของสมาชิกที่ดี

1. เตรียมตัวก่อนเข้าประชุม
2. มาทันเวลาการประชุม หรือมาก่อนเวลาการประชุมเล็กน้อย
3. ให้ความร่วมมือและแสดงความคิดเห็นอย่างสุดความสามารถ
4. รู้จักมรรยาทของการประชุมแต่ละแบบ
5. เชื่อฟังผู้เป็นประธานการประชุม
6. ตระหนักถึงผลประโยชน์ของกลุ่มมากกว่าประโยชน์ส่วนตัว
7. หากมีการขัดแย้ง สมาชิกที่ดีจะต้องรู้จักประนีประนอมความเห็นได้ด้วยตนเอง
8. มีมนุษยสัมพันธ์ที่ดีในการทำงานร่วมกับกลุ่ม

จากลักษณะของนักเรียนที่ทำหน้าที่ประธาน เลขานุการและสมาชิกกลุ่ม ดังกล่าวแล้วนั้น ยังไม่เพียงพอที่จะทำให้งิจกรรมการเรียนการสอนเพื่อพัฒนาประชาธิปไตยโดยกระบวนการกลุ่มประสบผลสำเร็จได้ หากขาดการปฏิบัติหน้าที่ตามบทบาทของแต่ละบุคคล ซึ่งมีบทบาทและหน้าที่ดังต่อไปนี้⁷⁷

บทบาทและหน้าที่ของประธานกลุ่ม

1. ชี้แนะให้สมาชิกภายในกลุ่มอภิปรายตามประเด็นหรือหัวข้อที่กลุ่มได้รับมอบหมาย
2. กระตุ้นให้สมาชิกในกลุ่มแสดงความคิดเห็นและร่วมอภิปราย
3. ประนีประนอมเมื่อสมาชิกในกลุ่มแสดงความคิดเห็นโต้แย้งกัน หาข้อสรุปโดยวิธีการใดวิธีการหนึ่งให้ได้
4. สรุปผลการอภิปรายของสมาชิกเป็นระยะ เพื่อให้เลขานุการบันทึกได้ถูกต้อง

⁷⁷เรื่องเดียวกัน, หน้า 11-12.

นอกจากนั้นประธานกลุ่มยังมีหน้าที่ดูแลคัดเลือกสมาชิกในกลุ่มมาให้ปฏิบัติตามข้อตกลงหรือมติของกลุ่มและคอยประสานงานกับครู

บทบาทหน้าที่ของ เลขานุการกลุ่ม

1. จัดบันทึกข้อคิดเห็น ข้อมูลหรือข้อสรุปในการอภิปรายหรือการประชุมกลุ่ม
2. เป็นผู้ช่วยประธานในการทบทวนข้อตกลงหรือข้อสรุปของกลุ่ม เพื่อให้สมาชิกรับรองก่อน เขียนรายงาน
3. เป็นผู้ริเริ่มงานของกลุ่ม เช่น คำนึงการให้มีการเริ่มต้นการทำงานภายในกลุ่ม
4. ทำให้ข้อคิดเห็นต่อที่ประชุม ในฐานะสมาชิกของกลุ่มไปพร้อมกันด้วย

บทบาทหน้าที่ของสมาชิกกลุ่ม

สมาชิกของกลุ่มแต่ละคนมีหน้าที่ต้องทำงานร่วมกัน รับผิดชอบงานของกลุ่มร่วมกัน ปฏิบัติตามมติหรือข้อตกลงของกลุ่ม ตลอดจนคอยคัดเตือนซึ่งกันและกัน ยอมรับบทบาทของผู้ตามที่ดี

เยาวภา เตชะคุปต์ ได้ให้ข้อคิดเห็นเกี่ยวกับการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนโดยใช้กระบวนการกลุ่มที่มุ่ง เน้นให้ผู้เรียนลงมือปฏิบัติอันจะก่อให้เกิดการเรียนรู้ที่มั่นคงและเป็นการวางรากฐานวิถีชีวิตประชาธิปไตยให้แก่แก่นักเรียนดังนี้⁷⁸

1. ผู้เรียนจะเป็นผู้ลงมือกระทำกิจกรรมการเรียนรู้ และ เสาะแสวงหาสิ่งที่ต้องการการเรียนรู้ด้วยตนเอง เพราะการเรียนรู้เป็นหน้าที่และความรับผิดชอบของผู้เรียนแต่ละคนหรือเป็นผลมาจากผู้เรียนโดยตรง
2. ผู้เรียนทุกคนในกลุ่มจะเป็นแหล่งที่มาของความรู้ ดังนั้นผลของการเรียนรู้จะ เกิดได้จากการที่สมาชิกมีส่วนในการแลกเปลี่ยนความรู้ให้แก่กัน

⁷⁸เยาวภา เตชะคุปต์, "ทฤษฎีกระบวนการกลุ่มสัมพันธ์สำหรับการสอนในระดับประถมศึกษา," (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต ภาควิชาประถมศึกษา บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2516), หน้า 98.

3. ผู้เรียนแต่ละคนจะช่วยในการเสริมสร้างบรรยากาศในกลุ่มให้มีชีวิตชีวาได้ เพราะบุคลิกภาพของสมาชิกแต่ละคนต่างกัน และการเรียนรู้ภายในกลุ่มก็ไม่ใช่ การเรียนรู้เพียงอย่างเดียว แต่ผู้เรียนจะได้รู้ถึงความสัมพันธ์ นิสัยใจคอ บุคลิกภาพ ฯลฯ ของผู้อื่น ตลอดจนวิธีการทำงาน ซึ่งถ้าบุคคลมีส่วนร่วมอย่างเต็มที่ บรรยากาศภายในกลุ่มก็ จะมีชีวิตชีวา และผลงานมีประสิทธิภาพ

4. ผู้เรียนจะต้องสามารถวิเคราะห์การเรียนรู้ร่วมกับผู้อื่น โดยการ แสดงความรู้สึกนึกคิดและให้ข้อวิจารณ์แก่ผู้อื่นอย่างตรงไปตรงมา ในขณะที่เดียวกันก็รับข้อวิจารณ์ ที่มีผู้วิจารณ์อย่างปราศจากอคติ

5. ผู้เรียนทุกคนจะมีหน้าที่ความรับผิดชอบในกลุ่ม โดยกระทำในบทบาท หน้าที่ของตนที่ได้รับมอบหมาย เพื่อให้การเรียนรู้ดำเนินไปอย่างมีประสิทธิภาพและทำงานของ กลุ่มเป็นไปด้วยดี

6. ผู้เรียนต้องพยายามปรับปรุงบุคลิกภาพของตนอยู่เสมอ โดยนำข้อติชม ที่ได้รับจากสมาชิกอื่น ๆ ในกลุ่มมาเป็นแนวทางในการพิจารณาปรับปรุงบุคลิกภาพของตนให้ เหมาะสม

7. ผู้เรียนควรรู้ใช้ความคิด เหตุผลและปัญญาในการแก้ปัญหา

อรวรรณ พนาพันธ์ ได้กล่าวถึงคุณลักษณะและบทบาทของนักเรียนในการมีส่วนร่วมกิจกรรมคณะกรรมการนักเรียน (สภานักเรียน) อันเป็นกิจกรรมที่ได้รับการส่งเสริมให้จัดกัน ทุกโรงเรียน เพราะเป็นกิจกรรมที่สามารถปลูกฝังวิถีชีวิตประชาธิปไตยและระบบประชาธิปไตย แก่นักเรียนได้ ซึ่งนักเรียนควรมีคุณลักษณะและบทบาทดังนี้⁷⁹

1. ควรมีความรู้ ความเข้าใจเกี่ยวกับการจัดสภานักเรียนทั้งในด้าน วัตถุประสงค์ การดำเนินงาน สิทธิหน้าที่ของตนเอง เพื่อมิให้เกิดปัญหาข้อขัดแย้งต่าง ๆ ซึ่งอาจ จะเกิดขึ้นได้และสามารถที่จะเข้าร่วมกิจกรรมของสภานักเรียนได้เป็นอย่างดี อันจะยังผลประโยชน์ ให้แก่นักเรียนเป็นอย่างยิ่ง

⁷⁹อรวรรณ พนาพันธ์, "การจัดสภานักเรียนในโรงเรียนมัธยมศึกษา," (วิทยานิพนธ์ ปรียญมหาบัณฑิต ภาควิชามัธยมศึกษา บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2518), หน้า 77.

2. ในเรื่องเกี่ยวกับการเลือกตั้ง ควรจะมีการเลือกตั้งแบบประชาธิปไตย โดยนักเรียนทุกคนเป็นผู้ใช้สิทธิในการลงคะแนนเสียง และเป็นผู้รับเลือกด้วย

3. ในการวางแผนงานการจัดกิจกรรมต่าง ๆ ของสภานักเรียนนั้นควร จะกระทำอย่างรัดกุม โดยคำนึงถึงประโยชน์ที่มีต่อนักเรียน โรงเรียนและสังคมด้วย และสอดคล้อง กับนโยบายของโรงเรียน ตลอดจนได้รับความเห็นชอบจากอาจารย์ที่ปรึกษาอีกด้วย ทั้งนี้เพื่อป้องกัน มิให้เกิดปัญหาต่าง ๆ ตามมา เช่น ทำให้เสียเวลาและใช้เงินมาก หรือกิจกรรมนั้นกลายเป็น เครื่องมือการเผยแพร่ของบุคคลในลัทธิอื่น

4. สมาชิกสภานักเรียนควรจะวางตนเป็นกลาง ไม่ฝักใฝ่ลัทธิการเมืองใด เป็นพิเศษ และเป็นผู้ยอมรับฟังความคิดเห็นของผู้อื่น ตลอดจนรับฟังข้อเสนอแนะของนักเรียนและครู เพื่อเป็นแนวทางในการปฏิบัติงานของสภานักเรียนให้ดียิ่ง ๆ ขึ้นไป

5. มองเห็นประโยชน์ที่จะได้รับในการเข้าร่วมกิจกรรม พยายามทำความเข้าใจ ตลอดจนนำผลประโยชน์ที่ได้จากการเข้าร่วมกิจกรรมมาปรับปรุงการเรียนของตนให้ได้ผล ดีและอาจนำประสบการณ์ที่ได้จากการเข้าร่วมกิจกรรมสภานักเรียนไปใช้ในชีวิตรประจำวันต่อไป

6. สมาชิกสภานักเรียนควรจะเป็นผู้ที่มีผลการเรียนดี มีความประพฤติดี มีความรับผิดชอบและสนใจในกิจกรรมของสภานักเรียน และเป็นผู้ที่มีความพร้อมที่จะสละเวลาให้ สภานักเรียนได้

7. ในการประชุมทุกครั้ง ควรจะถือมติเสียงข้างมาก และมีการรายงาน ผลการประชุมหลังจากที่ได้ประชุมแล้ว และนักเรียนควรจะสนใจติดตามการดำเนินงานของสภา นักเรียนด้วย

8. ในการจัดสภานักเรียนนั้นควรจะมีการประเมินผลเทอมละ 1 ครั้ง เพื่อจะได้ทราบผลของการจัดกิจกรรม และสามารถที่จะนำข้อบกพร่องต่าง ๆ มาปรับปรุงแก้ไข ให้ดีขึ้น

9. ในด้านการเงิน ซึ่งจะนำมาใช้ในกิจกรรมสภานักเรียนนั้นควรจะมีการ จัดสรรงบประมาณและควบคุมการเงินอย่างรัดกุม ตลอดจนนักเรียนทุกคนจะต้องมีส่วนช่วยในการ หาเงินทุน ซึ่งอาจทำในรูปของการจัดขายของที่ประดิษฐ์ขึ้นเอง หรือจัดฉายภาพยนตร์ เป็นต้น

10. ควรจะมีธรรมนูญของสภานักเรียนที่กำหนดเกณฑ์และระเบียบข้อบังคับ ตลอดจนสิทธิและหน้าที่ของสภานักเรียนไว้อย่างชัดเจน และควรมีการแก้ไขให้เหมาะสมกับ

สภาพการณ์ด้วย และธรรมนูญดังกล่าวนี้จะร่างโดยนักเรียนและ เสนออาจารย์ใหญ่หรือผู้อำนวยการ
รับรองอีกทีหนึ่ง

จากแนวคิดที่ได้กล่าวมาข้างต้นนี้ สามารถนำมาเป็นแนวทางและเป็นข้อมูล
พื้นฐานในการศึกษาถึงปัจจัยที่มีผลต่อความสำเร็จในการจัดกิจกรรมการเรียนการสอน เพื่อพัฒนา
ประชาธิปไตยในโรงเรียนระดับประถมศึกษาได้ว่า จะต้องมีการดำเนินการที่มีขั้นตอนเป็นกระบวนการ
การต่อเนื่อง อีกทั้งมีการติดตามผลการปฏิบัติงานเพื่อศึกษาหาข้อเท็จจริงถึงผลที่เกิดขึ้น อันจะเป็น
ข้อมูลสำคัญที่นำไปสู่การพัฒนาประชาธิปไตยในโรงเรียนได้อย่างเหมาะสมต่อไป

การศึกษาระดับประถมศึกษานั้นเป็นการศึกษาภาคบังคับของเด็กทุกคน จึงเป็น
ช่วงของการศึกษาที่มีความสำคัญมากต่อพัฒนาการของเด็ก เพราะ เด็กที่เรียนในชั้นประถมศึกษาชั้น
เริ่มตั้งแต่วัยเด็กถึงย่าง เข้าสู่วัยรุ่น ซึ่งเป็นช่วงวัยที่เหมาะสมที่จะสร้าง เสริมพฤติกรรมที่พึงประสงค์
เป็นอย่างยิ่ง เพราะเด็กกำลังพัฒนาทั้งทางด้านร่างกาย อารมณ์ สังคมและสติปัญญา ถ้าโรงเรียน
ประถมศึกษาได้จัดกิจกรรมที่สร้าง เสริมประชาธิปไตยอย่างจริงจังแล้ว ก็คาดได้ว่าเมื่อนักเรียนจบ
จากชั้นประถมศึกษาไปแล้ว จะสามารถมีชีวิตอยู่ในสังคมประชาธิปไตยได้เป็นอย่างดี และสามารถ
ช่วยสร้าง เสริมสังคมประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์เป็นประมุขได้อีกด้วย

ปัจจัยด้านผู้ปกครอง

ครอบครัวนับได้ว่าเป็นสถาบันมูลฐานที่ทำหน้าที่วางรากฐานให้แก่สถาบันต่าง ๆ
ครอบครัวเป็นสถาบันทางสังคมที่มีอิทธิพลต่อพัฒนาการด้านต่าง ๆ ของมนุษย์ มนุษย์ต้องเกิดและ
รับการเลี้ยงดูในครอบครัว ครอบครัวอันหมายถึง พ่อ-แม่ ผู้ปกครอง จึงเป็นองค์การที่สำคัญที่สุด
ในการถ่ายทอดหรือหล่อหลอมความเชื่อ ค่านิยมและบุคลิกภาพที่เกิดขึ้นในตัวเด็ก⁸⁰ เด็กสามารถ
เรียนรู้ได้โดยตรงจากสภาพการณ์ในครอบครัว เด็กจะมีบุคลิกลักษณะและการใช้ความสามารถ

⁸⁰ทรงค์ ลินส์ว็ลด์, จิตวิทยาการเมือง, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาวิทยาลัย
ธรรมศาสตร์, 2522), หน้า 25.

ของตนโดยได้รับอิทธิพลมาจากการพิจารณาของพ่อ-แม่ ผู้ปกครอง

สภาพแวดล้อมทางบ้านเกี่ยวกับความเป็นอยู่และฐานะทาง เศรษฐกิจของครอบครัว มีความสัมพันธ์กับผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนของนักเรียน นักเรียนที่มีฐานะทาง เศรษฐกิจดีจะมีผล การเรียนดีกว่านักเรียนที่มีสภาพเศรษฐกิจไม่ดี ดังที่ อัจฉรา สุขารมณ และ อรพินทร์ ชูชม ได้ กล่าวถึงสภาพความเป็นอยู่และฐานะ เศรษฐกิจของครอบครัว แยกกล่าวได้ 2 ประการคือ⁸¹

1. สภาพความเป็นอยู่ของครอบครัว ในแต่ละครอบครัวจะแตกต่างกันไป บาง ครอบครัวมีสมาชิกมาก บางครอบครัวมีสมาชิกน้อย บางครอบครัวพ่อแม่แยกกันอยู่ บางครอบครัว พ่อแม่เลิกร้างไปแต่งงานใหม่ ทำให้เกิดปัญหาลูกเลี้ยง แม่เลี้ยง พ่อเลี้ยง หรือพ่อชობดื่มเหล้า เล่นการพนัน เม้าอาละวาด ประพฤติตัวเป็นที่น่าอัปยศ หรือบิดามารดาได้รับการศึกษต่ำ ไม่มี อาชีพ หาเช้ากินค่ำ รายได้ของครอบครัวไม่สมดุลย์กับรายจ่าย หรือบิดามารดาไม่ค่อยสนใจศึกษา เพราะไม่ค่อยรู้ในเรื่องนี้ จึงไม่ค่อยสนับสนุนเท่าที่ควร ซึ่งสิ่งเหล่านี้ล้วนแต่จะเป็นสาเหตุให้เกิด ความแตกต่างกันในระหว่าง เด็กที่ต่างครอบครัวกันออกไป

2. ฐานะทางเศรษฐกิจของครอบครัว จะมีอิทธิพลต่อการศึกษาอยู่ไม่น้อย เด็ก ที่อยู่ในครอบครัวที่มีฐานะทาง เศรษฐกิจดี จะได้รับการสนับสนุนด้านการเรียนมาก ไม่ว่าจะเป็นอุปกรณ์ การเรียน ค่าใช้จ่าย เสื้อผ้า อาหาร ของใช้อื่น ๆ ส่วนเด็กในครอบครัวที่ฐานะ เศรษฐกิจไม่ดี พ่อ แม่ ผู้ปกครองจะไม่ค่อยมีเวลาเอาใจใส่บุตรเท่าที่ควร

วิลเลียม อาร์ มอร์โรว์ และ โรเบิร์ต ซี วิลสัน (William R. Marrow and Robert C. Wilson) (อ้างถึงใน ทศพล สังข์ทิตนุ) ได้ศึกษาพบว่า⁸² นักเรียนที่มีผลสัมฤทธิ์

⁸¹อัจฉรา สุขารมณ และ อรพินทร์ ชูชม, "การศึกษาเปรียบเทียบนักเรียนที่มีผลสัมฤทธิ์ ทางการเรียนต่ำกว่าระดับความสามารถกับนักเรียนที่มีผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนปกติ," (มหาวิทยาลัย ศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร, 2530).

⁸²ทศพล สังข์ทิตนุ, "ความสัมพันธ์ระหว่างสภาพแวดล้อมทางบ้านและสภาพแวดล้อม ทางโรงเรียนกับผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนวิชาภาษาไทยของนักเรียนมัธยมศึกษาปีที่ 3 เขตการศึกษา 10," (วิทยานิพนธ์ครุศาสตรมหาบัณฑิต บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2533), หน้า 53.

ทางการเรียนสูงจะมีบิดามารดาที่เอาใจใส่ในเรื่องการเรียนขอบุตร ำค้ำชเมย ขอรับความ คิดเห็น แสดงความสนใจและ เข้าใจ ทาให้บุตรมีความรู้สึกว่าตนเอง เป็นส่วนหนึ่งของครอบครัว ซึ่งสอดคล้องกัผลการศึกษาเกี่ยวกับฐานะทาง เศรษฐกิจและสังคมที่มีผลต่อการ เรียนของนักเรียน ในระดับมัธยมศึกษาของเอ็ดเวิร์ด แพรงเคิล (Edward Krankel) (อ้างถึงใน ทศพล สังข์ทิตนุ) พบว่า⁸³ นักเรียนที่มีผู้ปกครองที่มีฐานะทาง เศรษฐกิจและสังคมสูง มีผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนสูงกว่า นักเรียนที่มีผู้ปกครองมีฐานะทาง เศรษฐกิจและสังคมต่ำ และนักเรียนที่มีผลการเรียนต่ำจะมีทัศนคติ ที่ไม่ดีต่อโรงเรียน ขาดเรียนบ่อย ทาผิดวินัยมาก และมีส่วนเข้าร่วมในกิจกรรมเสริมหลักสูตรน้อย

ชาญชัย อาจันสมอาจารย์ ได้กล่าวว่า การวิจัยส่วนใหญ่เกี่ยวกับอิทธิพลของ สิ่งแวดล้อมในบ้านที่มีต่อการเรียนรู้อของ เด็กได้พยายามที่จะสัมพันธ์กับองค์ประกอบต่าง ๆ เช่น การศึกษาและอาชีพของผู้ปกครอง สถานะทาง เศรษฐกิจหรือพื้นเพเดิมทาง เชื้อชาติต่อความสำเร็จ ในการศึกษาของเด็ก ผลการวิจัยค้นคว้าพบว่า⁸⁴องค์ประกอบเหล่านี้มีผลกระทบต่อ การเรียนรู้อของเด็ก นั้นคือเด็กที่มีองค์ประกอบที่กล่าวข้างต้นค่อนข้างดีจะประสบความสำเร็จในการเรียนมากกว่า เด็กที่มีผู้ปกครองที่มีความเสียเปรียบในองค์ประกอบด้านต่าง ๆ ข้างต้น ผลการวิจัยก่อให้ เกิดความผิดหวังกับผู้ปกครองที่ไม่สามารถเปลี่ยนแปลงองค์ประกอบทาง โครงสร้างเหล่านี้ได้ ได้มี นักจิตวิทยาสองท่าน ได้แก่ R.H.Dave และ R. Wolf ซึ่งได้ทาการวิจัยภายใต้การดูแลของ ศาสตราจารย์ Benjamin Bloom ได้ศึกษาประเด็นดังกล่าวในแนวทางที่แตกต่างออกไป เขาเริ่ม ด้วยข้อสมมติฐานที่ว่ามันไม่ใช่สถานะ ของผู้ปกครอง แต่เป็นเรื่องของปฏิสัมพันธ์ระหว่างผู้ปกครอง กับเด็กซึ่งก่อให้ เกิดความแตกต่างในผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนในโรงเรียน เขาได้เพ่ง เล็งไปยัง องค์ประกอบ 5 ลักษณะของสิ่งแวดล้อมในบ้านที่มีผลต่อผลสัมฤทธิ์ของนักเรียน ลักษณะทั้งห้าได้แก่

⁸³ทศพล สังข์ทิตนุ, "ความสัมพันธ์ระหว่างสภาพแวดล้อมทางบ้านและสภาพแวดล้อม ทางโรงเรียนกับผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนวิชาภาษาไทยของนักเรียนมัธยมศึกษาปีที่ 3 เขตการศึกษา 10," หน้า 53.

⁸⁴ชาญชัย อาจันสมอาจารย์, "ผู้ปกครองกับการสร้างบรรยากาศในบ้านที่ส่งเสริม ผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน,"

1. อุปนิสัยการทำงานของคนรอบครัว ระดับของการทำกิจวัตรประจำวันในบ้าน การเน้นถึงการใช้จ่ายสถานที่และ เวลาอย่างสม่ำเสมอและการจัดลำดับการบ้านต่อกิจกรรมอื่น ๆ
2. การแนะแนวและการให้การสนับสนุนทางวิชาการ การทำให้และคุณภาพของความช่วยเหลือและการส่งเสริมสนับสนุนของผู้ปกครองต่อการบ้านเด็ก ตลอดจนสภาพที่ผู้ปกครองได้ให้การสนับสนุนต่อการทำการบ้านของเด็ก
3. การกระตุ้นภายในบ้าน โอกาสของทางบ้านต่อการสำรวจแนวความคิด เหตุการณ์และสิ่งแวดล้อมที่กว้างขวางขึ้น
4. การพัฒนาภาษา โอกาสในบ้านสำหรับการใช้ภาษาที่ถูกต้องและมีประสิทธิภาพ
5. ความพอใจและความคาดหวังทางวิชาการ ความพอใจของผู้ปกครองที่มีต่อเด็ก มาตรฐานที่ควรกำหนดสำหรับผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนของเด็ก และความสนใจ ตลอดจนความรู้เกี่ยวกับประสบการณ์ของเด็กในโรงเรียน

ผลลัพธ์ที่ได้ออกมาสรุปว่า ไม่ว่าผู้ปกครองจะมีการศึกษา อาชีพหรือสถานะทางสังคมเศรษฐกิจในระดับใด เขาก็สามารถสร้างสิ่งแวดล้อมที่สามารถจูงใจเด็กซึ่งจะก่อให้เกิดผลสำเร็จในการเรียนในโรงเรียนได้ เพราะบ้านเป็นสถานที่ที่เด็กได้รับแรงจูงใจในการเรียนที่ประสบผลสำเร็จ ผู้ปกครองมีส่วนสนับสนุนเด็กแต่ละคนต่อการพัฒนาการศึกษาและวัฒนธรรมของเขา เด็กแต่ละคนไม่สามารถทำให้ตัวเองบรรลุเป้าหมายทางการศึกษา และการพัฒนาส่วนบุคคลตามลำพังได้ จำเป็นจะต้องได้รับการส่งเสริมและสนับสนุนจากผู้ปกครอง รวมถึงสมาชิกคนอื่น ๆ ในครอบครัว ผู้ปกครองสามารถกระทำได้โดยการติดตามงานและกิจกรรมที่ทางโรงเรียนได้มอบหมายให้เด็กทำ ตั้งมาตรฐานการทำงานของเด็กและให้การสนับสนุนทางการศึกษาและอาชีพแก่เด็ก

จากข้อความที่กล่าวแล้วข้างต้น พอสรุปได้ว่าลักษณะของครอบครัวหรือของพ่อแม่ผู้ปกครอง ซึ่งในที่นี้หมายถึงฐานะทางเศรษฐกิจ ระดับการศึกษา การปฏิสัมพันธ์ระหว่างผู้ปกครองกับนักเรียน ความสนใจในกิจกรรมการเรียนของบุตรหลาน บุคลิกภาพของผู้ปกครอง ย่อมมีอิทธิพลส่งผลต่อสัมฤทธิ์ผลทางการเรียนของนักเรียนทั้งที่เป็นผลสัมฤทธิ์ทางวิชาการและทางสังคมได้ นอกจากนี้ผู้ปกครองยังมีบทบาททั้งโดยตรงและโดยอ้อม ในการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนในโรงเรียนให้ประสบผลสำเร็จได้ เช่น ให้การสนับสนุนโรงเรียนในด้านการเงิน วัสดุอุปกรณ์

แรงงาน หรือการให้คำแนะนำในการดำเนินงานต่าง ๆ ของโรงเรียน หรือเป็นวิทยากรหาความรู้แก่นักเรียน ครู อาจารย์ ในสาขาวิชาที่ทางโรงเรียนยังขาดบุคลากรด้านนั้น ๆ อยู่ เป็นต้น แม้การจัดกิจกรรมการเรียนการสอนเพื่อพัฒนาประชาธิปไตยในโรงเรียนก็เช่นกัน หากได้รับการสนับสนุนจากผู้ปกครองด้วยดีแล้วกิจกรรมนี้ก็จะดำเนินไปสู่ความสำเร็จได้ ทั้งนี้ผู้ปกครองต้อง เป็นแบบอย่างที่ดีในการดำเนินชีวิตภายใต้ระบบการปกครองแบบประชาธิปไตย อันมีพระมหากษัตริย์เป็นประมุขด้วย

ปัจจัยด้านชุมชน

ชุมชนกับสถาบันการศึกษานั้นมีความเกี่ยวข้องสัมพันธ์โดยตลอด นับตั้งแต่วันแรกที่เกิดสถาบันการศึกษาขึ้นในชุมชน โดยเฉพาะโรงเรียนประถมศึกษาของรัฐบาล การจะพัฒนาโรงเรียนในด้านอาคารสถานที่หรือด้านการเรียนการสอนให้มีประสิทธิภาพได้ดั่งนั้น ส่วนหนึ่งมาจากการสนับสนุนเกื้อกูลจากชุมชน ชุมชนเป็นทั้งแหล่งวัตถุดิบที่บ่อน้ำให้กับโรงเรียน เป็นทั้งที่เลี้ยงของโรงเรียน ในขณะที่เดียวกันก็เป็นกระจกเงาสำหรับสะท้อนภาพของโรงเรียนให้เห็นเด่นชัดว่ามีส่วนบกพร่องตรงไหน ควรจะปรับปรุงแก้ไข มีจุดเด่นอะไรบ้างที่ควรส่งเสริม ถ้าพิจารณาจากสภาพที่เป็นจริงก็จะพบว่า ถ้าชุมชนได้อยู่ห่างไกลจากความเจริญ การคมนาคมไม่สะดวก การบริการด้านสาธารณูปโภคไม่เพียงพอ ประชาชนในชุมชนส่วนใหญ่ยากจน สภาพของโรงเรียนและคุณภาพของประชาชนในชุมชนกับคุณภาพของนักเรียนที่ตั้งอยู่ในชุมชนเช่นนั้นก็ จะไม่แตกต่างกันมากนัก ตรงข้ามกับโรงเรียนที่ตั้งอยู่ในชุมชนขนาดใหญ่ที่ได้รับการพัฒนา มีไฟฟ้า น้ำประปา สถานีอนามัย มีแหล่งวิทยาคารต่าง ๆ ประชาชนในชุมชนมีรายได้ค่อนข้างสูง ก็จะมีส่วนเกื้อหนุน สนับสนุนช่วยเหลือโรงเรียนในด้านต่าง ๆ ทว่าให้โรงเรียนนั้น ๆ สามารถดำเนินการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนได้อย่างมีประสิทธิภาพ ซึ่งสอดคล้องกับรายงานการวิจัยของสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ ที่ได้ทำการวิจัยและประเมินผลประสิทธิภาพของการประถมศึกษา ซึ่งเป็นการศึกษาครั้งที่สอง เพื่อติดตามผลและประเมินประสิทธิภาพของการจัดการประถมศึกษาทั้งระบบเท่าที่เป็นอยู่ และสร้างเกณฑ์วัดประสิทธิภาพ กลุ่มตัวอย่างของการศึกษาเป็นโรงเรียนประถมศึกษาสังกัดต่าง ๆ จำนวน 399 โรงเรียน นักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 3 จำนวน 11,442 คน ครูใหญ่ 399 คน ครูประจำชั้นประถมศึกษาจำนวน 1,074 คน ผู้นำชุมชน 399 คน และประชาชนในชุมชนที่โรงเรียนตั้งอยู่จำนวน 3,951 คน จาก 18 จังหวัดทั่วประเทศ ผลการวิจัยที่เกี่ยวกับสภาพ

ทั่วไปของโรงเรียนพอสรุปได้ดังนี้

โรงเรียนประถมศึกษาที่มีประสิทธิภาพสูงโดยเฉลี่ยเป็นโรงเรียนขนาดใหญ่ จำนวนห้องเรียนและจำนวนนักเรียนเป็นประมาณ 4-5 เท่าของโรงเรียนที่มีประสิทธิภาพต่ำ โรงเรียนดังกล่าวตั้งอยู่ในท้องที่เจริญ เช่น ใกล้อำเภอ การติดต่อโดยไปรษณีย์ทำได้รวดเร็ว นักเรียนเดินทางมาโรงเรียนได้สะดวกและหลายวิธี สภาพทั่วไปของโรงเรียนในทัศนะของชุมชนอยู่ในเกณฑ์ดีกว่าโรงเรียนที่มีประสิทธิภาพต่ำ

โรงเรียนประถมศึกษาที่มีประสิทธิภาพสูงมีนักเรียนสอบได้ชั้น ป.6 และเรียนต่อในชั้นมัธยมศึกษาได้สูงกว่าโรงเรียนที่มีประสิทธิภาพต่ำ วัสดุการเรียนของโรงเรียนที่มีประสิทธิภาพสูงมีจำนวนมากกว่า และอัตราส่วนนักเรียนต่อครูสูงกว่า เพราะส่วนใหญ่เป็นโรงเรียนขนาดใหญ่

โรงเรียนที่มีประสิทธิภาพสูงโดยเฉลี่ยมีครูใหญ่ที่มีประสบการณ์สูงกว่าโรงเรียนที่มีประสิทธิภาพต่ำ ครูผู้สอนในโรงเรียนก็มีประสบการณ์สอนนานกว่า มีคาบการสอนต่อสัปดาห์และใช้เวลาตรวจงานมากกว่า และโรงเรียนที่มีประสิทธิภาพสูงจะมีครูที่อาศัยอยู่ในชุมชนมากกว่าโรงเรียนที่มีประสิทธิภาพต่ำ

โรงเรียนที่มีประสิทธิภาพสูงมักตั้งอยู่ในชุมชนขนาดใหญ่ จำนวนครัวเรือนมากและตั้งอยู่ในชุมชนที่เจริญ มีไฟฟ้าใช้ทุกครัวเรือน ในขณะที่โรงเรียนที่มีประสิทธิภาพต่ำมีชุมชนที่โรงเรียนตั้งอยู่ถึงครึ่งหนึ่งไม่มีไฟฟ้าใช้ นอกจากนี้ความช่วยเหลือของโรงเรียนจากชุมชนที่โรงเรียนตั้งอยู่มีมากกว่าและคนในชุมชนโดยเฉลี่ยมีทัศนคติที่ดีต่อโรงเรียนที่มีประสิทธิภาพสูงมีมากกว่าโรงเรียนที่มีประสิทธิภาพต่ำ⁸⁵

จะเห็นว่าลักษณะของชุมชนที่โรงเรียนตั้งอยู่มีส่วนในการช่วยพัฒนาโรงเรียนได้เป็นอย่างดี และชุมชนที่มีความพร้อมด้านแหล่งวิทยากร มีเครื่องอำนวยความสะดวกต่าง ๆ ประชาชนในชุมชนมีฐานะทางเศรษฐกิจดีย่อมมีส่วนช่วยเหลือโรงเรียนได้มากกว่าชุมชนที่ยากจน สิ่งเหล่านี้ก็น่าจะมีส่วนช่วยทำให้การเรียนการสอนเพื่อพัฒนาประชาธิปไตยในโรงเรียนประเมิน

⁸⁵สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ, รายงานการวิจัยและการประเมินผล ประสิทธิภาพของการจัดประถมศึกษา, 2522, หน้า 2-3.

ผลสำเร็จด้วยเช่นกัน ดังการศึกษาของ ลาวักษ์ รักษไทยดี ที่ได้ศึกษาถึงการส่งเสริมวิถีชีวิตแบบประชาธิปไตยในนักเรียนของครูในโรงเรียนประถมศึกษาสังกัดกรุงเทพมหานคร ตามการรับรู้ของตนเอง⁸⁶ ผลการศึกษาส่วนหนึ่งพบว่าบุคคลหรือหน่วยงานที่จะ เข้ามามีส่วนร่วมในการส่งเสริมวิถีชีวิตแบบประชาธิปไตยให้กับนักเรียนตามความคิดเห็นของกลุ่มตัวอย่าง ได้แก่บิดา มารดา ผู้ปกครอง นักเรียน เจ้าหน้าที่ของรัฐในหน่วยงานต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้อง พรรคการเมืองและผู้มีบทบาททางการเมือง เช่น สมาชิกสภาผู้แทนราษฎร สมาชิกพรรคการเมือง สมาชิกสภาเขต ผู้ว่าราชการจังหวัด เป็นต้น นอกจากนี้ยังรวมถึงวัด คณะกรรมการต่าง ๆ ภายในชุมชนที่โรงเรียนตั้งอยู่ หน่วยงานเอกชน และสื่อมวลชนต่าง ๆ ซึ่งบุคคลเหล่านี้นับว่าเป็นปัจจัยที่สำคัญที่จะ เป็นผู้มีบทบาทในการส่งเสริมวิถีชีวิตประชาธิปไตยให้กับนักเรียนในรูปแบบต่าง ๆ กัน

ตอนที่ 4 งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ในการศึกษา เรื่องการส่งเสริมวิถีชีวิตแบบประชาธิปไตยในโรงเรียนนี้มีผลการศึกษาและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ซึ่ง จะเป็นข้อมูลพื้นฐานที่สำคัญเพื่อนำไปประกอบการพิจารณาศึกษาในรายละเอียดอยู่หลายเรื่องที่จะขอนำมาเสนอ ดังนี้

สถิต จิตตะนาคี ได้ศึกษาความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับประชาธิปไตยของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่สาม ในจังหวัดอุบลราชธานี เพื่อเปรียบเทียบความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับประชาธิปไตยของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่สาม ระหว่างเพศชายและเพศหญิง โดยใช้กลุ่มตัวอย่างคือ นักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่สาม โรงเรียนมัธยมศึกษาสายสามัญในจังหวัดอุบลราชธานี จำนวนทั้งสิ้น 400 คน โดยใช้แบบสอบถามที่ผู้วิจัยสร้างขึ้น พบว่า⁸⁷ นักเรียนชายและนักเรียนหญิงมีความรู้

⁸⁶ลาวักษ์ รักษไทยดี, "การส่งเสริมวิถีชีวิตแบบประชาธิปไตยในนักเรียนของครูในโรงเรียนประถมศึกษาสังกัดกรุงเทพมหานครตามการรับรู้ของตนเอง," (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต ภาควิชาประถมศึกษา บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2530), หน้า 105.

⁸⁷สถิต จิตตะนาคี, "ความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับประชาธิปไตยของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3 ในจังหวัดอุบลราชธานี," (วิทยานิพนธ์ปริญญาครุศาสตรมหาบัณฑิต ภาควิชามัธยมศึกษา บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2518), หน้า 52-61.

ความเข้าใจเกี่ยวกับประชาธิปไตยไม่แตกต่างกัน เรื่องที่นักเรียนชายและนักเรียนหญิงมีความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับประชาธิปไตยไม่แตกต่างกัน และ เรื่องที่นักเรียนชายและนักเรียนหญิงตอบถูกมากที่สุดมี 3 เรื่องคือ

1. การมีส่วนร่วมในการปกครองตามระบอบประชาธิปไตย
2. การใช้สิทธิเสรีภาพของพลเมืองในการปกครองระบอบประชาธิปไตย
3. การเสียภาษีอากร

ผู้วิจัยได้เสนอแนะโรงเรียนในการปลูกฝังความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับประชาธิปไตยว่า เนื่องจากโรงเรียนเป็นแหล่งที่มีอิทธิพลต่อเด็ก ๆ มากยิ่งกว่าสถาบันครอบครัว โรงเรียนจึงควรส่งเสริมให้เด็กมีโอกาสฝึกฝนประชาธิปไตยให้แก่เด็กในด้านต่าง ๆ คือ

1. การบริหารโรงเรียน ควรเป็นการบริหารแบบประชาธิปไตย มีการแบ่งงานกันทำ มีความรับผิดชอบร่วมกัน มีการเคารพในสิทธิและความคิดเห็นของกันและกัน

2. ส่งเสริมและสนับสนุนการจัดกิจกรรมนักเรียน ไม่ควรปล่อยให้นักเรียนจัดกิจกรรมตามลำพัง

3. จัดสถานักเรียนชั้นในโรงเรียน เพื่อเป็นการฝึกฝนอบรมประชาธิปไตย

อรารณ พนาพันธ์ ได้ศึกษาเกี่ยวกับการจัดสถานักเรียนในโรงเรียนมัธยมศึกษา เพื่อศึกษาข้อเท็จจริง เกี่ยวกับลักษณะ และวิธีการจัดสถานักเรียน ตลอดจนความคิดเห็นของครูและนักเรียนเกี่ยวกับปัญหาในการจัดสถานักเรียน โดยชักกลุ่มตัวอย่างคือ ครูและนักเรียนในโรงเรียนราษฎร์และโรงเรียนรัฐบาล รวม 8 แห่ง ในจังหวัดกรุงเทพมหานคร จำนวนทั้งสิ้น 416 คน โดยใช้แบบสอบถามที่ผู้วิจัยสร้างขึ้นเป็นเครื่องมือ พบว่า⁸⁸ กิจกรรมสถานักเรียนเป็นแหล่งกลางในการฝึกฝนให้นักเรียนมีประสบการณ์ในการปกครองการบริหารงานตามระบอบประชาธิปไตย ทั้งเปิดโอกาสให้นักเรียนได้ฝึกฝนตนเอง เพื่อเป็นพลเมืองดีในสังคมประชาธิปไตย ตลอดจนเป็นตัวแทนของนักเรียนและเป็นแหล่งกลางของการจัดกิจกรรมต่าง ๆ ของนักเรียน ทั้งภายในและภายนอก

---

⁸⁸อรารณ พนาพันธ์, "การจัดสถานักเรียนในโรงเรียนมัธยมศึกษา," (วิทยานิพนธ์ปริญญาครุศาสตรมหาบัณฑิต ภาควิชามัธยมศึกษา บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2518), หน้า 65-67.

โรงเรียน และสภานักเรียนยังมีสิทธิและหน้าที่ในการจัดกิจกรรมที่ได้รับมอบหมายจากโรงเรียน และกิจกรรมที่ได้รับความเห็นจากอาจารย์ที่ปรึกษา พิจารณาออกระเบียบข้อบังคับที่ไม่ขัดต่อนโยบายของโรงเรียน และแก้ไขข้อบังคับต่างๆของสภานักเรียน ควบคุม ตรวจสอบ และยับยั้งการทำงาน ของคณะกรรมการบริหาร และเสนอแนะให้ข้อคิดเห็นเกี่ยวกับการดำเนินงานโดยทั่ว ๆ ไปของโรงเรียน ตลอดจนพิพากษาคดีของนักเรียน เสนอผลการพิจารณาต่อผู้บริหารโรงเรียนเพื่อสั่งการตามสมควร ส่วนปัญหาในการจัดสภานักเรียนนั้น เนื่องจากครูและนักเรียนขาดประสบการณ์และความรู้ในการจัดสภานักเรียน ขาดความร่วมมือจากสมาชิกสภานักเรียน ครู ผู้บริหารโรงเรียนและนักเรียน

นอกจากนี้กลุ่มตัวอย่างยังได้ให้ข้อเสนอแนะในการจัดและปรับปรุงกิจกรรมสภานักเรียน ดังนี้คือ

1. ควรให้ความรู้ต่าง ๆ เกี่ยวกับสภานักเรียนแก่ครูและนักเรียน
2. อาจารย์ที่ปรึกษาควรเป็นผู้ที่มีคุณสมบัติเหมาะสม
3. ควรมีการประชุมหารือระหว่างครู นักเรียน และผู้บริหารโรงเรียน
4. ผู้บริหารควรส่งเสริมและสนับสนุนเด็กในการจัดกิจกรรมต่าง ๆ
5. ควรมีการเลือกตั้งสมาชิกตามระบอบประชาธิปไตย
6. ควรมีธรรมนูญสภานักเรียน
7. สมาชิกสภานักเรียนควรวางตนเป็นกลางและรู้จักสิทธิและหน้าที่ของตนเอง
8. หลังการประชุมควรมีการรายงานการประชุมติดประกาศให้ทราบทุกครั้ง
9. กิจกรรมที่สภานักเรียนจัดขึ้นควรเป็นประโยชน์ทั้งในโรงเรียนและต่อชุมชนด้วย
10. ควรมีการประชุมผลเผลอมละ 1 ครั้ง
11. ควรมีการวางแผนที่ดีในการจัดกิจกรรมต่าง ๆ ของสภานักเรียน

สมคิด ตีร์คมี ได้ศึกษาการเปรียบเทียบทัศนคติของครูและผู้บริหารที่มีต่อกิจกรรมนักเรียนในโรงเรียนมัธยมศึกษาของรัฐบาลในเขตการศึกษา 12 เพื่อศึกษาและเปรียบเทียบว่าครูและผู้บริหารในโรงเรียนมัธยมศึกษาของรัฐบาลในเขตการศึกษา 12 มีทัศนคติต่อกิจกรรมนักเรียนเป็นอย่างไร มีปัญหาและอุปสรรคอะไรที่เกิดขึ้นจากการจัดกิจกรรมนักเรียน โดยใช้กลุ่มตัวอย่างคือ ศึกษาธิการจังหวัด ผู้ช่วยศึกษาธิการจังหวัด ศึกษาธิการอำเภอ ผู้ช่วยศึกษาธิการอำเภอ

ผู้อำนวยการโรงเรียน ผู้ช่วยผู้อำนวยการโรงเรียน อาจารย์ใหญ่ ผู้ช่วยอาจารย์ใหญ่และ
 อาจารย์ที่เกี่ยวข้องกับโรงเรียนมัธยมศึกษาของรัฐบาลในเขตการศึกษา 12 จำนวน 8 โรงเรียน
 รวมกลุ่มตัวอย่างทั้งสิ้นจำนวน 299 คน โดยใช้แบบสอบถามที่ผู้วิจัยสร้างขึ้นเป็นเครื่องมือ พบว่า⁸⁹
 ผู้บริหารและครูต่างก็มีทัศนคติต่อกิจกรรมสภานักเรียนอยู่ในเกณฑ์สูง เพราะเห็นว่าสภานักเรียนมี
 คุณค่าและประโยชน์ต่อนักเรียนหลายด้าน เช่น จะปลูกฝังแนวทางการปกครองแบบประชาธิปไตย
 มากที่สุด มีส่วนช่วยในการพัฒนาเด็กให้เป็นผู้ใหญ่ที่ดี มีความรับผิดชอบสูง รู้จักสิทธิและหน้าที่ของ
 คนตามระบอบประชาธิปไตย และการเป็นตัวอย่างที่ดีงามให้เด็กรุ่นหลังได้เห็น ส่วนปัญหาและ
 อุปสรรคในการจัดกิจกรรมที่สำคัญ งบประมาณสำหรับการจัดกิจกรรมมีน้อย ครูส่วนใหญ่มิชอบ
 สอนและมีส่วนตัวมากเกินไป อุปกรณ์ที่ใช้สำหรับจัดกิจกรรมมีไม่เพียงพอ ครูส่วนมากขาดความ
 สนใจในการจัดกิจกรรมนักเรียน

วสันต์ พรหมบุญ ได้ศึกษาโปรแกรมการจัดกิจกรรมเสริมหลักสูตรในโรงเรียนประถม
 ศึกษาในกรุงเทพมหานคร เพื่อศึกษาสภาพการจัดกิจกรรมเสริมหลักสูตรในโรงเรียนประถมศึกษา
 โดยใช้กลุ่มตัวอย่างคืออาจารย์และนักเรียนในโรงเรียนประถมศึกษา สังกัดสำนักงานคณะกรรมการ
 การศึกษาเอกชน สังกัดกรุงเทพมหานคร สังกัดกรมสามัญศึกษา ประเภทละ 250 คน รวมเป็น
 กลุ่มตัวอย่างประชากรทั้งสิ้น 500 คน โดยใช้แบบสอบถามที่ผู้วิจัยสร้างขึ้น พบว่า⁹⁰ ปัญหาและ
 อุปสรรคในการจัดกิจกรรมนักเรียนคือ ครูบางคนไม่ให้ความร่วมมือเท่าที่ควร นักเรียนไม่สนใจ
 ไม่เข้าใจและไม่เห็นความสำคัญของกิจกรรมเสริมหลักสูตร เวลาไม่พอ อุปกรณ์ไม่เพียงพอ

⁸⁹สมคิด ตีร์ศมี, "การเปรียบเทียบทัศนคติของครูและผู้บริหารที่มีต่อการจัดกิจกรรม
 นักเรียนในโรงเรียนมัธยมศึกษาของรัฐบาลในเขตการศึกษา 12," (วิทยานิพนธ์การศึกษา
 มหาบัณฑิต บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร, 2520), หน้า 92 และ
 100.

⁹⁰วสันต์ พรหมบุญ, "โปรแกรมการจัดกิจกรรมเสริมหลักสูตรในโรงเรียนประถมศึกษา
 ในกรุงเทพมหานคร," (วิทยานิพนธ์ปริญญาครุศาสตรมหาบัณฑิต ภาควิชาประถมศึกษา บัณฑิตวิทยาลัย
 จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2522), หน้า 168-227.

ผู้ปกครองไม่เห็นความสำคัญ และนอกจากนั้นผู้วิจัยยังได้เสนอแนะการเตรียมการ การดำเนินงาน ตลอดจนการประเมินผลในการจัดกิจกรรมเสริมหลักสูตรดังนี้

1. การจัดเตรียมงานเพื่อให้กิจกรรมดำเนินไปอย่างมีประสิทธิภาพนั้น มีการจัดเตรียมภายใต้การประสานงานของฝ่ายบริหาร อาจารย์และนักเรียนหลายวิธีด้วยกันคือ

- 1.1 ประชุมระหว่างผู้บริหารและผู้มีหน้าที่เกี่ยวข้อง
- 1.2 วางแผนและโปรแกรมการจัดกิจกรรมไว้ตลอดปี
- 1.3 ประชุมครู ชี้แจงวัตถุประสงค์การดำเนินงานและขอความร่วมมือจากทุกฝ่าย
- 1.4 ประชุมนักเรียน ชี้แจงวัตถุประสงค์และการดำเนินงาน
- 1.5 จัดเตรียมงบประมาณ อุปกรณ์ สถานที่ เวลาและบุคลากร

2. การดำเนินการจัดกิจกรรมเสริมหลักสูตร อาจดำเนินการได้ดังนี้

- 2.1 อาจารย์และนักเรียนร่วมกันวางแผนงาน
- 2.2 นักเรียนในรูปคณะกรรมการ แบ่งหน้าที่รับผิดชอบและดำเนินการโดยมี

อาจารย์ฝ่ายกิจกรรมเป็นที่ปรึกษา คอยให้คำปรึกษาและควบคุมดูแลอย่างใกล้ชิด

- 2.3 แบ่งหน้าที่รับผิดชอบให้ทั่วถึง โดยคำนึงถึงความสามารถและความเหมาะสม
- 2.4 อาจารย์ควรเปิดโอกาสให้นักเรียนมีความรับผิดชอบ แสดงความคิดเห็น

ความสามารถให้มากที่สุด

- 2.5 มีการประสานงานอย่างใกล้ชิดทั้งฝ่ายบริหาร อาจารย์ฝ่ายกิจกรรมและ

นักเรียน

3. การประเมินผล

- 3.1 ประเมินผลทุกครั้งที่มีการจัดกิจกรรม หรืออย่างน้อยการประเมินผลเป็น

ระยะ ๆ

- 3.2 ฝ่ายบริหาร ฝ่ายกิจกรรม สมาชิก นักเรียน ผู้ปกครองและผู้ร่วมกิจกรรม

ช่วยกันประเมินผล

- 3.3 การประเมินผลต้องมีการประเมินด้านวัตถุประสงค์ วิธีการจัด อุปกรณ์

จำนวนผู้เข้าร่วมกิจกรรม เวลา สถานที่ คุณค่าที่ได้รับ และความคิดเห็นอันเป็นประโยชน์ต่อการจัดกิจกรรม

- 3.4 เมื่อประเมินผลแล้วต้องแจ้งให้สมาชิกทราบ และบันทึกเป็นหลักฐานเพื่อ

นำไปปรับปรุงแก้ไขในการจัดกิจกรรมครั้งต่อ ๆ ไป

ปิยาดิ ฝังคะ เปาระ ได้ศึกษาการจัดกิจกรรมนักเรียนในโรงเรียนประถมศึกษา เพื่อสำรวจปัญหาและความต้องการและข้อเสนอแนะ เกี่ยวกับการจัดกิจกรรมนักเรียนในโรงเรียนประถมศึกษา โดยยใช้กลุ่มตัวอย่างคือ ครูใหญ่ ครูและนักเรียนชั้นประถมศึกษา 6 โรงเรียนประถมศึกษา สังกัดกรุงเทพมหานคร จำนวนทั้งสิ้น 500 คน โดยยใช้แบบสอบถามที่ผู้วิจัยสร้างขึ้นเป็น เครื่องมือ พบว่า⁹¹ กิจกรรมส่วนใหญ่ผู้บริหารและครูจะจัดขึ้นเอง นักเรียนไม่ทราบวัตถุประสงค์ และวิธีการดำเนินงานที่แน่ชัด นักเรียนจึงไม่เห็นความสำคัญ เมื่อจัดกิจกรรมแล้วไม่มีการประเมินผลอย่างสม่ำเสมอ และมีปัญหาเรื่องการเงิน เวลา อุปกรณ์และสถานที่

พระพงษ์ ศรีเหนียง ได้ศึกษาความคิดรวบยอดเกี่ยวกับพลเมืองดีในวิถีชีวิตประชาธิปไตย ของนักเรียนโรงเรียนบ้านพุ่มวง เพื่อศึกษาความคิดรวบยอดเกี่ยวกับพลเมืองดีในวิถีชีวิตประชาธิปไตย ของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 3, 4, 5 และ 6 ของนักเรียนโรงเรียนบ้านพุ่มวง เปรียบเทียบกับ เกณฑ์ที่คาดหวัง กลุ่มตัวอย่างที่ใช้เป็นนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 3, 4, 5 และ 6 โรงเรียนบ้านพุ่มวง ตำบลหนองชุมพล อําเภอเขาย้อย จังหวัดเพชรบุรี รวม 100 คน โดยยใช้แบบสำรวจความคิด รวบยอดเกี่ยวกับพลเมืองดีในวิถีชีวิตประชาธิปไตย 8 คุณลักษณะ จำนวน 30 สถานการณ์ พบว่า⁹² จำนวนนักเรียนที่มีพฤติกรรมแสดงความคิดรวบยอดเกี่ยวกับพลเมืองดีในวิถีชีวิตประชาธิปไตยสูงกว่า เกณฑ์ที่คาดหวัง ได้แก่ คุณลักษณะต่อไปนี้คือ การมีความรับผิดชอบ การทำงานเป็นหมู่คณะ การ เคารพในความเสมอภาคของมนุษย์ การมีวินัยในตนเอง การรู้จักสิทธิและหน้าที่ของตนเองและผู้อื่น การยอมรับในเหตุผล ความคิดรวบยอดใกล้เคียงกับเกณฑ์ที่คาดหวังได้แก่ คุณลักษณะการใช้เสียง ช่างมากในการตัดสินใจ และความคิดรวบยอดต่ำกว่าเกณฑ์ที่คาดหวังได้แก่ คุณลักษณะการเชื่อ

⁹¹ปิยาดิ ฝังคะ เปาระ, "การจัดกิจกรรมนักเรียนในโรงเรียนประถมศึกษา," (วิทยานิพนธ์ปริญญาครุศาสตรมหาบัณฑิต ภาควิชาประถมศึกษา บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์ มหาวิทยาลัย, 2522), หน้า 82.

⁹²พระพงษ์ ศรีเหนียง, "การศึกษาเกี่ยวกับความคิดรวบยอดเกี่ยวกับพลเมืองดีในวิถีชีวิตประชาธิปไตยของโรงเรียนบ้านพุ่มวง," (วิทยานิพนธ์ปริญญาศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต ภาควิชา การศึกษา บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, 2524), หน้า 90-92.

ในวิธีการการหาเหตุผลเชิงวิทยาศาสตร์ ผู้วิจัยได้เสนอแนะสำหรับครูทั่วไปดังนี้

1. เพื่อให้การปลูกฝังประชาธิปไตยแก่นักเรียนบังเกิดผลสำเร็จ ครูทุกคนควรเป็นผู้ตระหนักในคุณค่าของประชาธิปไตย มีค่านิยมที่เอื้ออำนวยต่อประชาธิปไตยที่เกิดขึ้นจากความปรารถนาของครูอย่างจริงจัง
2. ในการสอนทุกวิชา ควรปรับปรุงกระบวนการเรียนการสอนของโรงเรียน บ้านมุ่งงาให้เข้าให้เหมาะสมกับสภาพแวดล้อมของโรงเรียน เพื่อพัฒนาคุณลักษณะของพลเมือง คีในวิถีชีวิตประชาธิปไตยแก่เยาวชน
3. ครูทุกคนควรร่วมมือกันพัฒนาความเป็นประชาธิปไตยแก่นักเรียน ำให้นักเรียนทำงานเป็นกลุ่ม การแสดงความคิดเห็น การรู้จักแสวงหาความรู้ วิธีการอยู่ร่วมกับคนอื่น เป็นต้น ทั้งนี้เพื่อให้นักเรียนเกิดทักษะการดำรงชีวิตในสังคมประชาธิปไตยจากประสบการณ์ตรง
4. การเรียนการสอนควรเน้นเรื่องการเชื่อในวิธีการหาเหตุผลเชิงวิทยาศาสตร์ให้มาก

อนงค์ศิริ วิชาลัย ได้ศึกษาการจัดกิจกรรมนักเรียนในโรงเรียนประถมศึกษา สังกัดสำนักงานการประถมศึกษาจังหวัดพะเยา เพื่อศึกษาสภาพการจัดกิจกรรมนักเรียนในโรงเรียนประถมศึกษา สังกัดสำนักงานการประถมศึกษาจังหวัดพะเยา กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการศึกษาคือ ครูใหญ่ ครู และนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 4-6 ในโรงเรียนสังกัดสำนักงานการประถมศึกษาจังหวัดพะเยา จำนวน 1080 คน โดยใช้แบบสอบถามที่ผู้วิจัยปรับปรุงมาจากของ วสันต์ พรหมบุญ และ อนุชา เทวราชสมบูรณ์ พบว่า⁹³ เกี่ยวกับการปกครองและการประชุม โรงเรียนส่วนใหญ่ได้จัดให้มีการอบรมหน้าเสาธงตอนเช้าก่อนเข้าห้องเรียน การประชุมอบรมทุกๆวันสลับสัปดาห์โดยจัดครูเวรผลัดเปลี่ยนกันอบรม การพบปะนักเรียนก่อนเริ่มเรียนและก่อนกลับบ้านของครูประจำชั้น บางโรงเรียนมีการจัดตั้งสารวัตรนักเรียนเพื่อดูแลความเรียบร้อยภายในโรงเรียน การจัดตั้ง

⁹³อนงค์ศิริ วิชาลัย, "การจัดกิจกรรมนักเรียนในโรงเรียนประถมศึกษา สำนักงานการประถมศึกษาจังหวัดพะเยา," (วิทยานิพนธ์ปริญญาครุศาสตรมหาบัณฑิต ภาควิชาประถมศึกษา บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2525), หน้า 95.

สถานักเรียน มีคณะกรรมการนักเรียนปกครองตนเอง ส่วนปัญหาและอุปสรรคในการจัดกิจกรรมพบว่า โรงเรียนส่วนใหญ่ประสบปัญหาในด้านงบประมาณที่ขาดเงินการ โรงเรียนขาดอุปกรณ์ และสถานที่ที่จะจัดกิจกรรม ขาดบุคลากรที่มีความรู้ความสามารถพิเศษ

จวงจันท์ พวงจันท์แดง ได้ศึกษาสภาวะผู้นำของนักเรียนโรงเรียนประถมศึกษา เพื่อศึกษาภาวะผู้นำของนักเรียนในโรงเรียนประถมศึกษาที่ศึกษาตามหลักสูตรประถมศึกษา พุทธศักราช 2521 และเปรียบเทียบภาวะผู้นำของนักเรียนประถมศึกษาในโรงเรียนที่อยู่ในโครงการจัดกิจกรรมประชาธิปไตยกับโรงเรียนธรรมดา โดยใช้กลุ่มตัวอย่างคือ นักเรียนชั้น ประถมปีที่ 5 ของโรงเรียนสังกัดสำนักงานการประถมศึกษาจังหวัดเชียงราย สังกัดเทศบาล และโรงเรียนราษฎร์ ปีการศึกษา 2525 ในจังหวัดเชียงราย จำนวน 500 คน เป็นโรงเรียน ในโครงการจัดกิจกรรมประชาธิปไตย จำนวน 267 คน และนักเรียนในโรงเรียนธรรมดา จำนวน 233 คน เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยคือแบบสำรวจที่ปรับปรุงมาจากแบบสำรวจของ ยายาจ วีระชาติ เป็นแบบปรนัยชนิดเลือกตอบ จำนวน 39 ข้อ พบว่า⁹⁴ ปัญหาหนึ่งที่โรงเรียน ประสบอยู่ในการจัดกิจกรรมประชาธิปไตยในโรงเรียนคือ การใช้เวลาในการดำเนินกิจกรรม หน้าเสาธง โรงเรียนจึงปรับปรุงการดำเนินงานโดยมอบให้คณะกรรมการนักเรียนเป็นผู้พิจารณา ตัดสินความผิดของผู้ที่ทำผิดแทนการร่วมกันพิจารณาหน้าเสาธง และบางโรงเรียนยังประสบปัญหา นักเรียนขาดความศรัทธาในตัวประธานสถานักเรียน ปัญหาเหล่านี้เป็นอุปสรรคสำคัญต่อการ ดำเนินกิจกรรม ซึ่ง จอห์น เมคเคมิก (John McKamie) อ้างถึงใน อรรถรรณ พนาพันธ์ กล่าวถึงปัญหาของการจัดกิจกรรมสถานักเรียนไว้ว่า ในการจัดกิจกรรมสถานักเรียนมีข้อร้อง ทุกข์อยู่เสมอ 2 ข้อ จากสมาชิกสถานักเรียน และคนที่ทำงานเกี่ยวกับสถานักเรียนคือ

1. นักเรียนไม่เห็นคุณค่าและไม่เข้าใจงานของสถานักเรียน

⁹⁴จวงจันท์ พวงจันท์แดง, "ภาวะผู้นำของนักเรียนโรงเรียนประถมศึกษา," (วิทยานิพนธ์ปริญญาครุศาสตรมหาบัณฑิต ภาควิชาประถมศึกษา บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์ มหาวิทยาลัย, 2526), หน้า 67-73.

2. สถานักเรียนไม่มีเวลาเพียงพอในการวัดผลคุณค่าของกิจกรรมต่าง ๆ

ซึ่งจำเป็นต้องหาทางแก้ไข

ผู้วิจัยได้เสนอแนะสำหรับบุคลากรที่เกี่ยวข้องดังนี้

1. ข้อเสนอแนะสำหรับผู้บริหาร

1.1 ควรให้ความรู้แก่ครูและนักเรียนในเรื่องประชาธิปไตย โดยให้มีความรู้ความเข้าใจในหลักการและวิธีการดำรงชีวิตในสังคมประชาธิปไตยและกระตุ้นให้ครูและนักเรียนเห็นความสำคัญของการจัดกิจกรรมประชาธิปไตยในโรงเรียน มีความกระตือรือร้นและสนับสนุนตลอดจนให้ความร่วมมือในการจัดกิจกรรมอย่างจริงจัง

1.2 เพื่อเป็นการประหยัดเวลาในการพิจารณาโทษของผู้ทำความผิดหน้าเสาธงประจำวัน อาจมอบหมายให้คณะกรรมการนักเรียนประจำวัน เป็นผู้พิจารณาโทษร่วมกับสมาชิกในห้องเรียนในเวลาก่อนหรือหลังเลิกเรียน หรือในเวลาว่างที่โรงเรียนได้กำหนดไว้เป็นพิเศษ

1.3 นักเรียนควรได้เลือกประธานนักเรียนด้วยวิธีการประชาธิปไตย

2. ข้อเสนอแนะสำหรับครู

2.1 ครูควรพัฒนานักเรียนระดับประถมศึกษาในคุณลักษณะต่อไปนี้เป็นคือ ความรอบรู้ในหลักการแห่งการเป็นผู้นำ การตัดสินใจ ทักษะการแก้ปัญหา และการประนีประนอม ความรับผิดชอบ การสื่อความหมาย และขันติ

2.2 ครูควรส่งเสริมให้นักเรียนได้ฝึกทำงานร่วมกัน โดยฝึกคิดและฝึกปฏิบัติผลัดกันเป็นผู้นำและผู้ตาม ตลอดจนเปิดโอกาสให้นักเรียนเลือกหัวหน้ากลุ่มเอง

2.3 ครูควรได้ประเมินผลการจัดกิจกรรม และพัฒนาการของเด็กในด้านต่างๆ เป็นระยะๆ

สำหรับนางสาว ได้ศึกษาความต้องการของครูและผู้บริหารในการพัฒนาสมรรถภาพด้านการจัดบริการและด้านการจัดโครงการในโรงเรียนประถมศึกษา สังกัดกรุงเทพมหานคร เพื่อเปรียบเทียบความต้องการในการพัฒนาสมรรถภาพด้านการจัดบริการและการจัดโครงการของครูและผู้บริหารโรงเรียนประถมศึกษา สังกัดกรุงเทพมหานคร ที่มีความแตกต่างกันในด้านขนาดและเขตที่ตั้งของโรงเรียน โดยนำใช้กลุ่มตัวอย่างประชากรคือผู้บริหารโรงเรียนและครู จำนวนทั้งสิ้น

527 คน โดยใช่แบบสอบถามที่ผู้วิจัยสร้างขึ้นเป็นเครื่องมือ พบว่า⁹⁵ ครูและผู้บริหารในโรงเรียนประถมศึกษา สังกัดกรุงเทพมหานคร เห็นความสำคัญของการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนในระดับประถมศึกษาว่ามีได้จำกัดขอบเขตอยู่ในเฉพาะห้องเรียนเท่านั้น แต่ยังคงส่งเสริมประสบการณ์ด้านอื่นๆ ให้แก่นักเรียนตามความสนใจ ความถนัดและความสามารถของแต่ละคนอีกด้วย โรงเรียนประถมศึกษา สังกัดกรุงเทพมหานครทุกโรงเรียนพยายามจัดกิจกรรมเสริมหลักสูตรหลายชนิดให้แก่ นักเรียน แต่ต้องประสบกับปัญหาต่าง ๆ มากมาย เช่น การขาดแคลนครูที่มีความรู้ในการจัดกิจกรรมเฉพาะอย่าง สถานที่คับแคบไม่มีบริเวณสำหรับจัดกิจกรรม อุปกรณ์ในการจัดกิจกรรมไม่เพียงพอ และในบางครั้งครูไม่ให้ความร่วมมือ

สรุปผล จิตต์อาภา ใต้ศึกษารูปแบบของกิจกรรมโรงเรียนประถมศึกษาที่จัดกิจกรรมดีเด่น ตามลักษณะดีเด่นของกิจกรรม 6 รูปแบบ คือ ด้านการเรียนการสอน ด้านการเกษตร ด้านสหการ ด้านการส่งเสริมประชาธิปไตย ด้านความสัมพันธ์กับชุมชน และด้านการบริการเพื่อส่งเสริมพัฒนาการของนักเรียน โดยใช่กลุ่มตัวอย่างจากโรงเรียนประถมศึกษาทั่วประเทศ จำนวนทั้งสิ้น 83 โรงเรียน โดยใช่แบบบันทึกคุณสมบัติและกิจกรรมโรงเรียนประถมศึกษา โดยผู้วิจัยและผู้ทบทวนที่นิเทศในโรงเรียนบันทึกข้อมูลแทนผู้วิจัย พบว่า⁹⁶

1. หลักการสำคัญที่ทำให้โรงเรียนสามารถจัดทำกิจกรรมส่งเสริมประชาธิปไตย ได้ดีเด่น ได้แก่ การที่ครูเข้าใจหลักการประชาธิปไตย มีความอดทนในการฝึกให้นักเรียนมีวินัย และความรับผิดชอบในตนเองและกลุ่ม อันเป็นพื้นฐานเบื้องต้นของประชาธิปไตย

⁹⁵สำหรับราย แดงนาา, "ความต้องการของครูและผู้บริหารในการพัฒนาสมรรถภาพด้านการจัดบริการและการจัดโครงการในโรงเรียนประถมศึกษา สังกัดกรุงเทพมหานคร," (วิทยานิพนธ์ปริญญาครุศาสตรมหาบัณฑิต ภาควิชาประถมศึกษา บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2527), หน้า 173-174.

⁹⁶สรุปผล จิตต์อาภา, "รูปแบบของกิจกรรมโรงเรียนประถมศึกษากิจกรรมดีเด่น," (วิทยานิพนธ์ปริญญาครุศาสตรมหาบัณฑิต ภาควิชาประถมศึกษา บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2527), หน้า 110-130.

2. การจัดกิจกรรมส่งเสริมประชาธิปไตยในโรงเรียน สามารถจัดได้ทั้งในโรงเรียนขนาดใหญ่ กลางและเล็ก เพียงแต่จะมีความแตกต่างของรูปแบบในการจัดบางลักษณะกิจกรรมเท่านั้น

3. ลักษณะการบริหารกิจกรรมเป็นองค์ประกอบที่สำคัญยิ่งในการดำเนินงาน เพราะก่อนที่ครูจะสามารถฝึกให้นักเรียนมีวิถึคุณประชาธิปไตย ลักษณะการบริหารงานของผู้บริหารโรงเรียนและคณะครูจะต้องเป็นประชาธิปไตยเสียก่อน

4. ลักษณะของการจัดกิจกรรมมี 4 แบบ คือ

- 4.1 กิจกรรมสร้างบรรยากาศประชาธิปไตย
- 4.2 กิจกรรมนักเรียนดำเนินการปกครองโดยใช้สภานักเรียน
- 4.3 กิจกรรมการเรียนการสอนที่ส่งเสริมประชาธิปไตย
- 4.4 กิจกรรมเสริมหลักสูตรที่ส่งเสริมประชาธิปไตย

ผู้วิจัยได้เสนอแนะว่า กิจกรรมการส่งเสริมประชาธิปไตยแก่นักเรียนเป็นกิจกรรมที่ควรจัดเพื่อเป็นการฝึกฝนให้นักเรียนทำงานเป็นกระบวนการกลุ่ม สามารถช่วยครูในการจัดกิจกรรมเพื่อเป็นการฝึกฝนให้นักเรียนทำงานเป็นกระบวนการกลุ่ม สามารถช่วยครูในการจัดกิจกรรมอื่น ๆ ได้ทุกกิจกรรม เป็นการลดภาระ ลดเวลาของครูและสามารถทำให้โรงเรียนจัดกิจกรรมได้ดีเด่นโดยง่าย

วิไลรัตน์ ยิ้มแจ้ง ได้ศึกษาการนำเสนอรูปแบบการจัดสภานักเรียนในโรงเรียนประถมศึกษาขนาดเล็กลงชนบท เพื่อนำเสนอรูปแบบการจัดสภานักเรียนที่เหมาะสมสำหรับโรงเรียนประถมศึกษาขนาดเล็กลงชนบท โดยใช้กลุ่มตัวอย่างคือ ผู้บริหารโรงเรียนและครูผู้สอนในโรงเรียนประถมศึกษาขนาดเล็กลงชนบท สังกัดสำนักงานคณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติ เขตการศึกษา 12 จำนวนทั้งสิ้น 336 คน โดยใช้แบบสอบถามที่ผู้วิจัยสร้างขึ้นเพื่อสำรวจความคิดเห็นหรือข้อเสนอแนะเกี่ยวกับรูปแบบการจัดสภานักเรียนที่ผู้วิจัยนำเสนอ เป็นเครื่องมือพว่ 97 ปัญหาและ

97วิไลรัตน์ ยิ้มแจ้ง, "การนำเสนอรูปแบบการจัดสภานักเรียนในโรงเรียนประถมศึกษาขนาดเล็กลงชนบท," (วิทยานิพนธ์ปริญญาครุศาสตรมหาบัณฑิต ภาควิชาประถมศึกษา บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2527), หน้า 80.

อุปสรรคที่คาดว่าจะพบเมื่อมีการจัดสถานักเรียนตามรูปแบบที่ผู้วิจัยเสนอ ได้แก่ การขาดบุคลากรที่มีความรู้เรื่องสถานักเรียน และไม่เห็นประโยชน์จากการจัดสถานักเรียน สถานที่คับแคบงบประมาณไม่เพียงพอ นอกจากนี้อำนาจสั่งการอยู่ที่ผู้บริหารเพียงคนเดียว ผู้ที่ได้รับมอบหมายให้ทำกิจกรรมใด ๆ ไม่สามารถสั่งการได้

ผู้วิจัยได้เสนอแนะแนวทางแก้ไขโดยให้มีการจัดอบรมให้ความรู้ ความเข้าใจ เช่น จัดฉายภาพยนตร์ ภาพนิ่ง หรือนิทรรศการเกี่ยวกับกิจกรรมสถานักเรียน ตลอดจนชี้แจงให้ทราบถึงประโยชน์ที่จะได้รับจากการจัดกิจกรรมสถานักเรียนแก่บุคลากรที่มีส่วนเกี่ยวข้อง นำคณะครูนักเรียน ไปดูงานโรงเรียนประถมศึกษาที่ประสบความสำเร็จในการจัดสถานักเรียน

ฉวีวรรณ กฤษสินชัย ได้ศึกษาบทบาทของครูตามการรับรู้ของตนเองในการเสริมสร้างค่านิยมและบุคลิกภาพประชาธิปไตยให้แก่นักเรียนประถมศึกษาเขตการศึกษา 6 วัตถุประสงค์ของการวิจัย เพื่อศึกษาบทบาทของครูตามการรับรู้ของตนเองในการเสริมสร้างค่านิยมและบุคลิกภาพประชาธิปไตยให้แก่นักเรียนประถมศึกษาทั้งที่เป็นบทบาทที่ปฏิบัติจริงและบทบาทที่คาดหวัง รวมทั้งศึกษาปัญหาและแนวทางในการปฏิบัติกิจกรรมเพื่อเสริมสร้างค่านิยมและบุคลิกภาพประชาธิปไตยกลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการวิจัยเป็นครูสังกัดสำนักงานคณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติ เขตการศึกษา 6 จำนวน 378 คน ผลการวิจัยพบว่า⁹⁸ การปฏิบัติจริงในการจัดกิจกรรมเพื่อเสริมสร้างค่านิยมและบุคลิกภาพประชาธิปไตยของครูอยู่ในระดับปานกลาง บทบาทในการจัดกิจกรรมเพื่อเสริมสร้างค่านิยมและบุคลิกภาพคือบทบาทด้านการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนตามหลักสูตรประถมศึกษา พุทธศักราช 2521 การเปรียบเทียบบทบาทที่ปฏิบัติจริง และที่คาดหวังของครูในด้าน การเสริมสร้างค่านิยมและบุคลิกภาพประชาธิปไตย อันได้แก่ การจัดกิจกรรมการเรียนการสอน การจัดกิจกรรมเสริมหลักสูตร และการจัดกิจกรรมร่วมระหว่างโรงเรียนและชุมชน พบว่าแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญในการเปรียบเทียบบทบาทที่ปฏิบัติจริงและบทบาทที่คาดหวังของครู

⁹⁸ฉวีวรรณ กฤษสินชัย, "บทบาทของครูตามการรับรู้ของตนเองในการเสริมสร้างค่านิยมและบุคลิกภาพประชาธิปไตยให้แก่นักเรียนประถมศึกษา เขตการศึกษา 6," (วิทยานิพนธ์ปริญญาโท สาขาบริหารการศึกษา จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2528), บทคัดย่อ.

จาแนกตามขนาดโรงเรียนแล้วไม่แตกต่างกัน และในการจาแนกตามระดับวุฒิการศึกษาก็ไม่แตกต่างกันอีกด้วย ส่วนในด้านความคิดเห็นของครูเกี่ยวกับปัญหาและแนวทางในการเสริมสร้างค่านิยมและบุคลิกภาพประชาธิปไตยให้แก่นักเรียนมีปัญหาทั้ง เรื่องการให้ความสนาจานาการนิเทศ ติดตามผล และให้ข้อเสนอแนะแก่ครูน้อยเกินไป และการขาดสื่อการสอนอีกด้วย

ศรีอูทัย กมุทชาติ ได้ศึกษาการจัดสภานักเรียนของโรงเรียนในโครงการส่งเสริมประชาธิปไตยระดับประถมศึกษา สังกัดสำนักงานการประถมศึกษาจังหวัดอุบลราชธานี ที่มีการจัดกิจกรรมสภานักเรียน ก่อนปีการศึกษา 2528 จากกลุ่มตัวอย่างจำนวน 1,266 คน ประกอบด้วยผู้บริหารโรงเรียน ครูและนักเรียนในโรงเรียน สรุปผลการวิจัยได้ดังนี้⁹⁹

1. การจัดสภานักเรียน โรงเรียนส่วนใหญ่เริ่มจัดสภานักเรียนในปีการศึกษา 2527

1.1 การเตรียมการ ทั้งผู้บริหารโรงเรียนและครูที่ปรึกษาสภานักเรียนได้ศึกษาการจัดสภานักเรียนจากเอกสารและสิ่งพิมพ์ต่าง ๆ และไปศึกษาดูงานการจัดสภานักเรียนในโรงเรียนต่าง ๆ ที่ได้จัดสภานักเรียนแล้ว ส่วนประธานสภานักเรียนศึกษาจากโรงเรียนของตนเองในปีการศึกษาที่ผ่านมา การวางแผนและกำหนดโครงการจัดสภานักเรียนในโรงเรียน ผู้บริหารวางแผนและกำหนดโครงการจัดสภานักเรียนในโรงเรียนร่วมกับคณะครู การกำหนดบทบาทหน้าที่ของสภานักเรียนคณะกรรมการสภานักเรียนเป็นผู้กำหนดบทบาทหน้าที่ของสภานักเรียนโดยการประชุมตกลงร่วมกันด้วยความเห็นชอบของครูที่ปรึกษาสภานักเรียน การทำความเข้าใจกับคณะครู นักเรียนและผู้ปกครองนักเรียนด้วยการประชุมชี้แจง และโรงเรียนได้เตรียมการเพื่ออำนวยความสะดวกในการจัดสภานักเรียน

1.2 การดำเนินงาน การเลือกครูที่ปรึกษาสภานักเรียน คณะครูในโรงเรียน

---

⁹⁹ศรีอูทัย กมุทชาติ, "การจัดสภานักเรียนของโรงเรียนในโครงการส่งเสริมประชาธิปไตยระดับประถมศึกษา สังกัดสำนักงานการประถมศึกษาจังหวัดอุบลราชธานี," (วิทยานิพนธ์ปริญญาครุศาสตรมหาบัณฑิต ภาควิชาบริหารการศึกษา บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2529), บทคัดย่อ.

เป็นผู้เลือกแล้ว ผู้บริหารแต่งตั้ง นักเรียนที่มีสิทธิ์ในการลงคะแนนเสียงในการเลือกประธาน สภานักเรียนและคณะกรรมการสภานักเรียน ได้แก่ นักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 3, 4, 5 และ 6 ส่วนวิธีการเลือกประธานสภานักเรียนและคณะกรรมการสภานักเรียนนั้น ใช้วิธีการสมัครรับ เลือกตั้ง เป็นรายบุคคล กิจกรรมที่สภานักเรียนรับผิดชอบดำเนินการคือ การรักษาความสะอาด และพัฒนาบริเวณโรงเรียน การจัดกิจกรรมหน้าเสาธงตอนเช้าก่อนเข้าเรียน การเดินแถวกลับบ้านและการจัดกิจกรรมในวันสำคัญต่าง ๆ

1.3 การประเมินผล การจัดกิจกรรมสภานักเรียนมีผลทำให้ นักเรียนส่วนใหญ่ ของโรงเรียน ความรับผิดชอบในหน้าที่ที่ได้รับมอบหมาย รู้จักปรับตัวให้ทำงานร่วมกับผู้อื่นได้ มีความสามัคคี รักหมู่ รักคณะ รู้จักวิถีและหน้าที่ของตนเองและผู้อื่น และรู้จักการเป็นผู้นำและ ผู้ติดตามที่ดี การจัดสภานักเรียนในโรงเรียนได้ผลน่าพอใจ แต่ยังคงต้องปรับปรุงบ้าง เกี่ยวกับวิธีการประเมินผล

2. ปัญหาและอุปสรรคในการจัดสภานักเรียน ทั้งผู้บริหารโรงเรียน ครูที่ปรึกษา สภานักเรียนและประธานสภานักเรียนมีปัญหาและอุปสรรคเช่นเดียวกันคือ ไม่สามารถกำหนด รูปแบบของสภานักเรียนที่เหมาะสมกับสภาพของโรงเรียนได้ และในการดำเนินงานมีปัญหาคือ คณะกรรมการสภานักเรียนมีความรู้และทักษะในการปฏิบัติงานไม่เพียงพอ คณะกรรมการสภานักเรียนบางคนไม่เข้าใจบทบาทและหน้าที่ของตนเอง ขาดการกระตือรือร้นในการปฏิบัติงาน นักเรียนบางส่วนในโรงเรียนขาดความรับผิดชอบในหน้าที่ที่ได้รับมอบหมาย นอกจากนั้นคณะครู คณะกรรมการสภานักเรียน นักเรียนและผู้ปกครองนักเรียน ยังไม่ค่อยเห็นความสำคัญและยังไม่ให้การสนับสนุนเท่าที่ควร

ผู้วิจัยได้เสนอแนะ เกี่ยวกับแนวทางการจัดสภานักเรียนในโรงเรียนประถมศึกษา ไว้ดังนี้

1. การเตรียมการ ก่อนจะดำเนินการจัดสภานักเรียนในโรงเรียน ผู้บริหาร โรงเรียนและคณะครูในโรงเรียนควรจะได้มีการศึกษารายละเอียดเกี่ยวกับรูปแบบของการจัด สภานักเรียนเป็นอย่างดี ก่อนการตัดสินใจเลือกรูปแบบที่สอดคล้องและเหมาะสมกับสภาพ โรงเรียน อนึ่ง การทำความเข้าใจกับบุคลากรที่เกี่ยวข้องกันทั้งในโรงเรียนและชุมชน ก็มี ความจำเป็นที่จะต้องดำเนินการเพื่อให้บุคคลเหล่านั้นได้เข้าใจและ เห็นความสำคัญของการจัด กิจกรรมสภานักเรียน

2. การดำเนินงานโรงเรียนควรจัดคำที่มีข้อบังคับหรือธรรมนูญของสภานักเรียน ครูที่ปรึกษาสภานักเรียนตลอดจนประธานสภานักเรียนและคณะกรรมการสภานักเรียน ควรมาจากการเลือกตั้งโดยนักเรียนเป็นผู้มีสิทธิในการลงคะแนนเสียง และโรงเรียนควรส่งเสริมให้สภานักเรียนมีบทบาทในการจัดกิจกรรมต่าง ๆ ของโรงเรียน จัดสิ่งแวดล้อมความสะอาดในการปฏิบัติงานของสภานักเรียนและงบประมาณในการจัดกิจกรรม

3. การประเมินผล โรงเรียนควรจัดให้มีการประเมินผลอย่างน้อยภาคเรียนละ 1 ครั้ง และใช้เครื่องมือหลาย ๆ อย่างในการประเมินผล และควรรีบบุคลากรทุกฝ่ายมีส่วนร่วมในการประเมินผล

ลาวัญญ์ รักไทยดี ได้ศึกษาการส่งเสริมวิถีชีวิตแบบประชาธิปไตยในนักเรียนของครูโรงเรียนประถมศึกษาสังกัดกรุงเทพมหานคร ตามการรับรู้ของตนเอง ใช้กลุ่มตัวอย่างคือครูผู้สอนในโรงเรียนประถมศึกษาสังกัดกรุงเทพมหานคร จำนวน 655 คน จาก 63 โรงเรียน ผลการวิจัยสรุปได้ดังนี้¹⁰⁰

1. ครูประถมศึกษาสังกัดกรุงเทพมหานครมีการปฏิบัติกิจกรรมที่เป็นการส่งเสริมวิถีชีวิตประชาธิปไตยให้นักเรียนทั้ง 3 ด้าน คือ คาราวธรรม สามัคคีธรรมและปัญญารธรรม ในระดับที่ไม่แตกต่างกัน คือในระดับปานกลาง

2. เมื่อพิจารณาแยกกันแต่ละคุณลักษณะของวิถีชีวิตประชาธิปไตยแล้ว พบว่า

2.1 ครูประถมศึกษาสังกัดกรุงเทพมหานครปฏิบัติกิจกรรมที่ส่งเสริมวิถีชีวิตประชาธิปไตยในนักเรียนด้านคาราวธรรมในระดับมาก เช่น การสอนให้นักเรียนเคารพและปฏิบัติตามกฎ ข้อบังคับและระเบียบแบบแผนต่าง ๆ ของโรงเรียน การฝึกให้นักเรียนรู้จักระเบียบวินัย รวมทั้งการเคารพและปฏิบัติตามกฎหมายเบื้องต้น การสอนให้นักเรียนทักทายเมื่อได้ยิน

¹⁰⁰ลาวัญญ์ รักไทยดี, "การส่งเสริมวิถีชีวิตแบบประชาธิปไตยในนักเรียนของครูโรงเรียนประถมศึกษาสังกัดกรุงเทพมหานคร ตามการรับรู้ของตนเอง," (วิทยานิพนธ์ปริญญาครุศาสตรมหาบัณฑิต ภาควิชาประถมศึกษา บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2529), บทคัดย่อ.

เพลงสรรเสริญพระบารมี

2.2 ครูประถมศึกษาสังกัดกรุงเทพมหานครมีการปฏิบัติที่เป็นการส่งเสริมวิถีชีวิตประชาธิปไตยในนักเรียนด้านสามัคคีธรรมในระดับปานกลาง เช่น การจัดกิจกรรมให้นักเรียนแต่ละชั้นร่วมกันรับผิดชอบเรื่องความสะอาดในแต่ละส่วนของบริเวณโรงเรียน การฝึกนักเรียนที่ทำงานส่วนรวมอย่างเต็มความสามารถโดยไม่เกี่ยงงานผู้อื่น การส่งเสริมให้นักเรียนได้ฝึกตนเองโดยหาที่รู้จักรับผิดชอบหน้าที่และผลประโยชน์ของตนเอง ส่วนกิจกรรมที่ครูประถมศึกษาปฏิบัติในระดับน้อยคือ การสนับสนุนให้นักเรียนได้ร่วมกันจัดทำหนังสือพิมพ์ประจำห้องเรียน

2.3 ครูประถมศึกษาสังกัดกรุงเทพมหานคร มีการปฏิบัติที่เป็นการส่งเสริมวิถีชีวิตประชาธิปไตยในนักเรียนด้านปัญหาธรรมในระดับปานกลาง เช่น การแนะนำให้นักเรียนดูข่าวโทรทัศน์เพื่อเสริมสร้างความรู้รอบตัวให้เกิดแก่นักเรียน การสอนให้นักเรียนได้เรียนรู้ถึงความสำคัญของการไปช้สิทธิออกเสียง เลือกตั้งตามระบอบประชาธิปไตย การสอนให้นักเรียนเข้าใจเรื่องการปกครองในระบอบประชาธิปไตย ส่วนกิจกรรมที่ครูประถมศึกษาปฏิบัติอยู่ในระดับน้อย ได้แก่ การจัดกิจกรรมการคัดเลือกบุคคลดีเด่นภายในโรงเรียนโดยให้นักเรียนเป็นผู้ดำเนินการร่วมกันกำหนดกฎเกณฑ์การคัดเลือกอย่างยุติธรรมและมีเหตุผล การพูดคุยและถกเถียงปัญหาสำคัญ ๆ ทางการเมืองกับนักเรียน นอกจากนี้ยังพบอีกว่ามีครูประถมศึกษาไม่เคยปฏิบัติกิจกรรมที่เป็นการส่งเสริมวิถีชีวิตประชาธิปไตยในด้านน้อยอยู่ 1 กิจกรรม คือการพานักเรียนไปเข้าชมรัฐสภาและรับฟังการอภิปรายในรัฐสภา เวลาที่มีการเปิดอภิปราย

3. เมื่อพิจารณาแยกตามระดับชั้นที่สอน พบว่า ครูที่ทำการสอนในระดับชั้นประถมศึกษาปีที่ 1-2 มีการปฏิบัติกิจกรรมที่เป็นการส่งเสริมวิถีชีวิตแบบประชาธิปไตยด้านคาราวธรรมอยู่ในระดับมาก ปฏิบัติด้านสามัคคีธรรมและด้านปัญหาธรรมในระดับปานกลาง ส่วนครูประถมศึกษาปีที่ทำการสอนอยู่ในระดับชั้นประถมศึกษาปีที่ 3-4 และ 5-6 มีการปฏิบัติกิจกรรมที่เป็นการส่งเสริมวิถีชีวิตประชาธิปไตยด้านคาราวธรรมและสามัคคีธรรมในระดับมาก ปฏิบัติด้านปัญหาธรรมในระดับปานกลาง

ราตรี แอ่อม ได้ศึกษาบทบาทของผู้บริหาร ครูที่ปรึกษาและครูผู้สอนในการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนเพื่อพัฒนาประชาธิปไตยในโรงเรียนประถมศึกษา สังกัดสำนักงานการประถมศึกษาจังหวัดราชบุรี โดยได้กลุ่มตัวอย่างคือ ผู้บริหาร ครูที่ปรึกษาและครูผู้สอนชั้นประถมศึกษาปีที่

2, 4 และ 6 ในการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนเพื่อพัฒนาประชาธิปไตยในโรงเรียน ประถมศึกษาสังกัดสำนักงานการประถมศึกษาจังหวัดราชบุรี ผลการวิจัยพบว่า¹⁰¹ โดยส่วนรวม แล้วผู้บริหาร ครูที่ปรึกษาและครูผู้สอนชั้นประถมศึกษาปีที่ 2, 4 และ 6 ได้ปฏิบัติบทบาทในการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนเพื่อพัฒนาประชาธิปไตยในโรงเรียนประถมศึกษาทั้ง 3 ด้าน คือ ด้านการเตรียมการจัดกิจกรรม ด้านการดำเนินการจัดกิจกรรมและด้านการประเมินผลการจัดกิจกรรมอยู่ในระดับที่น่าพอใจ คือ ได้ปฏิบัติบทบาทอยู่ในระดับ "ปฏิบัติเกือบเป็นประจำ" ในทุกด้าน ยกเว้นครูผู้สอนชั้นประถมศึกษาปีที่ 2 ได้ปฏิบัติบทบาทในการฝึกฝนนักเรียนให้มีวิถีชีวิตประชาธิปไตยด้านคารวะธรรมอยู่ในระดับ "ปฏิบัติเป็นประจำ"

ประภาร์ตน์ สายวงศ์ ได้ศึกษาความคิดเห็นของครูสังคมศึกษาเกี่ยวกับปัญหาการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนเพื่อพัฒนาประชาธิปไตยในโรงเรียนมัธยมศึกษา โดยมีจุดมุ่งหมายของการวิจัยคือ (1) ศึกษาความคิดเห็นของครูสังคมศึกษาเกี่ยวกับปัญหาการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนเพื่อพัฒนาประชาธิปไตยในโรงเรียนมัธยมศึกษาด้านการจัดและดำเนินการสอนในห้องเรียนและการจัดกิจกรรมเสริมหลักสูตร (2) เปรียบเทียบความคิดเห็นเกี่ยวกับปัญหาการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนเพื่อพัฒนาประชาธิปไตยในโรงเรียนมัธยมศึกษาที่สอนในโรงเรียนที่ตั้งในอำเภอเมืองกับครูสังคมศึกษาที่สอนในโรงเรียนที่ตั้งในอำเภออื่น (3) เปรียบเทียบความคิดเห็นเกี่ยวกับปัญหาการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนเพื่อพัฒนาประชาธิปไตยในโรงเรียนมัธยมศึกษาระหว่างครูสังคมศึกษาที่มีประสบการณ์ในการสอนต่างกัน ผลการวิจัยมีดังนี้¹⁰²

¹⁰¹ราตรี แอ่อม, "บทบาทของผู้บริหาร ครูที่ปรึกษาและครูผู้สอนในการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนเพื่อพัฒนาประชาธิปไตยในโรงเรียนประถมศึกษา สังกัดสำนักงานการประถมศึกษาจังหวัดราชบุรี," (วิทยานิพนธ์ปริญญาครุศาสตรมหาบัณฑิต สาขาบริหารการศึกษา บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2530), บทคัดย่อ.

¹⁰²ประภาร์ตน์ สายวงศ์, "ความคิดเห็นของครูสังคมศึกษาเกี่ยวกับปัญหาการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนเพื่อพัฒนาประชาธิปไตยในโรงเรียนมัธยมศึกษา," (วิทยานิพนธ์ปริญญาครุศาสตรมหาบัณฑิต สาขาการสอนสังคมศึกษา ภาควิชามัธยมศึกษา บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2531), บทคัดย่อ.

1. ความคิดเห็นของครูสังคมนตรีศึกษาเกี่ยวกับปัญหาด้านการจัดและดำเนินการสอนในห้องเรียน เรื่องการวางแผนการเรียนการสอน การวัดและประเมินผลโดยส่วนรวมว่าเป็นปัญหามาก แต่การดำเนินการสอนเห็นว่าเป็นปัญหาน้อย ด้านการจัดกิจกรรมเสริมหลักสูตร เรื่องการดำเนินกิจกรรมเสริมหลักสูตร การวัดและประเมินผลโดยส่วนรวมเห็นว่าเป็นปัญหามาก แต่การวางแผนกิจกรรมเสริมหลักสูตรเห็นว่าเป็นปัญหาน้อย

2. เมื่อเปรียบเทียบความคิดเห็นระหว่างครูสังคมนตรีศึกษาที่สอนในห้องเรียนที่ตั้งในอำเภอเมืองและที่ตั้งในอำเภออื่น ด้านการจัดและดำเนินการสอนในห้องเรียน ปรากฏว่าแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.01 ทั้งสามเรื่อง ซึ่งเป็นไปตามสมมติฐานที่ตั้งไว้ ด้านการจัดกิจกรรมเสริมหลักสูตร เรื่องการวางแผนกิจกรรมเสริมหลักสูตร ปรากฏว่าไม่แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.01 ซึ่งไม่เป็นไปตามสมมติฐานที่ตั้งไว้ เรื่องการดำเนินกิจกรรมเสริมหลักสูตร การวัดและประเมินผล ปรากฏว่าครูสังคมนตรีศึกษาทั้งสองกลุ่มมีความคิดเห็นแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.01 ซึ่งเป็นไปตามสมมติฐานที่ตั้งไว้

3. เมื่อเปรียบเทียบความคิดเห็นระหว่างครูสังคมนตรีศึกษาที่มีประสบการณ์การสอนต่างกันด้านการจัดและดำเนินการสอนในห้องเรียน ปรากฏว่าไม่แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05 ทั้งสามเรื่อง ซึ่งไม่เป็นไปตามสมมติฐานที่ตั้งไว้ ด้านการจัดกิจกรรมเสริมหลักสูตร เรื่องการวางแผนการจัดกิจกรรมเสริมหลักสูตร การวัดและประเมินผล ปรากฏว่าไม่แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05 ซึ่งไม่เป็นไปตามสมมติฐานที่ตั้งไว้ ครูสังคมนตรีศึกษาที่มีประสบการณ์ต่างกันมีความคิดเห็นเรื่องการดำเนินกิจกรรมเสริมหลักสูตรแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05 ซึ่งเป็นไปตามสมมติฐานที่ตั้งไว้ ทั้งสองกลุ่มพบว่าไม่แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญที่ระดับ 0.05 ในเรื่องต่อไปนี้คือ สภาพห้องเรียน บุคลิกภาพของนักเรียน ความสามารถในการเรียนและสภาพทางกายภาพของบ้าน ซึ่งไม่สอดคล้องกับสมมติฐานของการวิจัยนี้ แต่เมื่อเปรียบเทียบการรับรู้ของนักเรียนระหว่างนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1 และนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3 ปรากฏว่า แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญที่ระดับ 0.05 ในเรื่องต่อไปนี้คือ การดำเนินการสอน วิธีการเรียนของนักเรียน ทศนคติของนักเรียนที่มีต่อการเรียนวิชาสังคมนตรีศึกษา สภาพแวดล้อมทางโรงเรียนและอิทธิพลของเพื่อนที่มีต่อการเรียน และเมื่อเปรียบเทียบการรับรู้ของนักเรียนระหว่างนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 2 และนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3 ปรากฏว่าแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญที่ระดับ 0.05 ในเรื่องต่อไปนี้ การดำเนิน

การสอนของครู วิธีการสอนของนักเรียน ทักษะคิของนักเรียนที่มีต่อการเรียนวิชาสังคมศึกษา บุคลิกภาพของครูสังคมศึกษา และสภาพทางเศรษฐกิจของครอบครัว ซึ่งตรงกับข้อสมมติฐานของการวิจัยนี้

รัชณี พลารักษ์ ได้ศึกษาบทบาทของครูโรงเรียนศึกษาสงเคราะห์ในการส่งเสริมวิถีชีวิตประชาธิปไตยให้แก่นักเรียนระดับประถมศึกษา ตามการรับรู้ของครูและนักเรียน กลุ่มตัวอย่างได้แก่ ครูผู้สอนชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 จำนวน 63 คน และนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 จำนวน 459 คน รวมทั้งสิ้น 522 คน จากโรงเรียนศึกษาสงเคราะห์ระดับประถมศึกษาสังกัดกองการศึกษาพิเศษ กรมสามัญศึกษา กระทรวงศึกษาธิการ จำนวน 13 แห่ง ผลการวิจัยมีดังนี้¹⁰³

1. ครูโรงเรียนศึกษาสงเคราะห์รับรู้ว่ามีบทบาทในการส่งเสริมวิถีชีวิตประชาธิปไตยให้แก่นักเรียนระดับประถมศึกษา รวมทั้งส่งเสริมโดยการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนในระดับมาก และส่งเสริมโดยการจัดกิจกรรมเสริมหลักสูตร และกิจกรรมร่วมกันระหว่างโรงเรียนและชุมชนในระดับปานกลาง ส่วนวิถีแบบชีวิตประชาธิปไตยที่ส่งเสริมนั้น ส่งเสริมด้านการเคารพซึ่งกันและกัน และด้านการแบ่งปัน การมีส่วนร่วม และร่วมมือกันในระดับมาก แต่ส่งเสริมด้านการเชื่อมั่นในวิธีการแห่งปัญญาในระดับปานกลาง

2. นักเรียนรับรู้ว่ามีบทบาทในการส่งเสริมวิถีชีวิตแบบประชาธิปไตยให้แก่เรียนระดับประถมศึกษา รวมทั้งส่งเสริมโดยการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนในระดับมาก แต่ส่งเสริมโดยการจัดกิจกรรมเสริมหลักสูตร และกิจกรรมร่วมกันระหว่างโรงเรียนและชุมชนในระดับปานกลาง ส่วนวิถีชีวิตแบบประชาธิปไตยนั้นส่งเสริมทุกด้านในระดับปานกลาง

¹⁰³รัชณี พลารักษ์, "บทบาทของครูโรงเรียนศึกษาสงเคราะห์ในการส่งเสริมวิถีชีวิตแบบประชาธิปไตยให้แก่เรียนระดับประถมศึกษาตามการรับรู้ของครูและนักเรียน," (วิทยานิพนธ์ปริญญาครุศาสตรมหาบัณฑิต สาขาพื้นฐานการศึกษา บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2531), บทคัดย่อ.

3. บทบาทของครูโรงเรียนศึกษาสงเคราะห์ในการส่งเสริมวิถีชีวิตแบบประชาธิปไตยให้แก่นักเรียนระดับประถมศึกษา ด้านการรับรู้ของครูและนักเรียนแตกต่างกันที่ระดับนัยสำคัญ .01 โดยครูรับรู้ว่ามีบทบาทมากกว่าการรับรู้ของนักเรียน ยกเว้นการส่งเสริมโดยการจัดกิจกรรมร่วมกันระหว่างโรงเรียนและชุมชน และวิถีชีวิตแบบประชาธิปไตยที่ส่งเสริมด้านการเชื่อมั่นในวิธีการแก้ปัญหา ซึ่งการรับรู้ของครูและนักเรียนไม่แตกต่างกัน

ปรีดา รุ่งโรจน์ ได้ศึกษาการบริหารกิจกรรมส่งเสริมประชาธิปไตยในโรงเรียนประถมศึกษา สังกัดสำนักงานการประถมศึกษาจังหวัดสมุทรปราการ ผลการวิจัยพบว่า¹⁰⁴ การวางแผนโรงเรียนส่วนใหญ่มีการจัดทำแผน แผนที่จัดทำมากที่สุดคือแผนปฏิบัติการประจำปี โดยกำหนดวัตถุประสงค์และ เป้าหมายสนองนโยบายหน่วยงานระดับเหนือ ในการจัดทำแผน ผู้บริหารและบุคลากรในโรงเรียนเป็นผู้ร่วมกันวางแผนในด้านโครงสร้างในการบริหาร ส่วนใหญ่ประกอบด้วย ผู้บริหาร หัวหน้าโครงการและคณะทำงานจะร่วมกันกำหนดโครงสร้าง ผู้บริหารมีหน้าที่แต่งตั้งคณะกรรมการจัดกิจกรรมส่งเสริมประชาธิปไตย หัวหน้าโครงการมีหน้าที่จัดกิจกรรมส่งเสริมประชาธิปไตย และคณะกรรมการจัดกิจกรรมส่งเสริมประชาธิปไตยมีหน้าที่ให้คำปรึกษา คณะกรรมการนักเรียนในด้านการดำเนินการ ส่วนใหญ่มีการประชุมแจ้งวัตถุประสงค์ในการทำงาน โดยมีหัวหน้าโครงการและคณะกรรมการจัดกิจกรรมส่งเสริมประชาธิปไตย เป็นผู้รับผิดชอบจัดกิจกรรม สำหรับกิจกรรมทั้งหมดที่จัดแล้วประสบความสำเร็จมากที่สุดและส่งผลให้เกิดคุณธรรมด้าน ความซื่อสัตย์สุจริต และปัญญานิยธรรม ได้แก่กิจกรรมอาหารกลางวัน กิจกรรมทำความสะอาดอาคารสถานที่ และกิจกรรมปกครองตนเองของนักเรียน ในด้านการประเมินผล ส่วนใหม่มีการประเมินผลโดยหัวหน้าโครงการและคณะทำงานซึ่งใช้วิธีการสังเกต การประเมินผลจะประเมินเมื่อเสร็จสิ้นการดำเนินการ หลังจากนั้นมีการนำผลการประเมินไปปรับปรุงการจัดกิจกรรมครั้งต่อไป ส่วนปัญหาและอุปสรรคในการบริหารกิจกรรมส่งเสริมประชาธิปไตย ส่วนใหญ่มีปัญหา

¹⁰⁴ปรีดา รุ่งโรจน์, "การบริหารกิจกรรมส่งเสริมประชาธิปไตยในโรงเรียนประถมศึกษา สังกัดสำนักงานการประถมศึกษาจังหวัดสมุทรปราการ," (วิทยานิพนธ์ครุศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาบริหารการศึกษา บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2532), บทคัดย่อ.

บุคลากรมีเวลาจำกัดในการวางแผน ขาดแคลนงบประมาณในการดำเนินการ และขาดการติดตามประเมินผลอย่างสม่ำเสมอ

บัญญัติ สมชอบ ได้ศึกษาแนวคิดของครูสังคัมศึกษาในการเสริมสร้างคุณลักษณะประชาธิปไตยแก่นักเรียนมัธยมศึกษา จังหวัดยโสธร ผลการวิจัยพบว่า¹⁰⁵ ครูสังคัมศึกษาในจังหวัดยโสธรมีแนวคิดเกี่ยวกับการเสริมสร้างคุณลักษณะประชาธิปไตยในด้านต่าง ๆ คือ หลักสูตรควรจะมีคู่มือในการจัดกิจกรรมให้สอดคล้องกับจุดมุ่งหมายคือให้ผู้เรียนรู้จักและเข้าใจสภาพของสังคัม ตลอดจนมองเห็นปัญหาต่าง ๆ ของสังคัมและแสวงหาแนวทางแก้ไข

คุณลักษณะ และบทบาทของผู้สอนคือ เป็นผู้รู้จักหน้าที่ของตนและ เคารพในสิทธิของผู้อื่น มีความรู้ความเข้าใจเรื่องประชาธิปไตยอย่างถูกต้อง เป็นผู้มีความเป็นนักประชาธิปไตยและเป็นแบบอย่างที่ดี

คุณลักษณะ และบทบาทของผู้เรียนคือ เป็นผู้มีระเบียบวินัย รู้จักรับผิดชอบ มีเหตุมีผล มีน้ำใจประชาธิปไตย และเป็นผู้นำและผู้ตามที่ดี ตลอดจนเข้าร่วมกิจกรรมต่าง ๆ ที่จัดขึ้นด้วยความเต็มใจ

กระบวนการเรียนการสอนจะต้องกำหนดพฤติกรรมคุณลักษณะประชาธิปไตยไว้ล่วงหน้าในการสอนแต่ละครั้ง สร้างบรรยากาศและสิ่งแวดล้อมประชาธิปไตยให้นักเรียนมีส่วนร่วมในการจัดกิจกรรมการเรียนการสอน ลงมือกระทำและปฏิบัติจริง โดยใช้กระบวนการกลุ่มเป็นหลัก นอกจากนี้จะต้องให้นักเรียนได้มีส่วนร่วมในการประชาสัมพันธ์การใช้สิทธิในการเลือกตั้ง การเผยแพร่ความรู้เรื่องประชาธิปไตยและจัดตั้งสถานักเรียนเพื่อให้นักเรียนได้มีส่วนร่วมในกิจกรรมต่าง ๆ ที่โรงเรียนหรือชุมชนจัดขึ้น

การวัดผลประเมินผลจะต้องใช้เครื่องมือหลาย ๆ แบบในการประเมินผลการปฏิบัติ ส่วนข้อคิดเห็นอื่น ๆ นั้น ผู้บริหารโรงเรียนจะต้องมีน้ำใจเป็นประชาธิปไตย มีความจริงใจที่จะ

¹⁰⁵บัญญัติ สมชอบ, "แนวคิดของครูสังคัมศึกษาในการเสริมสร้างคุณลักษณะประชาธิปไตยแก่นักเรียนมัธยมศึกษา จังหวัดยโสธร," (วิทยานิพนธ์ปริญญาครุศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพื้นฐานการศึกษา บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2532), บทคัดย่อ.

ส่ง เสริมให้ท้องถิ่นได้มาใช้บริการโรงเรียนมากขึ้น สร้างความสัมพันธ์กับท้องถิ่นโดยจัดให้มี สมาคมครูและผู้ปกครอง

ยิ่ง ทศน์แก้ว ได้ศึกษาการจัดกิจกรรมเพื่อพัฒนาประชาธิปไตยในโรงเรียนประถมศึกษา สังกัดสำนักงานการประถมศึกษาแห่งชาติ จังหวัดเพชรบุรี โดยใช้กลุ่มตัวอย่างคือ ผู้บริหารโรงเรียนประถมศึกษาและครูผู้สอนที่ได้รับมอบหมายหรือมีส่วนร่วมในการจัดกิจกรรม เพื่อพัฒนาประชาธิปไตยในโรงเรียน จำนวน 248 คน ผลการวิจัยสรุปได้ดังนี้¹⁰⁶

1. กิจกรรมเพื่อพัฒนาประชาธิปไตยในโรงเรียนประถมศึกษาที่จัดมากที่สุดคือ กิจกรรมวันสำคัญ รองลงมาคือกิจกรรมคณะกรรมการนักเรียน และการใช้กระบวนการกลุ่ม ในการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนกลุ่มประสบการณ์ต่าง ๆ ส่วนกิจกรรมที่โรงเรียนจัดน้อย ที่สุดคือกิจกรรมชุมนุมต่าง ๆ

2. ในการดำเนินการจัดกิจกรรมต่าง ๆ พบว่า วิธีดำเนินการที่โรงเรียนส่วน มากใช้คือ การแบ่งนักเรียนออกเป็นกลุ่ม และการให้กลุ่มร่วมกันวางแผนการปฏิบัติงาน

3. ปัญหาที่พบในการจัดกิจกรรมเพื่อพัฒนาประชาธิปไตยในโรงเรียนประถมศึกษา อยู่ในระดับน้อยและน้อยที่สุดทุกเรื่อง

ช่อม อ่ำรุ่ง ได้ศึกษาการดำเนินงานของโรงเรียนต้นแบบการจัดกิจกรรมส่งเสริม ประชาธิปไตย สำนักงานคณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติ ผู้ให้ข้อมูลประกอบด้วย ผู้บริหารโรงเรียน ครูผู้รับผิดชอบโครงการ และครูหัวหน้ากลุ่มประสบการณ์ จำนวน 468 คน ผลการวิจัยพบว่า¹⁰⁷ ด้านการเตรียมดำเนินงาน ผู้บริหารและครูร่วมกันกำหนดนโยบายของ

¹⁰⁶ยิ่ง ทศน์แก้ว, "การจัดกิจกรรมเพื่อพัฒนาประชาธิปไตยในโรงเรียนประถมศึกษา สังกัดสำนักงานการประถมศึกษาจังหวัดเพชรบุรี," (วิทยานิพนธ์ปริญญาครุศาสตรมหา บัณฑิตสาขาวิชาบริหารการศึกษา บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2533), บทคัดย่อ.

¹⁰⁷ช่อม อ่ำรุ่ง, "การดำเนินงานของโรงเรียนต้นแบบการจัดกิจกรรมส่งเสริม ประชาธิปไตยตามโครงการสนับสนุนกิจกรรมประชาธิปไตย สำนักงานคณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติ," (วิทยานิพนธ์ปริญญาครุศาสตรมหาบัณฑิต ภาควิชาบริหารการศึกษา บัณฑิต วิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2533), บทคัดย่อ.

โรงเรียน มีการเตรียมบุคลากรด้านการพาไปศึกษาดูงาน ผู้รับผิดชอบโครงการ จัดทำโครงการ ส่งเสริมประชาธิปไตย ผู้บริหารและครูร่วมกันเตรียมงบประมาณ วัสดุอุปกรณ์และสิ่งอำนวยความสะดวก มีการเตรียมเครื่องมือนิเทศและเครื่องมือประเมินผลด้วยการศึกษาหลักเกณฑ์จากคู่มือการจัดกิจกรรมด้านการดำเนินงาน ผู้บริหารประชุมชี้แจงแนวทางการดำเนินงาน กิจกรรมส่งเสริมประชาธิปไตยที่โรงเรียนส่วนใหญ่จัดคือ กิจกรรมสหกรณ์ หน่วยงานที่เกี่ยวข้องให้การสนับสนุนในเรื่อง เอกสารประเภทคู่มือและหนังสืออ่านประกอบ โรงเรียนมีการประชาสัมพันธ์การดำเนินงานผ่านนักเรียนไปยังผู้ปกครอง ผู้บริหารนิเทศติดตามผลการดำเนินงานด้วยการให้คำปรึกษาและจูงใจปฏิบัติงานด้วยการให้มีส่วนร่วมในการวางแผนการปฏิบัติงาน ด้านประเมินผลผู้รับผิดชอบโครงการประเมินพฤติกรรมประชาธิปไตยโดยนักเรียนด้วยการสังเกตและรายงานผลการดำเนินงานในที่ประชุมครูภาคเรียนละครั้ง บุคลากรในโรงเรียนนำผลการประเมินไปใช้เป็นแนวทางการจัดกิจกรรมส่งเสริมประชาธิปไตยและเป็นข้อมูลในการทำโครงการครั้งต่อไป

ปัญหาที่พบส่วนใหญ่คือ ขาดงบประมาณสนับสนุน รองลงมาได้แก่ มีเอกสาร สื่อและ วัสดุอุปกรณ์ไม่เพียงพอ ขาดบุคลากรที่มีทักษะในการสร้างเครื่องมือนิเทศและเครื่องมือประเมินผล บุคลากรมีงานในความรับผิดชอบมากทำให้ปฏิบัติงานได้ไม่เต็มที่ และการสนับสนุนจากหน่วยงานที่เกี่ยวข้องไม่สม่ำเสมอ

จากแนวความคิดทางทฤษฎีและผลงานวิจัยที่เกี่ยวข้องดังกล่าว สามารถที่จะนำมาเป็นแนวทางการศึกษา เรื่องการส่งเสริมวิถีชีวิตแบบประชาธิปไตยในนักเรียนของครูในโรงเรียนประถมศึกษาได้เป็นอย่างดี เพราะสามารถนำมาเป็นข้อมูลที่เป็นแนวทางที่จะทำการวิเคราะห์ เป็นไปได้ตรงตามวัตถุประสงค์ยิ่งขึ้น อันจะก่อให้เกิดประโยชน์ในแง่ของการพัฒนาประชาธิปไตยในค่านิยมวิถีชีวิตแบบประชาธิปไตย ซึ่งเป็นหลักการประชาธิปไตยที่สำคัญที่สุดที่ควรจะต้องปลูกฝังให้กับเด็กนักเรียนในระดับประถมศึกษา

กล่าวโดยสรุป งานวิจัยและ เอกสารที่เกี่ยวข้องส่วนใหญ่จะเป็นเรื่อง เกี่ยวกับความรู้ ความเข้าใจ ความคิดเห็น ความต้องการ ความคิดรวบยอด ความสนใจ สภาพปัญหา สภาวะของการเป็นผู้นำ ลักษณะการจัดกิจกรรมเสริมหลักสูตร ทศนคติของครู ผู้บริหาร ผู้มีส่วนร่วมในการดำเนินโครงการและการติดตามผลการปฏิบัติงานตามโครงการ รวมทั้งคุณลักษณะที่พึงประสงค์

ของนักเรียน ครู ผู้บริหารที่มีความเป็นประชาธิปไตย ซึ่งในการวิจัยที่ผ่านมาทั้งการทบทวนวิจัยในโรงเรียนระดับประถมศึกษาและระดับมัธยมศึกษา อีกทั้งในโรงเรียนสังกัดต่าง ๆ กันด้วยอย่างกว้างขวาง ในแต่ละงานวิจัยจะมีการให้ข้อเสนอแนะของผู้วิจัยไว้ด้วย อีกทั้งกล่าวถึงปัญหาที่โรงเรียนต่าง ๆ ประสบอยู่ซึ่งมักจะคล้ายคลึงกัน ได้แก่ ปัญหาด้านงบประมาณ ด้านบุคลากร ด้านความไม่พร้อมเพรียงเกี่ยวกับเครื่องมือ วัสดุอุปกรณ์ อาคารสถานที่และการติดตามผลเป็นระยะๆ เป็นต้น

แต่อย่างไรก็ตาม การศึกษาหรือวิจัยถึงปัจจัยหรือองค์ประกอบที่มีความสัมพันธ์กับสัมฤทธิ์ผลของนักเรียนและมีต่อความสำเร็จในการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนเพื่อพัฒนาประชาธิปไตยโดยตรงนั้น กล่าวได้ว่ายังไม่มี ทั้งๆที่ข้อมูลในส่วนนี้จะเป็นตัวชี้ให้เห็นถึงแนวทางที่จะนำไปสู่การพัฒนาประชาธิปไตยในโรงเรียนได้เป็นอย่างดีและจะเป็นองค์ประกอบสำคัญในการนำไปปฏิบัติ ติดตามผล เพื่อปรับปรุง ข้อบกพร่องต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นได้ อีกทั้งยังเป็นตัวบ่งบอกถึงระดับการพัฒนาประชาธิปไตยในโรงเรียนให้มีประสิทธิภาพขึ้นด้วย

นอกจากนี้ยังมีงานวิจัยในประเทศที่สอดคล้องกับงานวิจัยเรื่องนี้ด้วยบางส่วน ซึ่งแสดงให้เห็นถึงการเรียนรู้ทางการเมืองของเด็กและการที่เด็กสามารถดำเนินชีวิตตามวิถีทางแบบประชาธิปไตยนั้น มีปัจจัยมาจากหลายด้านดังนี้

ในปี ค.ศ. 1966 ไอรา เจย์ วินน์ (Ira Kay Winn) ได้ทำการวิจัยเรื่อง "The Case Study Reforms Movement in American Civic Education: Educational Implication of Political Apathy" โดยมีจุดมุ่งหมายเพื่อศึกษาหาความสัมพันธ์ระหว่างความเชื่อยชา การขาดความสามารถ และขาดความสอดคล้องทางการเมืองกับลักษณะกระบวนการการสอนวิชาหน้าที่พลเมืองประสบความล้มเหลว โดยพิจารณาจากสภาพที่เป็นจริงทางสังคมวิทยาการเมือง (Political Sociology) ทฤษฎีและการปฏิบัติเกี่ยวกับความเคลื่อนไหวในการใช้วิธีการศึกษาเฉพาะกรณีมาสอนวิชาหน้าที่พลเมืองในสหรัฐอเมริกา การศึกษาวิจัยครั้งนี้

เน้นเรื่องเกี่ยวกับลัทธิสภาพคามรัฐธรรมนูญ โดยใช้แบบทดสอบ พบว่า¹⁰⁸ นักเรียนยังมีความเข้าใจลัทธิสภาพคามรัฐธรรมนูญในระดับต่ำ แม้แต่นักเรียนที่มุ่งเรียนด้านวิชาการเพื่อไปศึกษาต่อในมหาวิทยาลัยก็ยังมีความเข้าใจผิด ๆ ในเรื่องนี้ การสอนวิชาหน้าที่พลเมืองประสบความสำเร็จอันที่จะสร้างความเข้าใจถึงความหมายของคำว่าประชาธิปไตยในแง่ของการนำไปปฏิบัติจริง ๆ นอกจากนี้ผลการวิจัยพบว่าความเฉื่อยชาและการขาดความรู้ความสามารถในทางการเมืองมีสาเหตุมาจากระบบการเรียนที่ไม่อาจเร้าและสร้างความต้องการ การที่จะเรียนรู้จากการปฏิบัติจริงในชีวิตจริง ผู้วิจัยได้เสนอว่า ผลเสียของการเรียนการสอนวิชาหน้าที่พลเมือง เกิดขึ้นเพราะขาดการอภิปรายโต้แย้งแสดงความคิดเห็นแลกเปลี่ยนกันเกี่ยวกับเรื่องการเมืองที่กำลังเป็นอยู่และความกดดันทางสังคมที่เน้นให้มี การเรียนรู้ การสอนเนื้อหาของวิชานี้เป็นสำคัญ

ในการจัดการเรียนการสอนในสหรัฐอเมริกาเพื่อฝึกอบรมักเรียนชั้นประถมศึกษาให้เป็นพลเมืองดีตามวิถีทางของประชาธิปไตยนั้น วิกเตอร์ เอช ไฮส์แมน (Victor H. Heissman)¹⁰⁹ ได้เสนอวิธีการให้เด็กเรียนรู้ความเป็นพลเมืองดีจากการปฏิบัติตนในแนวประชาธิปไตย โดยใช้กิจกรรมต่าง ๆ เข้าช่วย เช่น สโมสร โครงการ สภานักเรียน คณะกรรมการนักเรียน และสถานการณ์อื่น ๆ ที่ต้องการความเป็นประชาธิปไตย มีการยอมรับนับถือและความร่วมมือกัน นักเรียนจะเรียนรู้บางสิ่งบางอย่างจากสิ่งเหล่านี้โดยการเรียนเพื่อที่จะฝึกให้มีความรับผิดชอบและตระหนักว่า พลเมืองดีต้องการการยอมรับนับถือที่และพันธะระหว่างกันและกัน การยอมรับนับถือผู้อื่น ความซาบซึ้งในบริการที่หน่วยงานทางสังคมจัดให้ การใช้กระบวนการกลุ่มและโครงการเกี่ยวกับชุมชน สิ่งเหล่านี้จะถูกนำมาพัฒนาทักษะประชาธิปไตยให้กับนักเรียน

¹⁰⁸Ira Jay Winn, "The Case Study Reform Movement in America Civic Education: Educational Implication to Political Apathy," Dissertation Abstracts International, 7 (1 July 1966): 60-A.

¹⁰⁹Victor H. Heissman, Politics in Everyday Life, (Oxford: Blackwell, 1969), p.36.

ในปี ค.ศ.1972 โรเบิร์ต อี แลนน์ (Robert E. Lane) ได้ทำการวิจัยพบว่า¹¹⁰ พ่อแม่อาจจะถ่ายทอดความเชื่อทางการเมืองให้ลูกได้ 3 วิธีใหญ่ ๆ คือ

1. พ่อแม่สอนความรู้ ความเชื่อ ทศนคติและค่านิยมทางการเมืองให้ลูกโดยตรง เช่น สอนว่าระบอบประชาธิปไตยดีหรือไม่ดี ใครเคยเป็นผู้นำประเทศบ้าง นายกรัฐมนตรีคนปัจจุบันคือใคร ทาหน้าที่และประโยชน์แก่ประเทศชาติอย่างไร

2. ลูกที่อาศัยอยู่กับพ่อแม่ เขาจะได้รับอิทธิพลจากสิ่งแวดล้อมเช่นเดียวกับพ่อแม่ ซึ่งมีโอกาสที่ทาให้มีลักษณะนิสัยคล้าย ๆ กัน พ่อแม่ สิ่งแวดล้อมอาจหมายถึงเชื้อชาติของกลุ่มบุคคลที่เป็นเพื่อนบ้าน เช่น นิโกร ก็มักจะอยู่รวม ๆ กัน หรือฐานะของพ่อแม่ หมายความว่าเพื่อนบ้านก็ต้องมีฐานะคล้าย ๆ กัน เช่น คนรวย ครอบครัวยากจนหรือคนจน สิ่งแวดล้อมยังรวมหมายถึงชุมชนหรือที่ตั้งของชุมชน เช่น อยู่ในรัฐมิชิแกน (Michigan) ตอนเหนือของประเทศ หรืออยู่ในรัฐฟลอริดา (Florida) ทางตอนใต้ของประเทศก็มีความแตกต่างกัน ถ้าพ่อแม่อยู่ที่นั่นลูกก็จะเกิดที่นั่น และต้องอยู่ที่นั่นอย่างน้อยระยะหนึ่ง ก็จะถูกหล่อหลอมจากสิ่งแวดล้อมของที่นั่นช่วงหนึ่งของชีวิตด้วย ซึ่งจะมีผลต่อการรู้และถ่ายทอดความเชื่อได้

3. วิธีการที่พ่อแม่วางตัวหรือประพฤติปฏิบัติในสายตาของลูกหรือวิธีการที่พ่อแม่อบรมลูก สร้างบุคลิกภาพบางอย่างให้แก่ลูก ซึ่งจะมีอิทธิพลต่อพฤติกรรมทางการเมืองของลูกโดยทางอ้อมได้ อย่างเช่น บุคลิกภาพเผด็จการ หรือบุคลิกภาพประชาธิปไตย เป็นต้น

นอกจากนี้ในงานวิจัยดังกล่าวยังบอกอีกว่าในสหรัฐอเมริกา เด็กที่มาจากครอบครัวที่พ่อแม่นิยมในพรรคการเมืองใดพรรคการเมืองหนึ่งก็มีแนวโน้มที่ลูกจะนิยมพรรคการเมืองนั้นไปด้วย หรือชื่นชมนักการเมืองคนใดคนหนึ่งคนนั้นไปด้วยเช่นกัน

โรเบิร์ต เอส ไพรด์แมน (Robert S. Friedman) ได้ทำการวิจัยเรื่อง "Participation in Democracy: A Theory of Democracy and Democratic Socialization" ในปี ค.ศ.1973 เพื่อศึกษาทฤษฎีใหม่ ๆ ของระบอบประชาธิปไตยและ

¹¹⁰Robert E. Lane, Political Man, (London: The Free Press, 1972), p.63.

การนาทฤษฎีเหล่านั้นไปใช้ในชีวิตประจำวัน โดยทดลองกับเด็กโรงเรียนประถมศึกษาและ และโรงเรียนมัธยมศึกษา เมืองสต็อกโฮล์มในประเทศสวีเดน ผลการวิจัยพบว่า¹¹¹ เด็กโต จะได้รับการเรียนรู้ในการมีส่วนร่วมทางการเมืองมากกว่าและดีกว่าเด็กเล็กในช่วงเวลา เดียวกันและจะ เรียนรู้ได้ดีขึ้นเมื่อมีพื้นฐานที่ได้รับมาบ้างจากวัยเด็ก ผลการวิจัยพบว่าบ้านและ โรงเรียนมีความสำคัญในการสนับสนุนเด็กให้มีส่วนร่วมทางการเมืองในระดับประชาธิปไตย ได้มากขึ้นด้วย

ในปีเดียวกัน โรเบิร์ต เฮสส์ และ จูดีท ธอร์นี่ (Robert Hess and Judith Therny) ได้ทำการศึกษาทัศนคติของนักเรียนมัธยมศึกษาที่มีต่อพลเมืองดีในระดับประชาธิปไตย กลุ่มตัวอย่างประชากรประกอบด้วย นักเรียนชั้นปีที่ 9 จนถึงปีที่ 12 จำนวน 1,031 คน จาก 3 โรงเรียนในเขตชานเมือง ครุจำนวน 175 คน เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บข้อมูลคือแบบสอบถาม ซึ่งประกอบด้วย ทัศนคติต่อมโนทัศน์ประชาธิปไตย การเป็นพลเมืองดี ความสนใจทางด้าน การเมือง ความเชื่อในหลักประชาธิปไตยและความคิดที่มีต่อสิ่งแวดล้อมในโรงเรียน ผลการวิจัย ปรากฏว่า¹¹²

1. นักเรียนไม่ว่าจะเป็นประเทศใด ระดับชั้นใดหรือโรงเรียนใดจะมีทัศนคติต่อ มโนทัศน์ประชาธิปไตยเหมือนกัน
2. ความสนใจทางด้านการเมืองของนักเรียนที่ต่างเพศ ต่างระดับชั้นและต่าง โรงเรียนกันจะ เหมือนกัน
3. ไม่มีความสัมพันธ์ระหว่างชั้นของนักเรียนและทัศนคติที่มีต่อมโนทัศน์ทางด้าน ประชาธิปไตยหรือความเชื่อในหลักของประชาธิปไตย
4. ความคิดของนักเรียนเกี่ยวกับการจัดดำเนินการของโรงเรียนไม่มีความสัมพันธ์ กับทัศนคติที่มีต่อกิจกรรมการเมืองหรือภาพพจน์การเป็นพลเมืองดี

¹¹¹Robert S. Friedman, "Participation in Democracy and Democratic Socialization," Dissertation Abstracts International, 34 (5) 1973: 4117-A.

¹¹²Robert Hess and Judith Thorney, The Development of Political Attitudes in Children, (Chicago: Aldine, 1973), p.149.

ในปี ค.ศ. 1975 เวย์น กอดเฟร แซนสเต็ด (Wayne Godfrey Sanstead) ได้ทำการวิจัยเรื่อง "A Study of the Political Attitudes of North Dakota High School Seniors" ศึกษาเกี่ยวกับทัศนคติของนักเรียนระดับ 12 เพื่อวัดสัมฤทธิ์ผลในการรับรู้ทางการเมือง ความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับระบบและกระบวนการทางการเมือง ปริมาณความพึงพอใจเกี่ยวกับหลักสูตรวิสอนวิชาหน้าที่พลเมืองและการปกครอง ตัวอย่างประชากรคือนักเรียนโรงเรียนมัธยมศึกษาาระดับ 12 ที่สุ่มมา 63 แห่งจาก 1750 แห่งทั้งหมดในรัฐดาโกตาเหนือ เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยเป็นแบบสอบถามความคิดเห็นและการประเมินค่า ผลการวิจัยพบว่า¹¹³ นักเรียนมีทัศนคติไปในทางประชดประชันและมีความขัดแย้งกับการเมืองของโลก นักเรียนในกลุ่มตัวอย่างประชากรโดยทั่วไปแสดงความไม่พึงพอใจเกี่ยวกับวิธีสอนและหลักสูตรวิชาหน้าที่พลเมืองและการปกครอง และพบว่า มีความสัมพันธ์กันอย่างมากระหว่างพื้นฐานบุคลิกภาพของพ่อแม่กับสัมฤทธิ์ผลของความเข้าใจการเมือง เพศของนักเรียน และกิจกรรมของโรงเรียนที่เกี่ยวข้องทางการเมืองของนักเรียนในโรงเรียนนั้น ๆ แต่ไม่มีความสัมพันธ์เกี่ยวข้องกันระหว่างการตอบสนองของนักเรียนซึ่งมีความรู้ดีทางการเมืองกับการรับรู้ของแต่ละบุคคลในประสิทธิภาพทางการเมือง การขาดความแน่ใจขาดประสบการณ์ซึ่งทำให้ขาดความคิดวิพากษ์วิจารณ์เกี่ยวกับการปกครอง ผู้วิจัยเห็นว่าจำเป็นต้องมีการปรับปรุงการศึกษาโดยเฉพาะการสอนวิชาหน้าที่พลเมือง เนื่องมาจากสาเหตุดังนี้

1. ครูยัง เข้าใจถึงวิธีสอนการศึกษาวิชานี้ไม่ถูกต้องและใช้วิธีสอนไม่เหมาะสม
2. การเตรียมตัวของครูยังไม่ดีพอ
3. การจัดการศึกษาเพิ่มเติมให้แก่ครูที่ไม่ประสบผลดีในการสอนยังไม่ดีพอ
4. แบบเรียนและแหล่งวิชาการเพื่อหาความรู้เพิ่มเติมยังบกพร่องอยู่ไม่สมบูรณ์พอ
5. ครูหาตระแวงต่อการเปลี่ยนแปลงทางการศึกษา และใช้ความพยายาม

ทางที่ผิดในการสอนวิชานี้

---

¹¹³Sanstead, Godfrey Wayne, "A Study of the Political Attitudes of North Dakota High School Seniors," Dissertation Abstracts International, 3: 2 (November 1975): 814-A.

ในปี ค.ศ.1976 ลี เอช อีชแมน (Lee H. Ehman) ได้ทำการวิจัยเรื่อง "An Analysis of the Effects of Qualitative and Quantitative Educational Variables Upon the Political Socialization of High School Students" การดำเนินงานวิจัยใช้กลุ่มตัวอย่างประชากรจากนักเรียนระดับมัธยมในโรงเรียนดีทรอยต์ ผลการวิจัยพบว่า¹¹⁴ นักเรียนที่เรียนในชั้นเรียนที่ไม่มีโอกาสแสดงความคิดเห็นจะมีลักษณะรับผิดชอบต่อหน้าที่พลเมืองหรือชี้ความรู้ทางการเมือง ตลอดจนความร่วมมือทางการเมือง น้อยกว่านักเรียนที่เรียนในชั้นเรียนที่มีโอกาสแสดงความคิดเห็น อภิปรายในบทเรียน และยังได้กล่าวถึงนักเรียนที่ไม่มีโอกาสเรียนกับครูที่ใช้การสอนแบบสืบสอบหรือแก้ปัญหา นักเรียนจะไม่มีโอกาสแสดงความคิดเห็นยกย่องปัญหาพร้อมกับครูหรือเพื่อน ๆ ไม่ได้แสวงหาความรู้จากแหล่งต่าง ๆ นักเรียนก็จะไม่มีลักษณะของพลเมืองดีที่สมบูรณ์ตามวิถีทางแบบประชาธิปไตยด้วย

นอกจากจะมีการศึกษาเรื่องความคิดเห็น ความรู้ความเข้าใจ บุคลิกภาพและการมีส่วนร่วมทางการเมืองของนักเรียนในระดับต่าง ๆ แล้ว งานวิจัยต่างประเทศที่ทำการศึกษาเกี่ยวกับการจัดตั้งสภานักเรียนของโรงเรียนในต่างประเทศ ก็มีด้วยคือ

วอย คอย (Voie Coy) ได้ศึกษาเปรียบเทียบเจตคติของผู้ที่เป็นสมาชิกสภานักเรียน กับผู้ที่มีชื่อสมาชิกสภานักเรียน ผู้รับผิดชอบต่อสภานักเรียนและผู้บริหารสภานักเรียนที่มีต่อความมุ่งหวังของการจัดตั้งสภานักเรียน โดยใช้กลุ่มตัวอย่างจากนักเรียนโรงเรียนมัธยมศึกษาในรัฐโอไฮโอ สหรัฐอเมริกา พบว่า¹¹⁵ เจตคติความมุ่งหวังของการตั้งสภานักเรียนต่างกัน เนื่องจากบทบาทของกลุ่มตัวอย่าง ที่ตั้งและขนาดของโรงเรียน ไม่นับเป็นสาเหตุแห่งความ

¹¹⁴Ehman, Lee H., "An Analysis of the Effects of Qualitative and Quantitative Educational Variables Upon the Political Socialization of High School Students," Social Science, 3 (Winter, 1976): 7.

¹¹⁵Voie, Coy, "A Comparison of the Attitude of Student Council Sponsor and Administrators Toward Selected Aspects of Student Council," Dissertation Abstract, 33 (4) 1972: 1314-A.

แตกต่างของเจตคติอย่างเดียวกัน กลุ่มตัวอย่างเห็นว่า สภานักเรียนมีผลดีต่อการศึกษาในโรงเรียนมัธยมศึกษา เพราะเป็นส่วนหนึ่งของกิจกรรมเสริมหลักสูตรและเกี่ยวข้องกับหลักสูตรด้วย แต่ยังไม่ค่อยมีผู้เข้าจําอาจหน้าของสภานักเรียน และยังเห็นว่าสภานักเรียนควรมีกิจกรรมอย่างกว้างขวาง นักเรียน ผู้สนับสนุนและผู้บริหาร มีบทบาทต่อคุณภาพของเด็กที่สมัครเข้าทำงานในสภานักเรียน นักเรียนและผู้บริหารเห็นว่าผู้บริหารไม่ค่อยทําหน้าที่เป็นประโยชน์ต่อนักเรียน รวมทั้งนักเรียนยังไม่ค่อยเข้าจําอาจหน้าของสภานักเรียน เขายังได้แสดงความคิดเห็นว่า สภานักเรียนเป็นกระบวนกรของการศึกษาที่สำคัญมาก เพราะเป็นส่วนหนึ่งของกิจกรรมเสริมหลักสูตรและเกี่ยวข้องกับหลักสูตรด้วย แต่กิจกรรมสภานักเรียนไม่ค่อยมีกลุ่มบุคคลที่เข้าใจเป็นอย่างดี

สำหรับเรื่องค่านิยมทางการเมืองแบบประชาธิปไตย ก็มีงานวิจัยที่เกี่ยวข้องอยู่เพียงเรื่องเดียว งานวิจัยเรื่องนี้แสดงให้เห็นถึงปัจจัยที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับการพัฒนาความคิดทางการเมืองแบบประชาธิปไตย ซึ่งปัจจัยดังกล่าวเป็นปัจจัยภายในโรงเรียนคือ

คอตต์ เจโรม ไวท์ (Cotte Jerome White) ได้ทําการวิจัยเรื่อง "A Study of Democratic Sociopolitical Values among High School Students in an Urban Setting" โดยมีวัตถุประสงค์ของการวิจัยเพื่อศึกษาว่า (1) วัยรุ่นอเมริกันมีความเชื่อถือในค่านิยมทางการเมืองแบบสังคมนิยมประชาธิปไตยเพียงใด (2) ระดับความเชื่อถือในค่านิยมทางการเมืองแบบสังคมนิยมประชาธิปไตยได้รับอิทธิพลจากองค์ประกอบต่าง ๆ เช่น อายุ เพศ เชื้อชาติและสถานภาพทางเศรษฐกิจหรือไม่ (3) การสอนวิชาสังคมศึกษาจะมีผลทําให้กระสวนความเชื่อทางการเมืองของวัยรุ่นอเมริกันแตกต่างกันหรือไม่ กลุ่มตัวอย่างที่เข้ารับการวิจัยเป็นนักเรียนจำนวน 387 คน ซึ่งสุ่มมาจากนักเรียนมัธยมศึกษาตอนปลายของโรงเรียนรัฐบาล 2 แห่ง และจากโรงเรียนสาธิตของมหาวิทยาลัยรัฐฟลอริดา 1 แห่ง เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยเป็นแบบวัดความเชื่อของ Allen และแบบสอบถามนักเรียน ผลการวิจัยปรากฏว่า¹¹⁶

¹¹⁶Cotte Jerome White, "A Study of Democratic Sociopolitical Values among High School Students in an Urban Setting," Dissertation Abstracts International, 38 (October, 1977): 2036-A.

1. เด็กวัยรุ่นอเมริกันมีค่านิยมแบบอนุรักษ์สังคมแบบประชาธิปไตยเป็นส่วนาใหญ่
  2. คิวแปรอิสระต่าง ๆ คือ เพศ เชื้อชาติ เศรษฐกิจและการสอนในวิชาสังคม
- มีผลต่อคุณค่าทางการเมืองแบบสังคมประชาธิปไตย จากการทดสอบสมมติฐานเชิงปฏิบัติพบว่า สมมติฐานทุกข้อยกเว้นคิวแปรทางอายุไม่มีค่านัยสำคัญที่ระดับ .05

กล่าวโดยสรุป งานวิจัยและ เอกสารในต่างประเทศที่เกี่ยวข้องกับการศึกษาปัจจัยที่มีผลต่อการสร้างความเป็นประชาธิปไตยในโรงเรียนโดยตรงนั้นยังไม่มีผู้ใดวิจัยไว้เลย ส่วนใหญ่จะเป็นเรื่องเกี่ยวกับการมีส่วนร่วมและค่านิยมทางการเมือง การเรียนรู้ ทศนคติ การใช้ชีวิต ตามลักษณะความเป็นพลเมืองดีในระบอบประชาธิปไตยของเด็กนักเรียน รวมทั้งวิธีการเรียน การสอนในโรงเรียนด้วย ซึ่งผลการวิจัยส่วนใหญ่เป็นไปในลักษณะเหมือนกัน กล่าวคือเด็กนักเรียนในโรงเรียนจะให้ความสนใจและรับรู้ในการมีส่วนร่วมและค่านิยมทางการเมืองแบบประชาธิปไตย มีความรู้ความเข้าใจมากขึ้นแค่นั้นและสามารถดำเนินชีวิตไปตามวิถีทางของประชาธิปไตยได้เพียงไรนั้น กระบวนการเรียนการสอนและการจัดกิจกรรมเพื่อสร้างบรรยากาศของความเป็นประชาธิปไตยในโรงเรียนย่อมเป็นปัจจัยหนึ่งด้วยเช่นกัน

จากเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการศึกษาถึงปัจจัยที่มีส่วนเสริมสร้างความเป็นประชาธิปไตยในโรงเรียนตามที่กล่าวมาแล้วนั้น แม้จะมีได้มีการศึกษาโดยตรงเกี่ยวกับเรื่องนี้ แต่พอจะสรุปได้ว่างานการเสริมสร้างความเป็นประชาธิปไตยให้แก่นักเรียน และการดำเนินการบริหารโรงเรียนให้มีลักษณะของความเป็นประชาธิปไตยจนประสบความสำเร็จได้นั้น มีปัจจัยต่างๆ ทั้งภายในและภายนอกโรงเรียนเข้ามาเกี่ยวข้องด้วย อาทิเช่น นโยบายของโรงเรียน หลักสูตร วิธีการสอนของครูและวิชาที่สอน อันจะเห็นได้ชัดว่าในระดับมัธยมศึกษามีวิชาที่เกี่ยวข้องโดยตรงคือวิชาสังคมศึกษา ความพร้อมในด้านต่าง ๆ ของตัวผู้เรียน ตลอดจนลักษณะโครงสร้างทาง เศรษฐกิจ สังคม ชุมชน อิทธิพลของความเชื่อ ทศนคติ ค่านิยมดั้งเดิม การขัดเกลาและปลูกฝัง แนวความคิดให้แก่เด็ก ได้รับการถ่ายทอดมาจากสถาบันต่าง ๆ ในสังคม เช่น สถาบันครอบครัว สถาบันการศึกษา ที่ตั้งของชุมชน ขนาดของโรงเรียน วัยและประสบการณ์ในการเรียนรู้ของเด็ก ปัจจัยเหล่านี้มีอิทธิพลต่อการปลูกฝังและเสริมสร้างคุณลักษณะของความเป็นประชาธิปไตยให้แก่เด็กทั้งที่เป็นทางการและไม่เป็นทางการ โรงเรียนจะสามารถปลูกฝังคุณลักษณะของความเป็น

ประชาธิปไตยให้แก่เด็กเรียนได้มากน้อยเพียงใดนั้น กล่าวได้ว่าตัวของ เด็กและสภาพแวดล้อม
 ที่ติดตัวเด็กมาก่อนที่จะ เข้ารับการศึกษาในโรงเรียนก็มีส่วนสนับสนุน สร้างเสริมด้วยอย่างมาก
 และในขณะเดียวกัน ระหว่างที่เด็กยังศึกษาอยู่ในโรงเรียนระดับประถมศึกษาชั้นนั้น บ้านและ
 โรงเรียน อีกทั้งชุมชนและบุคคลแวดล้อมตัวเด็กจะมีอิทธิพลมากในการถ่ายทอดคุณลักษณะของ
 ประชาธิปไตย หากสภาพแวดล้อมของเด็กมีความเป็นประชาธิปไตยที่ถูกต้องแล้ว เด็กก็สามารถ
 ดำเนินชีวิตตามวิถีทางประชาธิปไตยได้โดยไม่ยาก และสาเหตุนี้ก็เป็นส่วนหนึ่งด้วยที่ทำให้
 โรงเรียนสามารถปลูกฝัง ส่งเสริมหรือถ่ายทอดความเป็นประชาธิปไตยผ่านกระบวนการทาง
 การศึกษาภายในโรงเรียนให้แก่เด็กได้อย่างประสบผลสำเร็จ ฉะนั้นการศึกษาถึงปัจจัยต่างๆ
 ที่มีส่วนทำให้โรงเรียนได้พัฒนาความเป็นประชาธิปไตยให้แก่เด็กได้อย่างสำเร็จนี้จะช่วยให้เกิด
 ความรู้ความเข้าใจที่เป็นระบบ สามารถนำไปปรับปรุง พัฒนาการเรียน การสอน การบริหาร
 งาน และการกำหนดนโยบายหรือการกำหนดหลักสูตรสำหรับใช้พัฒนาเด็ก ซึ่งระดับประถมศึกษา
 แม้ไม่มีวิชาที่เกี่ยวข้องโดยตรงคือสังคมศึกษาเหมือนระดับมัธยมศึกษาแต่ก็มีวิชา สบช. (สร้าง
 เสริมประสบการณ์ชีวิต) อันเป็นวิชาที่ว่าด้วยการเรียนรู้สิ่งแวดล้อมรอบตัว และอีกส่วนหนึ่งเป็น
 การจัดกิจกรรมเสริมหลักสูตร เป็นการสร้างบรรยากาศที่เอื้อต่อความเป็นประชาธิปไตยให้เด็ก
 ได้เรียนรู้ด้วย และพัฒนาโรงเรียนให้สามารถดำเนินการสอนและปลูกฝังวิถีชีวิตแบบประชาธิปไตย
 ได้โดยตรง เพราะการประถมศึกษาเป็นการศึกษาภาคบังคับที่ทุกคนจะต้อง เข้ารับการศึกษาตาม
 กฎหมาย ดังนั้น หากโรงเรียนระดับประถมศึกษาสามารถดำเนินการปลูกฝังความเป็นประชาธิปไตย
 ให้แก่เด็กได้ประสบความสำเร็จแล้ว เมื่อเด็กจบจากโรงเรียน แม้จะมีไปได้ไปเรียนต่อในระดับสูง
 ขึ้นก็ตาม แต่ความเป็นประชาธิปไตยก็จะติดตัวเด็กคนนั้นไปด้วย จึงเท่ากับเป็นการสร้างพลเมือง
 ที่มีความเป็นประชาธิปไตยให้แก่ประเทศชาติโดยส่วนรวม ซึ่งจะมีผลต่อการดำเนินชีวิตของ
 พลเมืองในอนาคต คนเหล่านี้ก็จะสามารถสร้างสังคมให้เป็นประชาธิปไตยได้ จึงเป็นการพัฒนา
 ประชาธิปไตยของประเทศชาติอย่างแท้จริง